

Najaarsnota 2019

Versie: Provinciale Staten d.d. 16 oktober 2019

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Samenvatting	5
Voorwoord	7
Financieel beeld	9
Programmaplan	19
Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon	21
Doel 1-1 Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast	23
Doel 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	25
Doel 1-3 Recreatie en groenbeleving	29
Doel 1-4 Natuur en biodiversiteit	33
Doel 1-5 Duurzame landbouw	39
Doel 1-6 Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu	43
Programma 2 Bereikbaar en Verbonden	47
Doel 2-1 Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde	49
Doel 2-2 Een adequaat aanbod van openbaar vervoer	53
Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend	57
Doel 3-1 Een groeiende, duurzame en innovatieve economie	59
Doel 3-2 Schone en toekomstbestendige energie	65
Doel 3-3 Beter benut (bebouwd) gebied	69
Doel 3-4 Goede ruimtelijke kwaliteit	73
Doel 3-5 Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans	75
Doel 3-6 Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed	79
Doel 3-7 Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond	83
Programma 4 Bestuur en Samenleving	87
Doel 4-1 Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur	89
Doel 4-2 Cultuurparticipatie en bibliotheken	93
Doel 4-3 Borgen kennis sociaal domein	95
Doel 4-4 Afbouw taken jeugdzorg	96
Overzichten en Middelen	97
Doel 5-1 Financieel gezonde huishouding	99
Overzicht Overhead	103
Paragraaf Bedrijfsvoering	105
Investeringsbudgetten	110
Arbeidskosten (loonkosten en Inhuur)	114
Kijklijnen	117
Bijlagen	121
Bijlage 1 Voordracht en Besluit	123
Bijlage 2 Amendementen en moties	125
Bijlage 3 Subsidie-overzichten	127

Samenvatting

Voorwoord

Voor u ligt ter besluitvorming de Najaarsnota 2019. Hierin worden de beleidsmatige en financiële bijstellingen ten opzichte van de Voorjaarsnota 2019 gepresenteerd. Deze zijn gebaseerd op recente inzichten en/of ontwikkelingen.

Bijstellingen met een structureel effect worden ook meegenomen in de najaarsnota. Over verwerking van eventuele structurele effecten wordt besloten bij behandeling van de Begroting 2020.

In het financieel beeld wordt een samenvatting gegeven van de grootste financiële mutaties.

De voorjaarsnota bestaat uit drie delen:

1. Het financieel beeld met daarin het effect op de algemene reserve.
2. Per programma en de paragraaf Bedrijfsvoering een toelichting op de:
 - Beleidsmatige en financiële bijstellingen.
 - Toevoegingen aan en onttrekkingen uit de reserves.
 - Voortgang op de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland die bij Voorjaarsnota 2017 zijn ingezet.
3. Kijklijn: de extra investeringen en ambities uit de Begroting 2017, ingezet bij Voorjaarsnota 2017.

In de najaarsnota worden vier categorieën financiële bijstellingen onderscheiden:

- *op beleid*: dit betreft afwijkingen ten opzichte van door Provinciale Staten vastgesteld beleid;
- *op planning*: dit betreft afwijkingen in de planning. Het doel staat niet ter discussie, evenmin de omvang en het benodigde budget;
- *op budget*: dit betreft een autonome wijziging van het budget, niet veroorzaakt door bijstelling van beleid of planning;
- *administratief*: dit zijn financieel-technische verschuivingen van budgetten en de kostenverdeling.

Gebruikte afkortingen

De volgende afkortingen zijn gebruikt:

BAT: Baten (ontvangen van derden)

DP: Doorgeschoven Prestatie

FR: Financiële Ruimte

OVP: Overlopende passiva

RES: Reserves

Financieel beeld

Mutatieoverzicht Najaarsnota 2019

Inleiding

Onderstaand overzicht geeft de mutaties in het begrotingssaldo weer op basis van de Najaarsnota 2019. Per saldo is op basis van deze mutaties sprake van een toename van het begrotingssaldo met € 19,2 mln. Het begrotingssaldo voor jaarschijf 2019 komt daarmee op € 12,1 mln. De € 12,1 mln aan positief begrotingssaldo wordt (conform de begrotingssystematiek van de provincie) toegevoegd aan de algemene reserve.

(bedragen x € 1 mln)		Nieuwe collegeperiode				
		2019	2020	2021	2022	2023
A	<u>Mutaties eerdere P&C producten</u>					
1	Mutaties in begrotingssaldo in eerdere P&C producten	-7,1	21,5	36,8	41,2	48,8
	Subtotaal A: mutaties eerdere P&C producten	-7,1	21,5	36,8	41,2	48,8
B	<u>Exogene/Algemene ontwikkelingen:</u>					
1a	Provinciefonds algemene uitkering: Meicirculaire	-7,0	-3,9	-5,6	-7,8	-8,4
1b	Provinciefonds algemene uitkering: Septemercirculaire	-3,8	-0,1	2,0	2,4	1,7
1c	Decentralisatieuitkering Jong leren eten	0,1				
	Subtotaal B: Exogene/Algemene ontwikkelingen	-10,7	-4,0	-3,6	-5,4	-6,7
C	<u>Ontwikkelingen binnen de programma's:</u>					
1	Aanpassing kasritme Botlekstroomnetwerk	2,0	-2,0			
2	Bijstelling spreiding sociale woningbouw / verstedelijking	2,5	-2,5			
3	Bijstelling energieloket	0,4	-0,4			
4	Bijstelling procesgeld projecten Kaderbesluit Groen 2018	0,6	-0,4			
5	Bijstelling budgetten water	0,4	-0,1	-0,1	-0,1	
6	Overige aanpassing kasritmes	1,2	-1,2			
7	Vrijval reserve Bereikbaarheid voor ontvangen rijksbijdrage fietspaden	0,8	-2,0	2,5	2,2	
8	Vrijval procesgeld Schaalsprong 2019	0,6				
9	Vrijval UHB bedrijventerreinen De Dijk	0,8				
10	Overige vrijval budgetten	1,1				
11	Aanvullende posten IPO Begroting 2019	-0,1				
12	Toename Wob verzoeken	-0,5	-1,0	-1,0	-0,5	
13	Bijstelling exploitatiebudget tijdelijke locatie	-0,4				
14	Receptie en beveiliging gebouw D	-0,1	-0,3	-0,3	-0,3	-0,1
15	Uitgaven energietransitie infrastructuur exploitatie	-0,3				
16	Vrijval reserves conform collegeonderhandelingen	21,0				
	Subtotaal C: Najaarsnota Ontwikkelingen binnen de programma's	29,9	-9,9	1,2	1,4	-0,1
	Totaal (B+C) Najaarsnota 2019	19,2	-13,9	-2,4	-4,0	-6,8
	Begrotingssaldo Totaal (A+B+C)	12,1	7,6	34,4	37,2	42,0

Toelichting Mutatieoverzicht

A: Mutaties eerdere P&C producten

1. Het begrotingssaldo is het tekort of het overschot in de begroting in een bepaald jaar. Bijvoorbeeld In de afgelopen jaren is gemuteerd in de jaarschijf 2019 met als resultaat dat tot de Voorjaarsnota 2019 er een negatief begrotingssaldo van € 7,1 mln was.

In de manier waarop de provincie met de begroting omgaat worden begrotingsoverschotten en –tekorten verrekend met de algemene reserve (dit geldt overigens niet voor de ‘gesloten’ begrotingsprogramma’s groen en mobiliteit, waarbij overschotten en tekorten worden verrekend met betreffende programmareserves).

Hierdoor neemt de algemene reserve toe bij een voordelige ontwikkeling van de begroting en af bij een nadelige ontwikkeling. In de (door PS vastgestelde) nota weerstandsvermogen wordt voorgeschreven dat de algemene reserve minimaal € 30 mln moet bedragen, als buffer voor onvoorziene gebeurtenissen. Alles boven die € 30 mln in de algemene reserve wordt aangeduid als “vrije ruimte”

B: Exogene/algemene ontwikkelingen

1a. Meicirculaire provinciefonds 2019

Het geraamde accres 2019 en het effect van de gedeeltelijke verwerking van Vijfheerenlanden geeft in totaal een negatieve bijstelling van € 8,9 mln voor Zuid-Holland. Omdat in de kadernota 2020-2023 al rekening was gehouden met een structureel negatief effect van € 1,9 mln bedraagt de negatieve bijstelling per saldo € 7 mln in 2019. Daarnaast ontvangt de provincie drie extra decentralisatie-uitkeringen van in totaal € 5 mln. Deze worden via de programma's besteed en komen daarom niet ten gunste van de financiële ruimte. Zie voor een nadere toelichting Overzichten en Middelen.

1b. Septembercirculaire provinciefonds 2019

Het geraamde accres 2019 geeft in totaal een negatieve bijstelling van € 3,8 mln voor Zuid-Holland. Daarnaast ontvangt de provincie twee extra decentralisatie-uitkeringen van in totaal € 5,1 mln. Deze worden via de programma's besteed en komen daarom niet ten gunste van de financiële ruimte. Zie voor een nadere toelichting het hoofdstuk Overzichten en Middelen.

1c. Decentralisatie-uitkering Jong leren eten

Decentralisatie-uitkeringen worden via de programma's besteed en komen daarom niet ten gunste van de financiële ruimte. Voor de decentralisatie-uitkering Jong leren eten waren echter de baten en lasten al opgenomen in de begroting. De decentralisatie-uitkering uit de Meicirculaire komt daarom ten gunste van de financiële ruimte.

C: Ontwikkelingen binnen de programma's

1. Aanpassing kasritme Botleksstroomnetwerk

De laatste optimalisaties om de betrouwbaarheid te vergroten en de onrendabele top te verkleinen hebben het project iets vertraagd. Naar verwachting zullen in Q1 2020 de transport-, commodity- en dispatch-overeenkomsten worden getekend. De subsidie zal derhalve in 2020 worden verstrekt en dientengevolge wordt het budget overgeheveld van 2019 naar 2020.

2. Bijstelling spreiding sociale woningbouw/verstedelijking

- Doorschuiven budget Knelpunten transformatie binnenstedelijke locaties en PDV:
PS heeft bij de behandeling van de Begroting 2019 via amendement A646 € 3 mln beschikbaar gesteld voor Knelpunten transformatie binnenstedelijke locaties en Perifere detailhandel Vestigingen (PDV). Hiervan is op dit moment circa € 1,5 mln gereserveerd voor projecten in Nissewaard en Alphen a/d Rijn. Voor de benutting van de overige € 1,5 mln zijn gesprekken gaande met diverse gemeenten. Gelet op de fase van onderhandeling met desbetreffende gemeenten is de verwachting dat deze middelen pas in 2020 daadwerkelijk zullen worden ingezet, derhalve wordt voorgesteld om € 1,5 mln voor dit doel door te schuiven naar 2020.
- Doorschuiven budget Subsidieregeling spreiding sociale woningbouw Regio Rotterdam:
In samenwerking met de Rotterdamse regio heeft de provincie een subsidieregeling opgesteld om de spreiding van sociale woningbouw in deze regio te stimuleren. Voor dit doel is er voor een periode van 4 jaar een bedrag van € 5 mln beschikbaar, waarvan € 4 mln vanuit de provincie wordt bijgedragen en € 1 mln vanuit de gemeente Rotterdam. De planning was dat de subsidieregeling in juni/juli 2019 zou worden vastgesteld maar inmiddels is de verwachting dat dit 4^e kwartaal 2019 zal worden. De eerste subsidies zullen op zijn vroegst pas begin 2020 kunnen worden verleend, aangezien de aanvragen ook voor advies langs de samenwerkende gemeenten gaan. Derhalve wordt voorgesteld het voor 2019 gereserveerde provinciale budget van €1 mln door te schuiven naar 2020.

3. Bijstelling energieloket

Bij het vaststellen van de Begroting 2019 is door Provinciale Staten een eenmalig budget van € 0,4 mln beschikbaar gesteld voor het versterken van de energieloketten in Zuid-Holland. Er is een bestedingsvoorstel in ontwikkeling waarbij de energieloketten in staat gesteld worden om de toenemende vraag van woningeigenaren ten aanzien van besparing van energie, het vervangen van aardgas en het opwekken van energie tegen zo laag mogelijke kosten te kunnen blijven bedienen. De uitgave zal niet in 2019 maar in 2020 plaatsvinden omdat nog enkele juridische aspecten worden onderzocht. Het voorstel is daarom om de middelen door te schuiven naar 2020 en voor dit doel beschikbaar te houden.

4. Bijstelling procesgeld projecten Kaderbesluit Groen

Met het Kaderbesluit Groen 2018 hebben PS ingestemd met het toekennen van € 0,8 mln voor procesgeld ter ondersteuning van verschillende initiatieven ter bevordering van recreatie en groenbeleving. Voor 2019 zijn er in dit kader voor € 0,6 mln aan toezeggingen gedaan, wat betekent dat € 0,2 mln niet zal worden ingezet. Tegelijkertijd zullen ook niet alle toezeggingen al daadwerkelijk in 2019 tot lasten leiden. Er wordt € 0,4 mln doorgeschoven naar 2020.

5. Bijstellingen budgetten water

De geplande onderzoeken voor de regionale keringen worden in 2019 gerealiseerd tegen lagere kosten. Dit leidt tot een eenmalig voordeel van € 0,15 mln. Tevens zal naar verwachting het budget met betrekking tot Projecten zoet water en het Deltaprogramma regionale uitwerking niet meer dit jaar uitgegeven gaan worden, wat een vrijval van € 0,3 mln tot gevolg heeft. Voorgesteld wordt deze vrijval in te zetten voor de financiering van de subsidie Pilot Drukdrainage in de jaren 2019 (€ 0,08 mln.), 2020 (€ 0,1 mln), 2021 (€ 0,1 mln) en 2022 (€ 0,1 mln).

6. Overige aanpassing kasritmes

- Er loopt momenteel een onderzoek naar juridische mogelijkheden voor het inzetten van VTH-instrumentarium, waardoor het zwaartepunt van de intensivering schuift naar volgend jaar (€ 0,3 mln).
- Voor het behouden van icoonsoorten is in 2019 een budget van € 1 mln beschikbaar. Deze worden ingezet voor opdrachten en de regeling Soortenbeleid, leefgebied en maatregelen (Subsidieregeling Groen, paragraaf 2.3). Voor de betreffende regeling is het subsidieplafond bij Voorjaarsnota 2019 nog van € 0,2 mln naar € 0,6 mln opgehoogd. Omdat die lasten niet volledig in het huidige boekjaar vallen, in combinatie met het achterblijven van de hoeveelheid opdrachten, wordt € 0,4 mln van het budget naar 2020 doorgeschoven.

- Het college heeft de afgelopen jaren vanuit de intensiveringsmiddelen voor cultureel erfgoed geld vrij gemaakt voor subsidies voor Groot Onderhoud Molens. In 2019 is voornamelijk als laatste jaar daarvoor € 0,3 mln beschikbaar. Deze subsidies worden in de laatste twee maanden van 2019 verstrekt maar zullen pas in 2020 daadwerkelijk tot uitgaven leiden. Het voorstel is dan ook om dit bedrag door te schuiven naar 2020 omdat in dat jaar de bijbehorende prestaties geleverd worden.
- De Wet Normalisering rechtspositie Ambtenaren (WNRA) beoogt de invoering van de nieuwe Ambtenarenwet 2017 als opvolger van de Ambtenarenwet 1929. Invoering van de WNRA staat gepland op 1 januari 2020. In het uitvoeringstraject kan een gedeelte van de in 2019 geraamde activiteiten pas in volgend jaar worden uitgevoerd. Een gedeelte van het beschikbare budget ad € 0,25 mln wordt bij najaarsnota doorgeschoven naar 2020.
- Tevens worden arbeidsvoorwaardenregelingen omgezet naar een Personeelshandboek, nieuwe standaarddocumenten ingevoerd en het e-HRM systeem aangepast. In het uitvoeringstraject kan een gedeelte van de genoemde activiteiten pas volgend jaar worden uitgevoerd. Een gedeelte van het beschikbare budget ad € 0,3 mln wordt bij najaarsnota doorgeschoven naar 2020.

7. Vrijval reserve Bereikbaarheid voor ontvangers rijksbijdrage fietspaden

De provincie ontvangt via het provinciefonds bijdragen voor fietsprojecten in het kader van Beter Benutten. Dit leidt voor het betreffende project tot een verhoging van het uitgavenbudget. Echter, omdat de bijdragen ontvangen worden als onderdeel van de provinciefondsuitkering worden deze als eigen middelen beschouwd en mogen zij daarom niet als inkomsten voor het betreffende project worden opgenomen. Hierdoor worden bij gereedmelding van het project meer kosten geactiveerd, wat leidt tot hogere afschrijvingslasten. De bijdragen worden daarom bij ontvangst gestort in de reserve Bereikbaarheid en vervolgens in het jaar van activeren van het betreffende project aan de reserve onttrokken en toegevoegd aan de algemene middelen ter dekking van de hogere afschrijvingslasten.

8. Vrijval procesgeld Schaalsprong 2019

Een gedeelte van het beschikbare procesgeld uit het Schaalsprongprogramma 2019 is niet nodig. Er wordt € 0,6 mln teruggegeven aan de algemene middelen.

9. Vrijval UHB bedrijventerreinen De Dijk

Na de voorjaarsnota is bekend geworden dat project De Dijk in Maassluis is afgerond. Omdat activiteiten niet zijn uitgevoerd wordt € 0,8 mln aan de provincie terug gegeven. Deze middelen komen ten gunste van de algemene middelen van de provincie.

10. Overige vrijval budgetten

- Uit de actuele prognose van de benodigde middelen voor procesgeld werklocaties (bedrijventerreinen e.a.) blijkt dat er € 0,4 mln niet nodig is in 2019. Dit wordt teruggegeven aan de algemene middelen van de provincie.
- In 2016 is subsidie verleend voor de restauratie van landhuis de Voorde (€ 0,3 mln). Het nu verzonden voornemen tot intrekking wordt gevolgd door een definitieve intrekking, omdat niet aan de subsidievoorwaarden is voldaan. Deze vrijval wordt daarom nu aan de algemene middelen toegevoegd.
- Ontwikkelingen in de organisatie hebben ertoe geleid dat het Expertisecentrum in het afgelopen half jaar veel tijd en energie heeft gestoken in zaken rondom organisatieontwikkeling. Hierdoor is een aantal geplande activiteiten ad € 0,1 mln van het Expertisecentrum naar achteren geschoven (richting 2020).
- Er is structureel een budget van € 0,4 mln voorhanden voor opdrachten t.b.v. innovatie in recreatie en groenbeleving. Op basis van de huidige prognose lijken niet alle middelen te worden ingezet en wordt het budget met € 0,05 mln naar beneden bijgesteld.
- Divers klein vrijval in verband met onderzoek en verkenning, implementatie ruimtelijke kwaliteit en vrijval balansverplichtingen overdracht G.Z-H.

11. Aanvullende posten IPO begroting 2019

Het huidige budget is in 2019 ontoereikend. In 2018 zijn door het IPO een aantal aanvullende posten opgenomen in de begroting voor 2019 zoals kennishub en IBP algemeen etc. Hierdoor valt de bijdrage iets hoger uit.

12. Toename Wob verzoeken

Er is sprake van een toename in aantal en omvang van Wob verzoeken. De behandeling is complex en vraagt veel extra capaciteit van de organisatie maar ook bijvoorbeeld juridische advisering en in sommige gevallen inzet van andere (semi) overheden. Voor deze toename in werkzaamheden wordt bij deze najaarsnota een bedrag van € 0,5 mln gevraagd. Voor de jaren 2020, 2021 en 2022 wordt bij begroting extra budget gevraagd. Voor 2020 € 1 mln, voor 2021 € 1 mln en voor 2022 € 0,5 mln.

13. Bijstelling exploitatiebudgetten tijdelijke locatie

Op basis van regelgeving in Besluit Begroting en Verantwoording dient er een technische aanpassing plaats te vinden tussen het exploitatie- en investeringsbudget (€ 0,4 mln) van het projectbudget Renovatie C gebouw.

14. Receptie en beveiliging gebouw D

Het bestuur is de komende jaren gehuisvest in het D-gebouw. Uitgangspunt daarbij was in de planvorming dat zowel in het A- als het D-gebouw een receptie zou komen (ontvangst bezoekers/uitgifte passen). Het wegbrengen van de bezoekers naar het bestuur/organisatie is daar later als eis bij gekomen. Hospitality en veiligheid dienen hierbij gecombineerd te worden (veilig visitekaartje, profiling, BHV). Opschaling van het algemene dreigingsniveau geeft ook meer aanleiding om de beveiliging bij beide recepties op peil te houden; om dit te kunnen borgen is bemensing van door zowel een receptiemedewerker als een beveiligingsbeambte noodzakelijk. Uitgangspunt hierbij is het handhaven van het dienstverleningsniveau van gebouw C voor de twee nieuwe en tijdelijke recepties. Voor 2019 bedragen de extra kosten € 0,1 mln ten laste van financiële ruimte.

15. Uitgaven energietransitie infrastructuur exploitatie

In het PZI zijn investeringsmiddelen beschikbaar voor de energietransitie van de infrastructuur. Echter, niet alle initiatieven mogen geactiveerd worden, maar moeten direct ten laste van de exploitatie worden verantwoord. De dekking wordt gevonden in de financiële ruimte. Daar staat tegenover dat er van de beschikbare investeringsmiddelen minder geactiveerd wordt, wat tot lagere afschrijvingslasten leidt. Deze komen weer ten gunste van de financiële ruimte.

16. Vrijval reserves conform collegeonderhandelingen

Ter dekking van de intensivering in de komende collegeperiode wordt voorgesteld een deel van onbeklemd delen (€ 21 mln) van reserves te laten vrijvallen. Het betreft hier de volgende reserves:

Vlietland	€ 0,1 mln
Luchtkwaliteit NSL	€ 1,5 mln
Milieuaspecten omgevingsbeleid	€ 0,2 mln
Kosten/risico bestuursdwang OD's	€ 0,4 mln
Bereikbaarheid	€ 17,5 mln
1% regeling Kunst	€ 0,2 mln
Mitigatie/energie	€ 0,1 mln
Frictiekosten algemeen	€ 0,1 mln
Egalisatiereserve afschrijvingslasten	<u>€ 0,9 mln</u>
Totaal	€ 21,0 mln

Ontwikkeling Algemene reserve

(bedragen x € 1 mln)	2019	2020	2021	2022	2023
Beginstand jaar	80,8	92,8	101,3	141,4	184,5
Af/bij: mutaties eerdere P&C producten	-7,1	21,5	36,8	41,2	48,8
Beginstand	73,6	114,3	138,1	182,6	233,3
Af/bij: Totaal NJN 2019	19,2	-13,9	-2,4	-4,1	-6,8
Stand na Totaal (A+B)	92,8	100,4	135,6	178,5	226,5
Buffer weerstandvermogen	-30,0	-30,0	-30,0	-30,0	-30,0
Vrije ruimte cumulatief (incidenteel)	62,8	71,3	111,4	154,5	200,3

Toelichting:

Door de toevoeging aan de algemene reserve in 2019 van € 19,2 mln bij NJN neemt de algemene reserve in omvang toe. Van de algemene reserve is € 30 mln bedoeld als buffer voor onvoorziene gebeurtenissen. Er resteert nog een vrije ruimte van € 62,8 mln incidenteel in 2019.

Mutaties op lasten, baten en reserves per programma

(bedragen x € 1.000)	Lasten	Baten	Saldo lasten en baten	Toevoeging reserves	Onttrekking reserves	Mutaties reserves	Resultaat
Programma 1	-275	887	-1.162	410	-3.265	3.675	2.512
Programma 2	-238	98	-336	3.730	1.835	1.895	1.559
Programma 3	-19.736	313	-20.048	6.389	-8.915	15.304	-4.744
Programma 4	1.308	200	1.108	0	0	0	1.108
Overzichten en Middelen	4.023	-692	4.715	22.280	24.084	-1.804	2.911
Overhead	-3.611	-215	-3.396	0	-50	50	-3.346
Totaal	-18.529	590	-19.120	32.809	13.689	19.120	0

In bovenstaand overzicht zijn de bijstellingen in de najaarsnota weergegeven ten opzichte van de Voorjaarsnota 2019. Deze bijstellingen zijn nader toegelicht in de programma's. De totale lasten zijn met circa € 18,5 mln afgenomen en de baten zijn met circa € 0,6 mln toegenomen. Tegenover deze afgenomen lasten en toegenomen baten staat per saldo een hogere storting in de reserve van € 19,1 mln.

Toelichting op grote wijzigingen:

De grootste bijstellingen in programma 1 zijn de toegenomen lasten als gevolg van Regiodeal Bodemdaling Groene Hart (€ 4,4 mln) en weidevogelkerngebieden (€ 6 mln). Deze lasten worden gedekt door een hogere onttrekking uit de reserve Groene Ambities. Tegenover deze toename in lasten staan lagere lasten door vertraging in de realisatie van NNN (€ 8,9 mln). De bijdragen voor NNN uit de reserve Ontwikkelopgave natuur en de reserve NatuurNetwerk Nederland dalen opgeteld met een gelijk bedrag. Tot slot dalen de lasten per saldo nog door diverse kleinere toe- en afnamen van lasten.

De grootste bijstellingen in programma 2 zijn de afgenomen beheer en onderhoudslasten door de overdracht van areaal naar Vijfheerenlanden (€ 1,5 mln) en overdracht van OV taken naar de provincie Utrecht als gevolg van de ontvlechting Vijfheerenlanden en herindeling (€ 0,8 mln). Daar staan hogere lasten tegenover voor beheer- en onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd in opdracht van derden (bijvoorbeeld gladheidsbestrijding, objectbediening en storingsonderhoud aan installaties) voor € 1 mln en een herverdeling van het budget voor Truckparking over toekomstige jaren (€ 1 mln)

De grootste bijstelling in programma 3 hebben betrekking op bijstellingen in de planning (van met name subsidies) waardoor uitgaven naar latere jaren worden verschoven. Het gaat dan bijvoorbeeld om MIT regeling (€ 0,8 mln), spacecampus (€ 1 mln), SMITZH (€ 1 mln), Fieldlabs (€ 1,4 mln), ACCEZ (€ 1 mln), Verduurzaming industrie (€ 2,2 mln), Botlekstroomnetwerk (€ 2 mln), herstructurering bedrijventerreinen project Port Valley Rotterdam (€ 2,9 mln), Greenports (€ 0,6 mln), Human Capital (€ 0,5 mln), kankerprojecten (€ 1,5 mln), restauratie monumenten (€ 0,8 mln), erfgoedlijnen (€ 0,7 mln) en bedrijvenregeling (€ 0,7 mln). Tegenover al deze lagere lasten staan lagere onttrekkingen aan de reserves (dan gepland) of hogere toevoegingen.

De grootste bijstelling in programma 4 betreft de verhoging van de lasten (€ 0,5 mln) ten dekking van een toename in aantal en omvang van WOB-verzoeken.

De grootste bijstellingen in Overzichten en middelen hebben betrekking op het toenemen van de lasten door het invullen van een stelpost voor Vijfheerenlanden (€ 4 mln). De toevoegingen en onttrekkingen hebben met name betrekking op de verwerking van mutaties en vrijval van reserves via de algemene reserve.

De afname van lasten in de overhead komt met name door de toerekening van de CAO-verhoging (€ 3,3) aan de programma's 1 tot en met 4.

Opbouw begroting 2019 t/m NJN 2019

In onderstaand overzicht is het totaal van de begroting voor 2019 weergegeven inclusief de aanpassingen die nu bij najaarsnota worden gemaakt en in bovenstaande tabel weergegeven. Ten opzichte van de voorjaarsnota 2019 is het totaal aan begrote lasten dus afgenomen met € 18,5 mln tot een niveau van € 690,9 mln en zijn de baten minimaal gewijzigd. De toevoeging aan de reserves in 2019 is toegenomen tot € 410,9 mln na de extra toevoeging in de najaarsnota van € 32,8 mln en de onttrekking aan de reserves is toegenomen tot € 427,7 mln.

Bedragen x € 1.000	Lasten	Baten	Saldo lasten en baten	Toevoeging reserves	Onttrekking reserves	Mutaties reserves	Resultaat
Programma 1	195.574	42.702	152.872	131.518	159.980	-28.462	124.410
Programma 2	266.383	12.464	253.918	50.815	22.138	28.678	282.596
Programma 3	99.964	1.737	98.227	55.684	33.604	22.081	120.308
Programma 4	29.857	619	29.238	0	2.446	-2.446	26.792
Overzichten en Middelen	3.282	614.266	-610.984	172.873	209.328	-36.455	-647.439
Overhead	95.875	2.342	93.533	0	200	-200	93.333
Totaal	690.935	674.130	16.805	410.890	427.695	-16.805	0

Bijstelling van de geraamde mutaties in de programmareserves

In onderstaand overzicht is voor alle reserves inzichtelijk gemaakt welke toevoegingen en onttrekkingen er hebben plaatsgevonden. Hierbij is tevens aangegeven bij welk doel deze toevoegingen en onttrekkingen zijn verantwoord.

Reservenaam (bedragen x € 1.000)	Doel	Toevoeging	Onttrekking	Saldo mutaties
Algemene reserve				
Algemene reserve	5-1	19.156	3.088	19.156
Programmareserve 1				
Groene ambities	1-2	111	299	111
Groene ambities	1-3	-286	286	-286
Groene ambities	1-4	-7.059	6.354	-7.059
Groene ambities	1-5	-75	75	-75
Groene ambities	3-3	-44	44	-44
Luchtkwaliteit (NSL)	5-1	-1.479	1.479	-1.479
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	1-4	500	-500	500
Vlietland	5-1	-106	106	-106
Milieuaspecten omgevingbeleid	5-1	-192	192	-192
Reserve Ontwikkelopgave natuur	1-4	4.974	-4.974	4.974
NatuurNetwerk Nederland	1-4	3.957	-3.957	3.957
Kosten/risico bestuursdwang OD's	5-1	-421	421	-421
IODS	1-4	1.545	-840	1.545
Zandmotor	1-1	75	-75	75
Programmareserve 2				
1%-regeling Kunst	1-4	13	-13	13
1%-regeling Kunst	5-1	-172	172	-172
Egalisatiereserve expl proj PZI	2-1	23	-23	23
Egalisatiereserve expl proj PZI	5-1	-17.500	17.500	-17.500
Bereikbaarheid	2-1	4.802	-2.142	4.802
Mobiliteit	2-2	0	4.000	0
Egalisatiereserve beheer & onderhoud	2-1	-2.930	0	-2.930
Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	1-3	-318	318	-318
Programmareserve 3				
Meerjarenplan Bodemsanering	1-1	400	-400	400
Meerjarenplan Bodemsanering	1-6	-163	163	-163
Meerjarenplan Bodemsanering	3-7	-454	454	-454
Bedrijventerreinen	3-5	2.935	-2.935	2.935

Reservenaam (bedragen x € 1.000)	Doel	Toevoeging	Onttrekking	Saldo mutaties
Mitigatie/Energie	5-1	-100	100	-100
Overcommitting OP-West	5-1	-5	5	-5
Interreg-cofinanciering EFRO	3-1	400	0	400
Regionale netwerken topsectoren	3-1	-30	0	-30
Versterking economie	3-1	4.502	-2.002	4.502
Versterking economie	3-5	917	-267	917
MIT MKB Innovatiestimulering topsect	3-1	3.120	-2.289	3.120
Opstellen integrale onderzoeksagenda	3-3	70	-70	70
Risicoreserve Regmed XB	3-1	50	-50	50
2019 DP Verduurzaming Industrie	3-2	2.200	0	2.200
Programmareserve 4				
Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	3-6	1.593	-1.755	1.593
Overzichten, middelen en overhead				
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	5-1	-896	896	-896
Alertheidsbudget	3-3	44	-44	44
Alertheidsbudget	5-1	35	0	35
Frictiekosten algemeen	5-1	-126	126	-126
Jonge ambtenaren	Overhead	50	-50	50
Eindtotaal		32.809	13.689	19.120

Programmaplan

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon

Naar een klimaatadaptieve Delta

Vanwege haar ligging in de delta's en grotendeels beneden de zeespiegel, is Zuid-Holland extra kwetsbaar voor de gevolgen van klimaatverandering. Dreiging van overstromingen neemt toe en extreme neerslag en lange perioden van hitte en droogte zullen steeds meer voorkomen. Dit alles beïnvloedt onze leefomgeving en de kwaliteit en beschikbaarheid van ons water. In sommige gebieden leidt dit tot verzilting en tekorten aan zoet water en in stedelijke gebieden tot hittestress en wateroverlast. Daarnaast daalt de bodem in gebieden met veen en of slappe bodem: zowel in het landelijk als stedelijk gebied. Dit heeft steeds grotere gevolgen voor de kosten van aanleg en onderhoud van infrastructuur en de fundering van woningen, voor de huidige agrarische bedrijven en ook overige bedrijven. We willen onze fysieke leefomgeving zo inrichten dat deze bestand is tegen klimaatveranderingen en bodemdaling.

Aantrekkelijke, schone en veilige leefomgeving

De combinatie van het kenmerkende kust-, veenweide- en rivierdeltalandschap, waarin steden en landschap met elkaar verweven zijn, maakt onze provincie veelzijdig en uniek. Dit landschap, de biodiversiteit en de kwaliteit van de leefomgeving, staan onder druk door het groeiend aantal inwoners, economische ontwikkeling en klimaatverandering. De landbouwsector, op veel plaatsen drager van het landschap, heeft te kampen met bodemdaling en druk op schaalvergroting vanuit de wereldmarkt. In metropolitane regio's vormen een aantrekkelijk landelijk gebied en een schone en veilige leefomgeving een belangrijke vestigingsfactor voor mensen en bedrijven. Een groene leefomgeving draagt bij aan een gezonde leefstijl van de inwoners van Zuid-Holland. Deze provincie zet zich in om het landschap beter beleefbaar te maken, te benutten en te beschermen. We willen de kwaliteit van de leefomgeving versterken door natuur, water, recreatie, landbouw, verstedelijking en economie in samenhang te bezien.

Wat mag dat kosten voor het programma

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Begroting t/m Voorjaarsnota 2019	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	183.443	195.850	-275	195.574	209.475	203.471	138.214	128.288
Baten	35.976	41.815	887	42.702	32.658	28.547	20.914	16.762
Totaal saldo baten en lasten	147.466	154.034	-1.162	152.872	176.816	174.924	117.299	111.526
Toevoeging aan reserves	123.884	131.108	410	131.518	10.443	8.884	6.404	10.911
Onttrekking aan reserves	152.284	163.245	-3.265	159.980	78.896	78.544	18.144	18.166
Subtotaal reserves	-28.401	-32.137	3.675	-28.462	-68.453	-69.660	-11.740	-7.255
Resultaat	119.066	121.898	2.512	124.410	108.363	105.264	105.559	104.271

Doel 1-1 Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

De provincie wil Zuid-Holland beschermen tegen overstromingen en de gevolgen van overstromingen en wateroverlast zoveel mogelijk beperken. Dit is van essentieel belang voor de kwaliteit van de woon- en leefomgeving en voor het vestigingsklimaat. Deze opgave wordt de komende decennia groter door de effecten van klimaatverandering (zeespiegelstijging en toenemende extreme neerslag), bodemdaling en toenemende druk op de beschikbare ruimte. Het Nationaal beleidskader hiervoor zijn het Nationaal Deltaprogramma en de Deltabeslissingen. De Deltabeslissingen hebben als doel dat Nederland in 2050 (zo goed mogelijk) klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht. Ook moet in 2050 bereikt zijn dat iedereen achter een dijk of duin een basisveiligheid tegen overstromingen heeft. In oktober 2014 is door Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie onderschreven. Deze houdt in dat overheden klimaatbestendigheid en waterrobuust inrichten vóór 2020 integreren in hun eigen beleid en handelen. Deze beslissing is gevolgd door het verschijnen van de Nationale Adaptatie Strategie (NAS) eind 2016 en het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (Prinsjesdag 2017), waarin de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie nader wordt geconcretiseerd.

De opgave om Zuid-Holland (klimaat- en bodemdaling) adaptief te maken is groot. In de NAS is vastgelegd dat Nederland in 2020 beleid heeft bepaald dat wij in 2050 klimaatadaptief zijn. In die lijn is onze ambitie om samen met andere overheden, bedrijfsleven en kennisinstututen in Zuid-Holland de transitie naar een klimaatbestendige delta te versnellen.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	4.324	4.149	-587	3.562	3.835	3.521	2.954	2.218
Baten	552	552	0	552	495	300	0	0
Totaal saldo baten en lasten	3.772	3.597	-587	3.010	3.339	3.221	2.954	2.218
Toevoeging aan reserves	500	500	0	500	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	1.084	909	-475	434	1.134	1.034	736	0
Subtotaal reserves	-584	-409	475	66	-1.134	-1.034	-736	0
Resultaat	3.188	3.188	-112	3.076	2.206	2.187	2.218	2.218

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 0,4 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Als gevolg van uitgelopen werkzaamheden m.b.t. het rekenmodel en afstemming over de BTW is in 2019 een vertraging in het project Boeren op hoog water (als onderdeel van de Regiodeal Bodemdaling Groene Hart) ontstaan. Daarnaast hebben gewijzigde inzichten ervoor gezorgd dat een herverdeling van de lasten over de daaropvolgende jaren nodig was.
€ 0,1 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. De Zandmotor vraagt in de praktijk minder onderhoud, waardoor de exploitatiekosten lager uitvallen.
€ 0,1 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Met betrekking tot de regionale keringen worden de geplande onderzoeken gerealiseerd tegen lagere kosten. Het budget valt vrij ten gunste van de algemene middelen.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
€ 0,4 mln (n)	Ja	N.v.t.	Als gevolg van een wijziging in de planning, zie toelichting bij de lasten van de Regiodeals Bodemdaling, wordt er in 2019 voor een bedrag van € 0,4 mln minder een beroep gedaan op de reserve Meerjarenplan Bodemsanering.
€ 0,1 mln (n)	Ja	N.v.t.	Als gevolg van een onderbesteding van € 0,1 mln op het budget van de Zandmotor, zie toelichting bij de lasten van de Zandmotor, wordt er minder een beroep gedaan op de reserve Zandmotor.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 3 Meerjarenplan Bodemsanering	500	500	0	500	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	500	500	0	500	0	0	0	0
PR 3 Meerjarenplan Bodemsanering	0	500	-400	100	150	150	100	0
PR 3 Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	700	25	0	25	700	700	636	0
PR 1 Zandmotor	384	384	-75	309	284	184	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	1.084	909	-475	434	1.134	1.034	736	0
Saldo reserves	-584	-409	-475	66	-1.134	-1.034	-736	0

Doel 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Evenwicht tussen beschikbaarheid en vraag zoetwater voor nu en in de toekomst, met de voorkeursstrategieën uit het Deltaprogramma als leidraad;
- Voldoende drinkwatervoorzieningen en drinkwatervorraden (kwalitatief en kwantitatief);
- Alle grondwaterlichamen voor de Kader Richtlijn Water (KRW) in 2027 in goede toestand (kwantitatief en kwalitatief);
- Alle KRW-oppervlaktewaterlichamen in 2027 in goede toestand (kwalitatief);
- Grond- en oppervlaktewater in Natura 2000 gebied voldoet aan eisen van natuurdoelen (kwalitatief en kwantitatief);
- Voldoende veilige en kwalitatief goede zwemwaterlocaties;
- Omgaan met veenbodemdaling (stoppen, remmen of loslaten).

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
1.2.a	Aantal KRW-grondwaterlichamen dat aan de KRW-doelen voldoet	3	geen meting	geen meting	4	4

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	8.348	12.517	4.688	17.205	8.230	7.605	3.853	3.199
Baten	5.823	9.292	-60	9.232	4.667	3.699	1.323	979
Totaal saldo baten en lasten	2.525	3.225	4.748	7.973	3.563	3.906	2.530	2.220
Toevoeging aan reserves	5.219	6.573	410	6.982	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	0	1.800	299	2.099	1.180	1.540	260	0
Subtotaal reserves	5.219	4.773	111	4.883	-1.180	-1.540	-260	0
Resultaat	7.744	7.998	4.859	12.856	2.383	2.366	2.270	2.220

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 4,4 mln (n)	Ja	Prov.fonds DU	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Door de minister is een bijdrage van € 10 mln toegezegd i.v.m. de Regiodeal Bodemdaling Groene Hart. In september 2019 zal de provincie Zuid-Holland met het ministerie van LNV de overeenkomst tekenen. Voor 2019 zijn de kosten begroot op € 4,4 mln, voor 2020 op € 5,2 mln en voor 2021 op € 0,4 mln.
€ 0,2 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Het budget voor Projecten zoet water en het Deltaprogramma regionale uitwerking zal naar verwachting niet meer dit jaar uitgegeven gaan worden. Het budget wordt ingezet ter dekking van de subsidie "Pilot Drukdrainage" in 2020, 2021 en 2022.
€ 0,2 mln (n)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Budget ter dekking van de subsidie "Klimaatslim boeren op veen".
€ 0,1 mln (v)	Nee	BAT	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Het kostenbudget voor grondwaterheffing wordt verlaagd als gevolg van de overdracht van de gemeente Vijfheerenlanden naar provincie Utrecht.
€ 0,1 mln (n)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Budget ter dekking van de subsidie aan de Nieuwe Dordtse Biesbosch.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
€ 0,1 mln (n)	Nee	BAT	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. De inkomsten uit grondwaterheffing worden naar beneden bijgesteld als gevolg van de overdracht van de gemeente Vijfheerenlanden naar de provincie Utrecht.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
€ 0,4 mln (n)	Ja	RES	De provincie ontvangt in totaal € 10 mln i.v.m. de Regiodeal Bodemdaling. Met de septembercirculaire 2019 is inmiddels € 4,8 mln ontvangen. Omdat we in het lopende jaar echter maar € 4,4 mln aan lasten voorzien wordt € 0,4 mln aan de reserve Groene Ambities toegevoegd. Deze middelen zullen dan in een later stadium worden ingezet.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
€ 0,2 mln (v)	Ja	N.v.t.	Ter dekking van de lasten i.v.m. de subsidie voor "Klimaatslim boeren op veen" is een beroep gedaan op de reserve Groene Ambities.
€ 0,1 mln (v)	Ja	N.v.t.	Ter dekking van de lasten i.v.m. de subsidie aan de Nieuwe Dordtse Biesbosch is een beroep gedaan op de reserve Groene Ambities.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 1 Groene ambities	0	1.354	410	1.764	0	0	0	0
PR 1 Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	219	219	0	219	0	0	0	0
PR 1 Risicoreservering Grevelingen	5.000	5.000	0	5.000	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	5.219	6.573	410	6.982	0	0	0	0
PR 1 Groene ambities	0	226	299	525	600	600	260	0
PR 1 Decentralisatieakkoord natuur	0	1.500	0	1.500	0	0	0	0
PR 1 Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	0	0	0	580	940	0	0
PR 3 IRP Goeree- Overflakkee	0	74	0	74	0	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	0	1.800	299	2.099	1.180	1.540	260	0
Saldo reserves	5.219	4.773	709	4.883	-1.180	-1.540	-260	0

Doel 1-3 Recreatie en groenbeleving

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Een toegankelijk, gevarieerd en robuust groenblauw netwerk van gebieden, waterwegen, routenetwerken en landschappen in Zuid-Holland
- Een aantrekkelijke overgang van stedelijk naar landelijk gebied voor diverse recreantengroepen
- Grote betrokkenheid van particulieren, bewoners en ondernemers bij het versterken van groen- en waterbeleving (groenparticipatie) en de biodiversiteit

Voldoende mogelijkheden voor de beleving van en ontspanning in het groen en op en aan het water zijn belangrijk voor het leef- en vestigingsklimaat van Zuid-Holland en voor de regionale economie. Met het realiseren en verbeteren van een robuuste groenblauwe structuur wordt bevorderd dat het groen op een aantrekkelijke manier bereikbaar is (juist ook vanuit de stad) en het landschap beleefbaar, vanaf het water of over land. Toegankelijkheid en veiligheid vormen randvoorwaarden voor het kunnen gebruiken en beleven van deze groenblauwe structuur en het omliggende landschap.

De recreatieve behoefte is gevarieerd en continu in verandering. Om aan te sluiten op de actuele recreatiewensen van de Zuid-Hollandse inwoners is regionaal maatwerk nodig. De bezoekdruk op de gebieden neemt steeds verder toe, ook vanwege bezoekers van buiten de provincie. Daarom is het nodig de opvangcapaciteit te vergroten en de bezoekersstromen te reguleren, onder andere ook om kwetsbare natuur te ontlasten. Dit gebeurt altijd met oog voor behoud van de kernkwaliteiten van de gebieden.

De nadruk lag de afgelopen periode op het realiseren van nieuwe gebieden en routestructuren voor fietsen, wandelen, en varen en nu een nadruk op nieuwe infra voor paarden. Er ontstaat een accentverschuiving naar het beter beleefbaar maken, het beter benutten van bestaande recreatievoorzieningen en het opzetten of intensiveren van (regionale) samenwerkingsverbanden, zoals bij de Nationale Parken en de landschapstafels. Daarbij wordt ook ingezet op betere aansluiting tussen de verschillende groenblauwe netwerken, waarmee een meer samenhangende structuur ontstaat als onderdeel van het landschapspark Zuidvleugel.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
1.3.a	Percentage Zuid-Hollanders dat tevreden is met recreatief groen in de buurt (straal van 2 km en/of binnen 10 minuten fietsen)	73%	73%	geen meting	73%	PM
1.3.b	Percentage Zuid-Hollanders dat tevreden is met recreatieve routenetwerken (varen, fietsen, wandelen)	66%	70%	geen meting	71%	PM

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	27.199	26.810	-70	26.740	20.520	16.863	13.649	13.159
Baten	287	137	0	137	137	137	5	5
Totaal saldo baten en lasten	26.912	26.673	-70	26.602	20.382	16.726	13.645	13.154
Toevoeging aan reserves	769	1.370	0	1.370	4.939	3.838	3.838	3.840
Onttrekking aan reserves	8.622	8.374	604	8.978	6.863	4.629	1.182	542
Subtotaal reserves	-7.852	-7.004	-604	-7.608	-1.924	-791	2.656	3.297
Resultaat	19.060	19.669	-674	18.995	18.458	15.936	16.300	16.452

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 1,2 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Voor het opknappen en het groot onderhoud van het ruiter- en menpaden-netwerk is in totaal € 3,2 mln vrijgemaakt. Voor de begeleiding van de subsidieaanvragen voor het groot onderhoud van de bestaande ruiter- en menpaden heeft de provincie een kwartiermaker ingehuurd. De functie is vanaf 1 maart 2019 ingevuld. Dit is later dan gepland waardoor de gecoördineerde regionale aanpak later is gestart. Hoewel voor 2019 de eerste subsidieaanvragen in voorbereiding zijn zullen de lasten in het lopende jaar lager liggen. Om die reden wordt € 1,2 mln doorgeschoven.
€ 0,1 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Er is structureel een budget van € 0,4 mln voorhanden voor opdrachten t.b.v. innovatie in recreatie en groenbeleving. Op basis van de huidige prognose lijken niet alle middelen te worden ingezet en wordt het budget met € 0,05 mln naar beneden bijgesteld.
€ 0,6 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget en planning. Met het Kaderbesluit Groen 2018 hebben PS ingestemd met het toekennen van € 0,8 mln voor procesgeld ter ondersteuning van verschillende initiatieven ter bevordering van recreatie en groenbeleving. Voor 2019 zijn er in dit kader voor € 0,6 mln aan toezeggingen gedaan, wat betekent dat € 0,2 mln niet zal worden ingezet. Tegelijkertijd zullen ook niet alle toezeggingen al daadwerkelijk in 2019 tot lasten leiden. Er wordt € 0,4 mln doorgeschoven naar 2020.
€ 1,0 mln (n)	Ja	RES	De wijziging betreft een bijstelling van planning. Op korte termijn gaan enkele landschapstafels starten met de uitvoer van nieuwe projecten. De middelen hiervoor zijn reeds beschikbaar en vallen binnen het totale budget dat voor de landschapstafels aanwezig is. We brengen de middelen nu naar de begroting zodat deze weer in lijn is met de uitvoering door de landschapstafels.
€ 0,8 mln (n)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Van een aantal subsidies is de looptijd verlengd. De lastneming die hierdoor in 2019 ontstaat wordt nu begroot.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
€ 0,6 mln (v)	Ja	N.v.t.	De lasten van dit doel worden deels gedekt uit programmareserves. Hierin zijn middelen gereserveerd voor de realisatie van dit doel. Als gevolg van wijzigingen in de lasten wordt de begrote onttrekking uit de programmareserve bijgesteld.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 1 Groene ambities	769	1.260	0	1.260	4.939	3.838	3.838	3.840
PR 1 Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	110	0	110	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	769	1.370	0	1.370	4.939	3.838	3.838	3.840
PR 1 Groene ambities	6.949	6.983	286	7.269	4.585	3.858	412	542
PR 1 Vlietland	82	82	0	82	82	64	0	0
PR 1 Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	720	430	0	430	2.196	707	770	0
PR 2 Voorm. Invest. budg. Sted. Vern.3 (ISV3)	800	800	318	1.118	0	0	0	0
PR OMO Frictiekosten algemeen	70	78	0	78	0	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	8.622	8.374	604	8.978	6.863	4.629	1.182	542
Saldo reserves	-7.852	-7.004	604	-7.608	-1.924	-791	2.656	3.297

Doel 1-4 Natuur en biodiversiteit

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

Met dit doel wordt beoogd op termijn het volgende te bereiken:

- Natuurwaarden in het Natuurnetwerk Nederland (NNN), voorheen de herijkte Ecologische Hoofdstructuur (EHS), blijven voldoen aan de ambitie uit het natuurbeheerplan
- Het Natuurnetwerk in Zuid-Holland is compleet inclusief de ecologische verbindingen
- De Natura 2000 instandhoudingsdoelen zijn behaald met behoud van economische ontwikkelruimte (conform de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)).

Het natuurbeleid van de provincie Zuid-Holland is gericht op het behouden van de bestaande natuurwaarden. Daarnaast heeft de provincie zich als doel gesteld om de natuurkwaliteit te verhogen en nieuwe natuur te ontwikkelen. Om dit te bereiken werkt de provincie samen met andere overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties aan een mooi Zuid-Holland met veel groen en water dicht bij huis. We willen een mooie en gezonde woon- en werkomgeving tot stand brengen. Hierbij hoort ook natuur die zich uitstrekt van de voordeur tot de kernen van natuurgebieden in de omgeving.

Zuid-Holland heeft landschappen en natuurwaarden die in heel Europa bijzonder zijn: de duinen, de delta en het veenweidegebied. De provincie is verantwoordelijk voor het behoud en de ontwikkeling van deze landschappen. Om de natuurwaarden op peil te houden stelt de provincie geld beschikbaar voor natuurbeheer en maakt zij afspraken met terreinbeheerders, agrariërs en vrijwilligers. De komende jaren wordt geïnvesteerd in de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland, een netwerk van natuurgebieden die onderling met elkaar verbonden zijn. Nu ontbreken er nog schakels in het netwerk. Daarnaast wordt extra geïnvesteerd in het verbeteren van het leefgebied van weidevogels en de Zuid-Hollandse iconsoorten.

Natuurnetwerk Nederland (NNN)

Door het compleet maken van het NNN worden de natuurgebieden in Zuid-Holland met elkaar verbonden, waardoor populaties planten en dieren duurzaam in stand gehouden kunnen worden.

De verantwoordelijkheid voor de uitvoering ligt bij voorkeur bij de partners in de regio. De afgelopen periode zijn goede ervaringen opgedaan met gebiedsgericht werken. Er wordt integraal aan verschillende doelen gewerkt, zoals biodiversiteit, water, bodem, recreatie en duurzame landbouw. Voordeel van deze aanpak is een breed draagvlak in de regio. De provincie gaat daar de komende jaren mee door. De ecologische verbindingen maken waar mogelijk onderdeel uit van de integrale gebiedsafspraken waarbij sprake is van cofinanciering door de gebiedspartners.

In 2018 is de realisatiestrategie voor het NNN aangepast. De provincie neemt als netwerkende overheid de leiding bij het starten van gebiedsprocessen en indien nodig neemt de provincie het voortouw bij de realisatie. Dit draagt bij aan de gewenste versnelling van die realisatie. Dat is nodig om, conform de afspraken met het Rijk, de realisatie van het NNN per 2027 af te ronden. Om die deadline te halen is besloten om niet pas in 2021, maar nu al te starten met de uitvoering van de circa 500 hectare die was aangemerkt als strategische reservering. Ook wordt extra geïnvesteerd in de ecologische verbindingen.

Natura 2000

In de Natura 2000 gebieden staan de Europees beschermde natuurwaarden centraal. Er zijn Natura 2000 beheerplannen voor deze gebieden opgesteld. In de eerste beheerplanperiode ligt de focus bij het behoud van de aanwezige waarden. Dit houdt in dat de achteruitgang wordt gestopt en de basis wordt gelegd om in de tweede beheerplanperiode ook verbetering te realiseren.

Extra investeringen voor weidevogels en iconsoorten

De aantallen weide- en akkervogels nemen landelijk de laatste decennia sterk af. Dit is ook in Zuid-Holland het geval. Daarom gaat de provincie extra investeren in weidevogels en iconsoorten. Samen met de partners in de regio wordt er een actieplan opgesteld voor boerenlandvogels (aan de hand van motie 725 'Miljoenen voor winst en weidevogels'). Het Actieplan Boerenlandvogels is in 2019 vastgesteld. Vooruitlopend hierop waren al, na afstemming met gebiedspartijen, enkele maatregelen gestart: maatregelen om predatie tegen te gaan, de verbetering van de (waterstaatkundige) inrichting van het Oudeland van Strijen en het praktijkgerichte onderzoek Winst en Weidevogels van het Louis Bolk Instituut.

Dit onderzoek richt zich op het in de praktijk brengen van maatregelen die gunstig zijn voor weidevogels, zoals de ontwikkeling van kruidenrijk grasland. In de kadernota hebben PS een extra investering van € 10 mln opgenomen ten behoeve van de realisatie van weidevogeldoelen / iconsoorten op PZH-gronden buiten het NNN. In 2019 wordt per deelgebied het plan voor de realisatie van een weidevogelkerngebied verder concreet uitgewerkt, samen met de gebiedspartijen (gemeenten, waterschappen, vrijwilligers, collectieven). In 2019 worden de pachtvoorwaarden voor deze gronden afgestemd op de weidevogeldoelen.

Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving / Uitvoeringsagenda

In februari 2019 is de visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving vastgesteld. Deze visie vloeit voort uit de wet Natuurbescherming en maatschappelijke ontwikkelingen die op de provincie afkomen zoals verstedelijking, klimaat en energie. Om een antwoord te bieden op deze uitdagingen heeft de provincie besloten een visie te ontwikkelen waarbij deze verschillende opgaven behandeld worden. Deze integrale visie omvat het bestaande beleid, zoals het NNN, Natura 2000 en de Kaderrichtlijn Water. Daarnaast richt de visie zich op het behouden en versterken van de biodiversiteit buiten het NNN en de Natura 2000 gebieden. De visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving vervangt de huidige Beleidsvisie Groen. Bij het opstellen van de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving zijn zo veel mogelijk maatschappelijke partijen betrokken.

Tegelijk met de visie is er ook een Uitvoeringsagenda vastgesteld. Hierin wordt de visie uitgewerkt in concrete doelen.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
1.4.a	Biodiversiteitsgraadmeter: nader in te vullen	100	PM	PM	PM	PM
1.4.b	Kwaliteit SNL-beheertypen (flora, fauna, structuur, abiotiek en ruimtelijke condities)	M.i.v. 2019	nulmeting	afhankelijk van nulmeting in 2019	afhankelijk van nulmeting in 2019	PM
1.4.c	Kwaliteit habitattypen in Natura 2000 gebied met vastgesteld beheerplan (% met een goede kwaliteit)	27%	27%	27%	27%	PM
1.4.d	Kwaliteit leefgebied/populatiegrootte vogel- en habitatrictlijnsoorten in N2000 gebied met vastgesteld beheerplan (% met goede kwaliteit)	49%	49%	49%	49%	PM

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	74.667	74.486	-4.429	70.057	105.107	111.731	58.932	53.094
Baten	23.580	25.423	937	26.359	21.728	18.332	15.043	12.060
Totaal saldo baten en lasten	51.087	49.064	-5.366	43.698	83.379	93.400	43.888	41.035
Toevoeging aan reserves	105.945	111.214	0	111.214	5.505	5.046	2.566	7.071
Onttrekking aan reserves	134.870	135.433	-3.931	131.502	57.271	66.610	14.565	16.368
Subtotaal reserves	-28.926	-24.219	3.931	-20.288	-51.767	-61.563	-11.999	-9.297
Resultaat	22.161	24.845	-1.435	23.410	31.613	31.836	31.890	31.737

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 0,05 mln (n)	Ja	BAT (€ 0,1 mln, v) FR (€ 0,2 mln, v) RES (€ 0,3 mln, n)	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. De omgevingsdiensten zijn belast met het uitvoeren van taken in het kader van de Wet natuurbescherming. De Omgevingsdienst Haaglanden (ODH) (voor)ziet een toename in de werklust, specifiek met betrekking tot het verlenen van ontheffingen Soortenbescherming. De extra lasten die hiermee gepaard gaan van € 0,4 mln worden slechts ten dele gedekt door de extra opbrengsten uit leges voor deze ontheffingen (€ 0,1 mln). Daarnaast verwacht de ODH tegenvallende totaalopbrengsten uit de overige vergunningen in het kader van Wet Natuurbescherming van € 0,2 mln. De totale bijstelling van de legesopbrengsten wordt hiermee op € 0,1 mln nadelig gesteld. Deze onttrekken we daarom uit de reserve Groene Ambities. Verder wordt € 0,2 mln naar de Afdeling Opdrachtgeverschap (AOG) overgeheveld. Dit betreft de bijdrage vanuit Water & Groen voor de groentaken die de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid uitvoert. Omdat AOG de verstrekker van de structurele subsidie aan de omgevingsdienst is vindt er een verrekening plaats. Deze mutatie van provinciale middelen naar AOG wordt gecompenseerd met middelen uit de reserve Groene Ambities.
€ 0,7 mln (n)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. De provincie draagt jaarlijks bij aan het Faunafonds waarvan het beheer bij BIJ12 (uitvoeringsorganisatie van de Nederlandse provincies) ligt. BIJ12 voert met deze middelen de provinciale verantwoordelijkheid uit om tegemoetkomingen te verlenen in het geval van faunaschade. Er wordt echter steeds vaker een beroep op deze regeling gedaan wat zijn uitwerking heeft op de provinciale bijdrage. Het budget wordt daarom met € 0,7 mln opgehoogd naar € 2 mln. De dekking komt deels voort uit de reserve Groene Ambities.
€ 0,2 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Voor Faunabeheer zijn in het lopende jaar minder middelen nodig dan begroot..

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
€ 0,4 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Voor het behouden van icoonsoorten is in 2019 een budget van € 1 mln beschikbaar. Deze worden ingezet voor opdrachten en de regeling <i>Soortenbeleid, leefgebied en maatregelen</i> (Subsidieregeling Groen, paragraaf 2.3). Voor de betreffende regeling is het subsidieplafond bij Voorjaarsnota 2019 nog van € 0,2 mln naar € 0,6 mln opgehoogd. Omdat die lasten niet volledig in het huidige boekjaar vallen, in combinatie met het achterblijven van de hoeveelheid opdrachten, wordt € 0,4 mln van het budget naar 2020 doorgeschoven.
€ 0,2 mln (n)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Voor de directe loonkosten wordt het budget met € 0,2 mln opgehoogd.
€ 0,5 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Door vertraging in de uitvoering van de realisatie van motie 725 Winst voor weidevogels wordt de planning voor de verdere uitvoering van de (inrichtings)maatregelen en de daarmee samenhangende lasten met € 0,5 mln verlaagd. De bijdrage uit de reserve Groene Ambities wordt met € 0,5 mln verlaagd.
€ 6,0 mln (n)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van beleid. Met de vaststelling van het KBG 2019 heeft PS besloten € 10 mln uit te trekken voor de realisatie van weidevogelkerngebieden. Deze weidevogelkerngebieden worden 'verworven' uit de GvG-voorraad. Mogelijk vinden inrichtingsmaatregelen plaats waarna de gebieden worden overgedragen. De realisatie van de weidevogelkerngebieden worden gedekt met een bijdrage uit de reserve Groene Ambities.
€ 0,8 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Door vertraging in de uitvoering van de realisatie van IODS worden de lasten met € 0,8 mln verlaagd. De bijdrage uit de reserve IODS wordt met € 0,8 mln verlaagd.
€ 0,8 mln (n)	Ja	BAT	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Door versnelling in de uitvoering van de realisatie van PMR 750 ha worden de lasten met € 0,8 mln opgehoogd. De lasten worden gedekt uit een bijdrage uit de OVP (van het Rijk en andere overheden ontvangen middelen).
€ 0,5 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Door vertragingen in de uitvoering van de maatregelen in het kader van Natura 2000 / PAS verschuiven de lasten naar volgende jaren. De bijdrage uit de reserve Beheerplannen Natura 2000 en PAS wordt met € 0,5 mln verlaagd.
€ 8,9 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Door vertragingen in de realisatie van het NatuurNetwerk Nederland (NNN) worden de lasten in totaal met € 8,9 mln naar beneden bijgesteld. Deze bijstelling bestaat o.a. uit verlagingen voor de Krimpenerwaard met € 3,6 mln, voor de Gouwe Wiericke met € 1,9 mln, voor Deltanatuur met 0,6 mln en voor de realisatie van de Overige EHS/NNN met € 3,1 mln. Daarnaast vindt een ophoging van het budget plaats op het onderdeel Ecologische verbindingen van € 0,3 mln. De realisatie van het NNN wordt gedekt uit bijdrage uit de reserves Ontwikkelopgave natuur en NatuurNetwerk Nederland. De bijdrage uit de reserve Ontwikkelopgave natuur wordt met € 5 mln verlaagd en de bijdrage uit de reserve NatuurNetwerk Nederland daalt met € 3,9 mln.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
€ 1,3 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van beleid. Als gevolg van het herindelingsbesluit, waarbij de gemeente Vijfheerenlanden over is gegaan van de provincie Zuid-Holland naar Utrecht, worden de doorgevoerde kortingen in het provinciefonds verwerkt in de lasten.
€ 0,5 mln (n)	Nee	FR	Voor het beheer van provinciaal onroerend goed wordt budget van Overhead naar Programma 1 overgeheveld. Beheer van provinciaal onroerend goed betreft namelijk geen overhead maar primair proces.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
€ 0,1 mln (n)	Ja	n.v.t.	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. De baten, in het kader van de Wet natuurbescherming, nemen met € 0,1 mln af doordat de legesopbrengsten lager liggen. Verdere toelichting wordt bij het onderdeel Lasten gegeven.
€ 0,8 mln (v)	Ja	n.v.t.	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. De baten voor de realisatie van PMR 750 ha nemen met € 0,8 mln toe als gevolg van hogere lasten die gedekt worden uit een bijdrage uit een OVP.
€ 0,3 mln (v)	Ja	n.v.t.	Voor het beheer van provinciaal onroerend goed wordt budget van Overhead naar Programma 1 overgeheveld. Beheer van provinciaal onroerend goed betreft namelijk geen overhead maar primair proces.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
€ 3,9 mln (n)	Ja	N.v.t.	De lasten van dit doel worden deels gedekt uit programmareserves. Hierin zijn middelen gereserveerd voor de realisatie van dit doel. Als gevolg van wijzigingen in de lasten wordt de begrote onttrekking uit de programmareserve bijgesteld.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 1 Groene ambities	0	4.077	-705	3.372	0	1.090	0	0
PR 1 Beheerplannen Natura 2000 en PAS	0	796	0	796	0	0	0	0
PR 1 Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	397	0	397	0	0	0	0
PR 1 Reserve Ontwikkelopgave natuur	11.278	11.278	0	11.278	4.138	2.590	1.199	1.303
PR 1 NatuurNetwerk Nederland	94.667	94.667	0	94.667	1.367	1.367	1.367	5.767
PR 1 IODS	0	0	705	705	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	105.945	111.214	0	111.214	5.505	5.046	2.566	7.071
PR 1 Groene ambities	36.823	36.823	6.354	43.177	4.792	3.614	1.096	4.734
PR 3 Meerjarenplan Bodemsanering	1.225	1.680	0	1.680	0	0	0	0
PR 1 Beheerplannen Natura 2000 en PAS	500	500	-500	0	1.244	985	1.742	1.855
PR 1 Decentralisatieakkoord natuur	64.077	65.643	0	65.643	0	0	0	0
PR 1 Apparaatslasten DLG	0	0	0	0	0	1.090	0	0
PR 1 Natuurcompensatie	36	1.036	0	1.036	36	36	36	36
PR 1 Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	675	0	675	535	865	0	0
PR 1 Reserve Ontwikkelopgave natuur	20.684	18.842	-4.974	13.868	32.196	24.409	9.547	5.454
PR 1 NatuurNetwerk Nederland	7.505	8.005	-3.957	4.048	14.689	35.380	2.066	3.470
PR 2 1%-regeling Kunst	13	13	-13	0	0	0	0	0
PR 3 Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	184	160	0	160	230	230	77	819
PR 1 IODS	3.823	2.056	-840	1.215	3.548	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	134.870	135.433	-3.931	131.502	57.271	66.610	14.565	16.368
Saldo reserves	-28.926	-24.219	-3.931	-20.288	-51.767	-61.563	-11.999	-9.297

Doel 1-5 Duurzame landbouw

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Verbeteren kwaliteit van de leefomgeving via verduurzaming door:
 - Sluiten van kringlopen van grondstoffen
 - Versterken van regionale voedselketens
 - Versterken biodiversiteit bij normale agrarische bedrijfsvoering door nieuwe verdienmodellen
- Versterken van volhoudbare sterke economische sector door:
 - Landbouwsector als sterke economisch cluster op lange termijn in stand houden

We willen komen tot een duurzame landbouw- en voedselketen in Zuid-Holland, met gezond, duurzaam en betaalbaar eten voor iedereen. Bij deze maatschappelijke opgave staat een veranderaanpak met proeftuinen centraal (netwerkaanpak). Proeftuinen zijn zichtbare plekken waar de provincie samen met koplopers in de landbouw- en voedselketen duurzame landbouwinnovaties uitprobeert en ontwikkelt.

Deze innovatieve aanpak heeft onder meer het Open Netwerk Voedsel Innovatie Zuid-Holland opgeleverd, met de Zuid-Hollandse Voedsel families als zelfstandig transitie- en innovatienetwerk. Het doel van deze netwerken is elkaar te voeden met kennis en inspiratie over de proeftuinen.

De combinatie van proeftuinen met het Platform Duurzame Landbouw en het Kennis- en Ontwikkelprogramma zorgt er voor dat opgedane kennis en ervaringen worden gedeeld met elkaar maar ook beschikbaar komen voor de volgers. Hierdoor wordt Zuid-Holland op termijn klimaatbestendiger en wordt bijgedragen aan een groene, schone en veilige leefomgeving. We zetten hiermee een stap naar een circulaire economie: de next level van de nieuwe economie. Alleen door middel van duurzame innovaties houden we een duurzame, sterke en toekomstbestendige landbouw in de provincie. De inspanningen van de provincie voor verduurzaming richten zich op de gehele keten, van producent tot consument.

Deze doelen zijn mede gebaseerd op het op 29 juni 2016 door Provinciale Staten vastgestelde Ambitiedocument Innovatieagenda Duurzame Landbouw.

In 2018 is gestart met de uitvoering van de subsidieregeling "Stimulering maatschappelijke initiatieven duurzame landbouw" (vastgesteld bij de Begroting 2018). Ook is in 2017 gestart met de ondersteuning en samenwerking met het Programma Jong Leren eten (www.JongLerenEten.nl) voor de periode 2018-2020.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves.

In de vastgestelde visie Rijke Groenblauwe leefomgeving en de bijbehorende Uitvoeringsagenda staat de ambitie van een "sprong naar een economisch en ecologisch volhoudbaar landbouw- en voedselsysteem". Dit is nodig om een rijke groenblauwe leefomgeving te krijgen en te behouden. Daarvoor is een transitie naar een duurzaam landbouw- en voedselsysteem nodig. Hierdoor wordt Zuid-Holland op termijn aantrekkelijker, klimaatbestendiger, biodiverser, schoner en circulaire met een toekomstbestendige landbouwsector. We zetten hiermee een stap naar een circulaire economie: de next level van de nieuwe economie en een bijdrage aan de ambitie van de rijkste groenblauwe leefomgeving. Het gaat om samenwerken en een grote sprong maken.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
1.5.a	Barometer Duurzame landbouw		Zie voor indicator onderstaande weergave	Zie voor indicator onderstaande weergave	Zie voor indicator onderstaande weergave	Zie voor indicator onderstaande weergave

Toelichting effectindicatoren

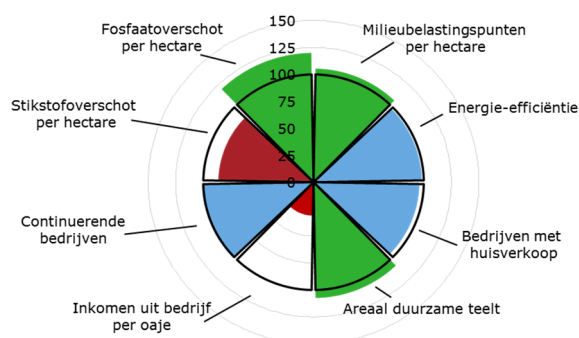
De Barometer toont de duurzaamheidsprestaties per jaar. De voor u liggende Barometer geeft de prestaties van het jaar 2017 (vlakken) ten opzichte van de referentie (de dikgedrukte lijn) weer. Deze referentie wordt gevormd door het meerjaarsgemiddelde van de periode 2010-2015. Deze effectindicator is afzonderlijk uitgewerkt voor de melkrundveehouderij en de akkerbouw. Dit zijn in Zuid-Holland de belangrijkste sectoren binnen de grondgebonden landbouw.

De Barometer gaat over de duurzaamheidsprestaties van de grondgebonden landbouw in Zuid-Holland en omvat een groot aantal people-, planet- en profit-thema's (8 voor de akkerbouw en 10 voor de melkrundveehouderij).

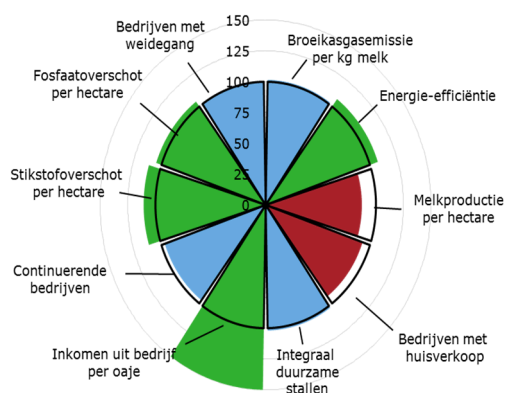
Zie voor de volledige rapportage <https://doi.org/10.18174/472264>

oaje = onbetaalde arbeidsjaareenheid

Akkerbouw

Melk rundveehouderij

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	8.308	11.624	135	11.759	8.239	8.753	3.818	2.848
Baten	2.034	2.711	10	2.721	2.051	2.679	1.143	319
Totaal saldo baten en lasten	6.274	8.913	125	9.038	6.188	6.074	2.675	2.529
Toevoeging aan reserves	1.187	1.187	0	1.187	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	2.547	5.325	75	5.400	4.872	4.732	1.401	1.255
Subtotaal reserves	-1.360	-4.138	-75	-4.213	-4.872	-4.732	-1.401	-1.255
Resultaat	4.914	4.775	50	4.825	1.316	1.342	1.274	1.274

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 0,05 mln (n)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Voor de directe loonkosten wordt het budget met € 0,05 mln opgehoogd.
€ 0,08 mln (n)	Nee	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van beleid. Als gevolg van een verlening van een meerjarige begrotingssubsidie voor de Zuid-Hollandse voedsel families, wordt het budget met € 0,08 mln opgehoogd. De lasten worden gedekt uit een bijdrage uit de reserve Groene Ambities.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
			Er hebben geen significante bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
€ 0,08 mln (v)	Nee	N.v.t.	De lasten van dit doel worden deels gedekt uit programmareserves. Hierin zijn middelen gereserveerd voor de realisatie van dit doel. Als gevolg van wijzigingen in de lasten wordt de begrote onttrekking uit de programmareserve bijgesteld.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 1 Groene ambities	190	190	0	190	0	0	0	0
PR 1 Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	997	997	0	997	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	1.187	1.187	0	1.187	0	0	0	0
PR 1 Groene ambities	2.303	4.236	75	4.311	3.238	2.696	1.401	1.255
PR 1 Sanering glastuinbouw	244	244	0	244	0	0	0	0
PR 1 Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	844	0	844	1.634	2.036	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	2.547	5.325	75	5.400	4.872	4.732	1.401	1.255
Saldo reserves	-1.360	-4.138	75	-4.213	-4.872	-4.732	-1.401	-1.255

Doel 1-6 Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

De provincie werkt aan een gezonde en veilige leefomgeving in Zuid-Holland. Dat doen we door ervoor te zorgen dat mensen zo weinig mogelijk worden blootgesteld aan:

- Verontreinigde lucht
- Te hoge geluidbelasting
- Risico's vanwege risicovolle activiteiten met, of transport van, gevaarlijke stoffen.

Waarbij minimaal voldaan dient te worden aan Europese en nationale normen die op deze gebieden gelden.

De (emissie)normen voor lucht, geluid en externe veiligheid bepalen de ontwikkelruimte in Zuid-Holland. Tot 2040 is er met name in de stedelijke netwerken (zoals de Randstad) sprake van een groeiende bevolking en mobiliteit. Dit kan bij ongewijzigd beleid leiden tot meer geluid, een mindere luchtkwaliteit en meer veiligheidsrisico's. In de economische zwaartepunten, zoals de dienstensector in de steden, de industrie daarbuiten, de Rotterdamse haven en de Greenports, wordt een productiegroei verwacht. Bij ongewijzigd beleid kan dit eveneens leiden tot grotere milieudruk. Deze groei biedt echter ook kansen voor innovatieve maatregelen om de groei-ambities binnen de huidige milieugrenzen (geluid, lucht, stikstof depositie en veiligheid) op te vangen. Het is van belang om het aantal blootgestelden aan overmatige geluidbelasting, stikstofdioxide (NO₂), fijnstof en verhoogd overlijdensrisico als gevolg van activiteiten met gevaarlijke stoffen in de provincie te blijven monitoren en beleid zo nodig aan te passen om Zuid-Holland aantrekkelijk te houden.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
1.6.a	Aantal blootgestelden aan risicovolle activiteiten	653.000	< nulmeting	< nulmeting	< nulmeting	< nulmeting
1.6.b	Aantal blootgestelden aan risicovolle activiteiten dat is verantwoord (als percentage van het totaal aantal blootgestelden)	27%	81%	84%	87%	90%
1.6.c	Aantal blootgestelden boven de grenswaarde stikstofdioxide (NO ₂)	81.000	0	0	0	0
1.6.d	Aantal geluidgehinderden langs de provinciale wegen boven de 55 dB	9.800	7800	7700	7600	7500

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	60.597	66.264	-12	66.252	63.544	54.996	55.007	53.770
Baten	3.700	3.700	0	3.700	3.580	3.400	3.400	3.400
Totaal saldo baten en lasten	56.897	62.564	-12	62.552	59.964	51.596	51.607	50.370
Toevoeging aan reserves	10.264	10.264	0	10.264	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	5.162	11.405	163	11.568	7.576	0	0	0
Subtotaal reserves	5.102	-1.141	-163	-1.304	-7.576	0	0	0
Resultaat	61.999	61.424	-175	61.248	52.388	51.596	51.607	50.370

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 0,3 mln (v)	Ja	Intensivering VTH	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Er loopt momenteel een onderzoek naar juridische mogelijkheden voor het inzetten van VTH-instrumentarium, waardoor het zwaartepunt van de intensivering schuift naar volgend jaar. Een deel van de activiteiten m.b.t. Intensivering VTH worden doorgeschoven naar volgend jaar.
€ 0,3 mln (n)	Ja	Provinciale Middelen	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Voor de directe loonkosten wordt het budget met € 0,3 mln opgehoogd.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
€ 0,2 mln (n)	Ja	Meerjarenplan bodemsanering	Bij het verstrekken van de opdracht voor het uitvoeren van de bodemtaken in 2019 aan OZHZ is rekening gehouden met de verplichting om deze taak uit te voeren. Het hierbij behorende budget is echter nog niet overgedragen van RWB naar AOG. Met deze mutatie in de Najaarsnota 2019 wordt deze overheveling van budget alsnog uitgevoerd.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 1 Omgevingsveiligheid	10.264	10.264	0	10.264	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	10.264	10.264	0	10.264	0	0	0	0
PR 3 Meerjarenplan Bodemsanering	0	0	163	163	0	0	0	0
PR 1 Luchtkwaliteit (NSL)	378	378	0	378	420	0	0	0
PR 1 Milieuaspecten omgevingbeleid	285	263	0	263	523	0	0	0
PR 1 Omgevingsveiligheid	4.000	10.264	0	10.264	5.987	0	0	0
PR 1 Frictiekosten RUD	500	500	0	500	647	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	5.162	11.405	163	11.568	7.576	0	0	0
Saldo reserves	5.102	-1.141	163	-1.304	-7.576	0	0	0

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden

Best bereikbare provincie

Zuid-Holland is een internationaal transportknooppunt. Onze welvaart danken we grotendeels aan goederenstromen vanuit de haven en industrie en producten vanuit de land- en tuinbouw die de provincie in en uit gaan. We zien ook veel dagelijkse verplaatsingen tussen woon- werklocaties. Zuid-Holland is de meest verstedelijkte provincie, waarin twee van Nederlands grootste steden liggen, een reeks oud-hollandse steden en talrijke kleinere gemeenten.

Economische groei zorgt voor toenemende druk op de infrastructuur, door meer goederenverkeer en meer woon-werk verplaatsingen. Zuid-Holland ontleent zijn kracht aan het meerkernige stedelijk netwerk waarin elke stad een economisch profiel heeft. Uit internationale onderzoeken blijkt dat het potentieel sterker benut kan worden door de steden en economische clusters met hun afzonderlijke kwaliteiten beter te verbinden. Voor de concurrentiepositie is niet alleen een goede bereikbaarheid via (vaar- en spoor)wegen van belang, maar ook steeds meer via de digitale infrastructuur.

Het is onze ambitie dat Zuid-Holland de best bereikbare provincie van Nederland is; optimaal verbonden met regionale, landelijke en internationale centra. Er liggen grote kansen in verbinding van de mobiliteitsopgaven met de verstedelijkingsaanpak, economische transitie en energievernieuwing. Wij willen de mobiliteitssector schoner maken en verduurzamen, om de nationale doelstellingen voor klimaat en luchtkwaliteit te halen. Wij zetten daarom onder meer in op versterking van openbaar vervoer en gebruik van de fiets in de mobiliteitsketen van reizigers. Daarnaast moet vervoer over water een volwaardig alternatief zijn voor vervoer over de weg. De demografische opbouw van de samenleving verandert, wat leidt tot een verschuiving in het OV-gebruik. Hierdoor staat de traditionele invulling van het aanbod van openbaar vervoer in de landelijke gebieden onder druk. In deze landelijke gebieden blijft wel de noodzaak bestaan voor passend openbaar vervoer voor mensen die hiervan afhankelijk zijn.

We willen innovatie in het openbaar vervoer stimuleren door in de concessieverlening de creativiteit van aanbieders de ruimte te geven.

Wat mag dat kosten voor het programma

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Begroting t/m Voorjaarsnota 2019	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	276.980	266.621	-238	266.383	288.024	281.516	299.937	306.072
Baten	21.502	12.366	98	12.464	13.077	11.365	6.361	6.332
Totaal saldo baten en lasten	255.479	254.255	-336	253.918	274.947	270.151	293.576	299.740
Toevoeging aan reserves	48.193	47.085	3.730	50.815	33.965	18.902	10.031	2.581
Onttrekking aan reserves	15.373	20.302	1.835	22.138	28.294	13.897	25.697	18.591
Subtotaal reserves	32.821	26.783	1.895	28.678	5.670	5.005	-15.666	-16.010
Resultaat	288.300	281.037	1.559	282.596	280.618	275.156	277.910	283.730

Doel 2-1 Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

De ambitie van de provincie Zuid-Holland is om de best bereikbare provincie te zijn. Om dit te bereiken richt de provincie zich op de volgende vijf doelen;

- Kwaliteit bestaande provinciale infrastructuur op orde houden;
- Compleet maken mobiliteitsnetwerk;
- Verbeteren verkeersveiligheid;
- Benutten bestaande infrastructuur door:
 - Vraag naar mobiliteit afstemmen op het aanbod van infrastructuur en vervoermiddelen;
 - Verbeteren integratie van netwerken;
- Mobiliteitssysteem versterken en opwaarderen.

Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:

- Nieuwe Impuls voor verduurzaming van onze mobiliteit.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
2.1.a	Percentage wegen in goede technische staat op basis van conditiemeting (NEN 2767)	93%	92%	88%	86%	90%
2.1.b	Percentage vaarwegen in goede technische staat op basis van conditiemeting (NEN 2767)	51,6%	57%	60%	65%	66%
2.1.c	Percentage beweegbare kunstwerken voldoende beschikbaar voor het wegverkeer	98%	100%	100%	100%	100%
2.1.d	Percentage beweegbare kunstwerken voldoende beschikbaar voor het vaarwegverkeer	94%	100%	100%	100%	100%
2.1.e	Gemiddelde snelheid autoverkeer spits op belangrijke regionale trajecten (km per uur)	50,1 km/uur	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020	≥ 2021
2.1.f	Gemiddelde snelheid autoverkeer dal op belangrijke regionale trajecten (km per uur)	54,0 km/uur	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020	≥ 2021
2.1.g	Aantal dodelijke verkeersslachtoffers Zuid-Holland	64	≤ 2018	≤ 2019	≤ 2020	≤ 2021
2.1.h	Aantal dodelijke verkeersslachtoffers in het regiegebied Zuid-Holland	34	≤ 2018	≤ 2019	≤ 2020	≤ 2021
2.1.i	Aandeel fietsgebruik bij afstanden tot 15 km	31%	≥ 33%	≥ 34%	≥ 35%	≥ 36%
2.1.j	Gebruik provinciale vaarwegen in vaarbewegingen -- Aantal vaarbewegingen (beroepsbinnenvaart) op de Gouwe	8.100	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020	≥ 2021
2.1.k	Gebruik provinciale vaarwegen in tonnages -- Vervoerde tonnages (x100.000) op de Gouwe	33.000	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020	≥ 2021
2.1.l	Percentage kunstwerken waarvan het laatste grote onderhoud aan civiele constructie max.15 jaar geleden heeft plaatsgevonden	100% (2017)	100%	100%	100%	100%

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	181.780	170.748	239	170.987	179.946	187.016	202.522	207.400
Baten	20.782	11.646	98	11.744	12.357	10.645	5.641	5.612
Totaal saldo baten en lasten	160.998	159.102	142	159.243	167.589	176.371	196.881	201.789
Toevoeging aan reserves	38.464	38.506	-270	38.236	34.165	17.567	8.931	1.481
Onttrekking aan reserves	9.996	16.963	-2.165	14.799	7.445	11.814	22.257	9.228
Subtotaal reserves	28.469	21.543	1.895	23.438	26.720	5.753	-13.325	-7.747
Resultaat	189.467	180.644	2.037	182.681	194.309	182.124	183.555	194.042

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 1,0 mln (n)	Ja	BAT	Deze wijziging betreft bijstelling van het budget. Een deel van de beheer- en onderhoudswerkzaamheden wordt uitgevoerd in opdracht van derden, bijv. gladheidsbestrijding, objectbediening en storingsonderhoud aan installaties. De hiermee samenhangende lasten worden doorbelast aan derden. In 2019 worden meer werkzaamheden uitgevoerd voor derden dan begroot. Dit heeft zowel effect op de baten als de lasten.
€ 1,5 mln (v)	Nee	FR	Deze wijziging betreft bijstelling van het beleid. Met de vorming van de gemeente Vijfheerenlanden is een deel van het provinciale areaal overgedragen aan de provincie Utrecht. Dit leidt tot lagere beheer- en onderhoudslasten voor de N484 (€ 0,3 mln) en het Merwedekanaal (€ 1,2 mln).
€ 1,0 mln (v)	Ja	BAT	Deze wijziging betreft bijstelling van het budget. De budgetten voor Truckparking worden herverdeeld over de jaren 2019-2023.
€ 0,1 mln (n)	Ja	BAT	Deze wijziging betreft bijstelling van het budget. De beschikbare middelen voor mobiliteitsprojecten in de initiatieffase worden herverdeeld op basis van de 2e voortgangsrapportage.
€ 0,1 mln (n)	Ja	Doel 3-3	Deze wijziging betreft bijstelling van het budget. Voor de uitvoering van de Greenport wordt € 0,1 mln aan het budget beleidsonderzoeken Verkeer en vervoer toegevoegd voor het project "Versnellen doorstroming Westland".
€ 0,3 mln (n)	Ja	FR	Deze wijziging betreft bijstelling van het budget. Voor de energietransitie infrastructuur zijn investeringsmiddelen opgenomen in het PZI. Een deel van de activiteiten moet echter direct ten laste van het resultaat worden gebracht. De hiervoor benodigde middelen worden beschikbaar gesteld uit de financiële ruimte. De vrijvallende investeringsmiddelen leiden tot lagere afschrijvingslasten, die op termijn weer ten gunste van de financiële ruimte komen.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
€ 1,2 mln (n)	Nee	Bedrijfsvoering	Deze wijziging betreft bijstelling van het budget. De doorbelasting van de apparaatslasten stijgt structureel met € 1,2 mln. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de paragraaf Bedrijfsvoering.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
€ 1,0 mln (v)	Ja	Lasten	Deze wijziging betreft bijstelling van het budget. Beheer en onderhoud, zie de lasten.
€ 1,0 mln (n)	Ja	Lasten	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Truckparking, zie de lasten.
€ 0,1 mln (v)	Ja	Lasten	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Voor het project N59 Initiatieffase wordt € 0,1 mln aan bijdragen in de begroting verwerkt.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
€ 2,9 mln (v)	Ja	N.v.t.	Het onderhoudsprogramma, inclusief de uitvoering van het onderhoud en verbetering aan de N468, is begroot op circa € 42 mln. Om na de bijstelling van de bijdrage uit de reserve Bereikbaarheid (zie 'Onttrekking aan reserve') het onderhoudsprogramma van voldoende dekking te voorzien wordt de begrote storting in de egalisatiereserve Beheer en onderhoud overeenkomstig met € 2,9 mln verlaagd.
€ 2,7 mln (n)	Ja	N.v.t.	Via het provinciefonds wordt € 2,7 mln ontvangen voor fietspaden op basis van het rijksamendement Hoogland. Deze middelen worden gereserveerd in de reserve en vallen vrij als de betreffende projecten gereed zijn.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
€ 2,9 mln (n)	Ja	N.v.t.	Het onderhoud en de verbetering aan de N468 wordt deels gedekt uit de reserve Bereikbaarheid. De voorbereidingstijd van het project is langer dan gepland, waardoor de reservemiddelen pas later hoeven te worden ingezet.
€ 0,8 mln (v)	Ja	N.v.t.	In 2019 wordt het fietspad F508.1 Mariahoeve-Schipholboog (SFR) Verlengde Velostrada naar verwachting gereed gemeld. De eerder van het Rijk ontvangen bijdrage valt vrij uit de reserve Bereikbaarheid ten gunste van de algemene middelen ter gedeeltelijke dekking van de afschrijvingslasten van het fietspad.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 2 Egalisatiereserve expl proj PZI	5.490	5.490	0	5.490	3.836	2.936	2.776	926
PR 2 Bereikbaarheid	12.046	12.087	2.660	14.747	5.946	6.156	6.156	556
PR 2 Mobiliteit	1.929	1.929	0	1.929	1.929	0	0	0
PR 2 Egalisatiereserve beheer & onderhoud	19.000	19.000	-2.930	16.070	22.454	8.475	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	38.464	38.506	-270	38.236	34.165	17.567	8.931	1.481
PR 2 Egalisatiereserve expl proj PZI	4.600	2.475	-23	2.453	6.715	634	633	623
PR 2 Bereikbaarheid	3.296	12.388	-2.142	10.246	730	11.180	3.619	1.600
PR 2 Mobiliteit	0	0	0	0	0	0	5	5
PR 2 Egalisatiereserve beheer & onderhoud	0	0	0	0	0	0	18.000	7.000
PR 2 Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	1.100	1.100	0	1.100	0	0	0	0
PR 1 IODS	1.000	1.000	0	1.000	0	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	9.996	16.963	-2.165	14.799	7.445	11.814	22.257	9.228
Saldo reserves	28.469	21.543	-2.434	23.438	26.720	5.753	-13.325	-7.747

Doel 2-2 Een adequaat aanbod van openbaar vervoer

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

Een goed aanbod van openbaar vervoer wil de provincie bereiken door:

- Goed functionerende dienstverlening OV voor bus, regionaal spoor en waterbus;
- Het op orde brengen van de OV-Infrastructuur;
- Verbeteren kwaliteit openbaar vervoer.

Om aan de ambitie en gestelde doelen invulling te geven zet de provincie in op efficiënt en effectief regionaal openbaar vervoer dat goed aansluit bij de maatschappelijke vraag. Openbaar vervoer is geen doel op zich, maar ondersteunend aan de wens van de reiziger om van A naar B te komen. Er liggen hierbij voor de provincie kansen in verbinding van openbaar vervoer met de verstedelijkingsopgave, economische transitie en energietransitie.

Hoogwaardig openbaar vervoer levert een steeds grotere bijdrage aan het verbeteren van het vestigingsklimaat in Zuid-Holland. Ook levert openbaar vervoer een belangrijke bijdrage aan het beheersbaar houden en waar mogelijk verminderen van knelpunten in het stedelijk gebied. Daarom werkt de provincie aan een kwaliteitsimpuls voor het openbaar vervoer. Belangrijk element hierin is de ontwikkeling van Randstad-net (R-net) in Zuid-Holland: een hoogwaardig netwerk van bus-, tram-, metro- en treinverbindingen. In het kader van R-net wordt ingezet op de veelgebruikte lijnen, daar waar de maatschappelijke vraag naar openbaar vervoer het grootst is.

Openbaar vervoer heeft ook een belangrijke sociale functie en draagt bij aan het vitaal en leefbaar houden van het landelijk gebied. Voor het landelijk gebied is de doelstelling om het openbaar vervoer efficiënter in te richten en beter aan te laten sluiten op de vraag, zodat kwetsbare groepen in de samenleving mobiel kunnen blijven. Hierbij wordt ook gekeken naar andere systemen dan de traditionele lijnbus. Bij de voorbereiding van aanbestedingen van OV-concessies wordt daarom aandacht besteed aan het goed aansluiten van vraag en aanbod.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
2.2.a	Aantal instappers in de busconcessies (totaal)	31,9 mln	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting
2.2.b	Aantal reizigerskilometers in de busconcessies (totaal)	306,4 mln	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting
2.2.c	Aantal instappers R-net lijnen	4,5 mln	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020	≥ 2021
2.2.d	Aantal reizigerskilometers R-net lijnen	63,0 mln	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020	≥ 2021
2.2.e	Aantal instappers spoordiensten	3,0 mln	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020	≥ 2021
2.2.f	Aantal reizigerskilometers spoordiensten	42,0 mln	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020	≥ 2021
2.2.g	Aantal instappers Waterbus	1,5 mln	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020	≥ 2021
2.2.h	Waardering Openbaar Vervoer obv Klantenbarometer	7,5	≥ landelijk gemiddelde 2019	≥ landelijk gemiddelde 2020	≥ landelijk gemiddelde 2021	≥ landelijk gemiddelde 2022

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
2.2.i	Waardering van de sociale veiligheid in het openbaar vervoer obv klantenbarometer	7,7	≥ landelijk gemiddelde 2019	≥ landelijk gemiddelde 2020	≥ landelijk gemiddelde 2021	≥ landelijk gemiddelde 2022
2.2.k	Bezettingsgraad fietsenstallingen bij OV-haltes	79,7%	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting
2.2.l	Bezettingsgraad P&R-plaatsen bij OV-haltes	68,2%	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	95.200	95.873	-478	95.395	108.078	94.500	97.415	98.671
Baten	720	720	0	720	720	720	720	720
Totaal saldo baten en lasten	94.480	95.153	-478	94.675	107.358	93.780	96.695	97.951
Toevoeging aan reserves	9.729	8.579	4.000	12.579	-200	1.335	1.100	1.100
Onttrekking aan reserves	5.377	3.339	4.000	7.339	20.849	2.083	3.441	9.363
Subtotaal reserves	4.352	5.240	0	5.240	-21.049	-748	-2.341	-8.263
Resultaat	98.832	100.393	-478	99.915	86.309	93.032	94.355	89.688

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 0,8 mln (v)	Nee	Doel 5-1	Deze wijziging betreft bijstelling van het budget. Ontvlechting Vijfheerenlanden; de herindeling en uittreding van de gemeenten Leerdam en Zederik leiden tot overdracht van OV-taken naar de provincie Utrecht. Als gevolg hiervan daalt het voor de DAV-consessie benodigde OV-budget.
€ 0,3 mln (n)	Nee	Bedrijfsvoering	Deze wijziging betreft bijstelling van het budget. De doorbelasting van de apparaatslasten stijgt structureel met € 0,3 mln. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de paragraaf Bedrijfsvoering.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
€ 4,0 mln (n)	Ja	N.v.t.	Reserve Mobiliteit, Bij de voorjaarsnota zijn de lasten voor de SRM verlaagd. De vrijkomende middelen zijn in de reserve Mobiliteit gestort, echter door een verlaging van de bijdrage uit de reserve in plaats van een storting in de reserve. Dat wordt nu gecorrigeerd.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 2 Mobiliteit	8.529	7.379	4.000	11.379	-200	1.335	1.100	1.100
PR 2 Risicoreserve Revolverend Verenfonds	1.200	1.200	0	1.200	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	9.729	8.579	4.000	12.579	-200	1.335	1.100	1.100
PR 2 HOV Net Zuid- Holland Noord	5.377	5.377	0	5.377	0	0	0	0
PR 2 Mobiliteit	0	-2.038	4.000	1.962	20.849	2.083	3.441	9.363
Totaal onttrekking aan reserve	5.377	3.339	4.000	7.339	20.849	2.083	3.441	9.363
Saldo reserves	4.352	5.240	8.000	5.240	-21.049	-748	-2.341	-8.263

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend

Naar een nieuwe economie: the next level

De provincie Zuid-Holland bevindt zich in een omvangrijk transitieproces naar een duurzame en digitale economie.

De economie heeft te maken met snelle disruptieve technologische ontwikkelingen, zoals de omschakeling van fossiele naar duurzame energie, robotisering, 3-D printing en digitalisering. Daardoor moeten we onze productieprocessen en manier van werken anders inrichten. En ons aanpassen aan andere, nieuwe markten en ketens van producent naar consument. Hoe sneller we dat doen, des te concurrerender we zijn. Voor Zuid-Holland betekent dat werk aan de winkel. We maken de stap naar een circulaire economie waarin hergebruik van grondstoffen een nieuw verdienmodel wordt. We stimuleren innovatie via nauwe samenwerking tussen de diverse economische sectoren, kennis- en onderwijsinstellingen die onze regio herbergt. Via inzet op een aantrekkelijke woon- en werkomgeving trekken we bedrijven, kenniswerkers en andere talenten.

Energievernieuwing

Het klimaatakkoord dat in 2015 in Parijs is gesloten, luidt het einde in van een economie gebaseerd op fossiele brandstoffen. De aanwezigheid van energie-intensieve sectoren als de haven en de glastuinbouw biedt grote kansen voor de energietransitie. De omvang van de opgave voor energietransitie is in Zuid-Holland groot, 25% van de totale CO₂-emissie in Nederland wordt in Zuid-Holland uitgestoten, 20% van de Nederlandse bevolking woont in deze provincie. Dat biedt de kans dat ook hier de grootste stap kan worden gezet en dus een groot effect zichtbaar zal worden. Zuid-Holland wil een slimme en schone economie waar fossiele bronnen zijn vervangen door hernieuwbare bronnen. Dat brengt –naast het voorkomen van negatieve effecten door klimaatverandering- ook nieuwe verdienmodellen, nieuwe exportproducten en nieuwe banen met zich mee. We nemen maatregelen om energie te besparen en het gebruik van aardgas drastisch te verminderen.

Naar een levendige meerkernige metropool

In Zuid-Holland is een onderscheidend meerkernig stedelijk netwerk ontstaan waarin elke stad een eigen profiel heeft ontwikkeld. Onze welvaart en welzijn hangen af van de kwaliteit van dit stedelijk netwerk. Steden zijn ontmoetingsplaatsen, emancipatieladders voor nieuwkomers en broedplaatsen van ideeën en innovatie. Zuid-Holland staat voor de opgave om in het komende decennium een fors aantal woningen te realiseren en om de woonvoorraad te verduurzamen. De uitdaging is om metropolitane ontwikkeling op een sociale, gezonde en duurzame manier vorm te geven. Het economisch potentieel kan beter benut worden door de steden met hun afzonderlijke kwaliteiten beter te verbinden tot een metropool. Het leef- en vestigingsklimaat wordt versterkt door stad en land goed te verbinden, door ruimte te bieden voor groen en water in de stad, door een evenwichtige woningvoorraad en passende werklocaties. De vitaliteit van de meerkernige metropool is gebaat bij cultuur, kenniscentra en aantrekkelijke binnensteden.

Wat mag dat kosten voor het programma

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Begroting t/m Voorjaarsnota 2019	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	118.929	119.699	-19.736	99.964	117.884	79.925	65.473	54.042
Baten	774	1.424	313	1.737	1.890	1.260	250	0
Totaal saldo baten en lasten	118.155	118.276	-20.048	98.227	115.995	78.665	65.223	54.042
Toevoeging aan reserves	21.716	49.295	6.389	55.684	17.091	4.400	1.200	1.200
Onttrekking aan reserves	37.731	42.519	-8.915	33.604	50.659	23.715	12.178	5.284
Subtotaal reserves	-16.015	6.776	15.304	22.081	-33.568	-19.315	-10.978	-4.084
Resultaat	102.140	125.052	-4.744	120.308	82.426	59.350	54.244	49.958

Doel 3-1 Een groeiende, duurzame en innovatieve economie

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

De provincie wil de regionale economie versterken door ruimte te scheppen voor economische groei die duurzaam en innovatief is. Zo wil de provincie bestaande en opkomende economische sectoren stimuleren en meer bedrijvigheid en werkgelegenheid creëren.

Zuid-Holland staat voor een aantal strategisch economische opgaven. Versnelde innovatie is noodzakelijk om voorop te kunnen blijven lopen in de sterke sectoren van onze regionale economie en bij de aanpak van maatschappelijke opgaven. Daarnaast zorgt digitalisering en verduurzaming van de energievoorziening voor een transitie naar de nieuwe economie. Tot slot dient er een aantrekkelijk vestigingsklimaat te worden gecreëerd om bedrijven te behouden en nieuwe bedrijvigheid en talent aan te kunnen trekken. Daarbij is de kwaliteit van ons vestigingsklimaat in balans met onze leefomgeving.

Omdat regio's steeds meer motoren van economische groei zijn heeft de provincie daarin een belangrijke rol. Daarom kiest de provincie voor vergroting van de innovatiekracht van het kennisintensieve Midden- en Kleinbedrijf (MKB) in de topsectoren en versterking van het organiserend vermogen van economische clusters. Ook zet de provincie in op een duurzame transitie van de Greenports en het Haven Industrieel Complex (HIC) om de sterke positie van deze clusters in de wereld te behouden en het moderniseringsproces van deze clusters te faciliteren.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves. In totaal wordt er voor circa € 7 mln verplaatst vanuit 2019 naar 2020 en later. Er wordt geen bijdrage gevraagd uit de algemene middelen van de provincie.

Essentieel bij onderstaande beschrijvingen is dat dit doel voor een belangrijk deel moet worden geprognosticeerd op basis van schattingen (van derden of van de provincie zelf) voor geplande gesubsidieerde activiteiten van jaar op jaar. Dat geldt bijvoorbeeld voor de nu opgenomen budgetten voor Spacecampus, Smitzh en de Campusregeling. Slechts een beperkt gedeelte is gebaseerd op zekerheden bij derden. Uiteraard is de nu voorliggende prognose de beste die met de huidige informatie opgesteld kan worden. Echter, omdat de huidige informatie later nog zal worden herzien, zullen in een aantal gevallen ook in volgende bijstellingsrondes uitgavepatronen van jaar op jaar nog worden aangepast.

Spacecampus

In de Begroting 2019 is de subsidieverlening voor de Spacecampus in Noordwijk goedgekeurd (€ 8 mln). Aan de hand van schattingen van begin 2019 is in de voorjaarsnota de verdeling van de kosten over de looptijd van het project aangepast. De eerder voorlopig opgenomen kosten voor 2019 (€ 4,5 mln) zijn toen verlaagd tot € 1,2 mln en herschikt over de andere jaren van looptijd t/m 2023. Nu bij najaarsnota wordt op basis van actuele schattingen de prognose verder verlaagd met € 1 mln en herschikt over de resterende looptijd.

SMITZH

Partners van de provincie werken momenteel aan de nadere planning voor het onderwerp SMITZH. Signalen uit het proces wijzen op een nadere spreiding van de activiteiten 2019 over de looptijd. In de najaarsnota wordt daarom voorgesteld om van de € 2 mln nu € 1 mln door te schuiven naar 2020 en verder. In de eerste bijstellingsmogelijkheid na vaststelling van de planning zal de verdeling over de jaren van de looptijd verder

worden geactualiseerd.

Fieldlabs

Voor 2019 was voorzien om € 1,9 mln te besteden aan Fieldlabs. Het bedrag is in de voorjaarsnota verlaagd met € 0,5 mln. Nu wordt op basis van actuele informatie de totale looptijd verlengd en het resterende budget ad € 1,4 mln uitgesteld naar 2022. De strategische positionering vanuit het provinciehuis neemt in het complexe veld meer tijd in beslag dan eerder geschat.

EFRO - Interreg

Om zo veel mogelijk tegemoet te kunnen komen aan de vraag uit de markt, is in de voorjaarsnota € 1 mln extra voor het onderwerp Interreg ter begroting gebracht voor 2019. De spreiding van de gesubsidieerde activiteiten over de looptijd wordt in de najaarsnota bijgesteld. Actuele verwachting is dat er in 2019 slechts € 0,1 mln zal worden besteed, in 2020 € 0,6 mln, in 2021 € 0,2 mln en in 2022 € 0,1 mln. Zodra de verleningen daadwerkelijk hebben plaatsgevonden zal de verdeling van het budget over de jaren op basis van de werkelijke kasritmes worden bijgesteld.

MIT – fasering verleningen 2019, storting in reserve

Voor de gesubsidieerde activiteiten in het kader van de MIT-regeling heeft de markt in de regel meer tijd nodig dan enkele de periode van het verleningsjaar. Verwachting is dat dit ook voor de verleningen in 2019 het geval zal zijn. Op basis van de eerste verleningen 2019 en ervaringscijfers voor de nog te verlenen dossiers 2019 worden de lasten uit het budget 2019 nu gespreid over meerdere jaren. De toekomstige middelen worden in 2019 zolang gestort en bewaard in de reserve MIT en ten laste van de uitvoeringsjaren op de begroting gezet. Het effect ten opzichte van de voorjaarsnota is een extra storting in de reserve MIT van € 0,8 mln omdat er nu naar verwachting meer gesubsidieerde activiteiten in 2020 en later zullen plaatsvinden dan in de voorjaarsnota verwacht werd.

In de jaren 2020 en verder zijn voor de genoemde activiteiten de onttrekkingen uit de reserve navenant verhoogd.

Voorgesloten Rijksdeel MIT-regeling (onttrekking uit de programmareserve MIT)

In de Voorjaarsnota 2019 is via een onttrekking uit de programmareserve van € 2,3 mln voor het jaar 2019 het Rijksdeel voorgesloten. Dit betrof het Rijksdeel in de uitloop van de MIT-subsidies 2017 en 2018 die pas in het jaar 2019 door de markt wordt uitgevoerd. Na de voorjaarsnota is via de Meicirculaire 2019 van het Rijk dit Rijksdeel ad € 2,3 mln overgemaakt aan de provincie. Het voorschieten van dit bedrag uit eigen reserves komt hiermee via de najaarsnota te vervallen. Het effect is minder onttrekking in 2019 uit de reserve MIT (€ 2,3 mln).

RNIZ: kasritme verleningen 2019

Ook voor de subsidies in het kader van de RNIZ-regeling heeft de markt in de regel meer tijd nodig dan enkel de periode van het verleningsjaar. Op basis van recente verleningen worden de lasten uit het budget 2019 dan nu ook gespreid over meerdere jaren. De middelen zijn in 2019 via de voorjaarsnota zolang gestort en bewaard in de reserve RNIZ en vervolgens in de uitvoeringsjaren op de begroting gezet. De cijfers uit de voorjaarsnota zijn nu marginaal bijgesteld.

Leerpark Drechtsteden

Onderdeel van de groeiagenda Drechtsteden is de ontwikkeling van een Fieldlab Smart Industry Campus op locatie, 'Leerpark Drechtsteden'. Hiervoor is t/m 2031 geld in de begroting van de provincie vrijgemaakt. In de voorjaarsnota is € 0,1 mln doorgeschoven van 2019 naar 2020. Op basis van actuele prognoses wordt in de najaarsnota ook de resterende € 50.000 naar 2020 verplaatst. Het starten van de gesubsidieerde activiteiten neemt meer tijd in beslag dan eerder geschat, onder meer omdat de bouw van het pand voor de Smart Industry Campus is vertraagd en nog niet is begonnen.

Zuid Holland innoveert

In de ambities die GS heeft uitgesproken bij Voorjaarsnota 2018 is ook 'Zuid-Holland innoveert' opgenomen. De middelen voor 2019 ad € 1 mln worden op basis van actuele informatie over de onderliggende plannen en thema's bijgesteld en opnieuw verspreid over 2019, 2020 en 2021. Het effect in de najaarsnota is een verschuiving van € 50.000 van 2019 naar 2020. Het betreft onder meer het onderwerp Startup in Residence.

ACCEZ

Een van de ambities in het kader van extra investeringen in slimmer, schoner en sterker Zuid Holland is de transitiecampus (ACCEZ). De spreiding over de looptijd van de € 5 mln die hiervoor bestemd is, is op basis van actuele informatie van de partners nu bijgesteld. De plannen van de betrokken universiteiten voor de twee geselecteerde projecten Binckhorst Den Haag (circulaire gebiedsontwikkeling) en het Groene Hart (kringlooplandbouw) zijn aangepast. In de najaarsnota wordt € 1 mln verplaatst uit 2019 naar 2022.

Life Science (RegMed)

Op basis van actuele informatie wordt het budget voor Life Science licht bijgesteld. Er wordt in 2019 iets minder uit de reserve Life Science ter begroting gebracht, en de jaren daarna juist iets meer. Het gaat om beperkte bedragen (minder dan € 0,1 mln per jaar).

Schaalsprongprogramma (procesgeld)

Een gedeelte van het beschikbare procesgeld uit het Schaalsprongprogramma 2019 is niet nodig. Er wordt € 0,6 mln teruggegeven aan de algemene middelen. Daarnaast wordt er € 0,4 mln uit het Materieel budget 2019 verplaatst naar het Personeelsbudget. Tot slot wordt een klein bedrag intern afgestaan en verplaatst naar het budget voor IQ – Economic Board Zuid Holland (€ 52.000 structureel).

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
3.1.a	Procentuele jaarlijkse groei van het inkomen van de prioritaire clusters	-2,0	0,1	In ontwikkeling	In ontwikkeling	In ontwikkeling
3.1.b	Procentuele groei BRP (BBV)	PM	PM	PM	PM	PM
3.1.c	Procentuele werkgelegenheid (BBV)	PM	PM	PM	PM	PM

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	48.643	40.804	-6.256	34.548	45.997	31.735	23.144	19.947
Baten	80	80	0	80	80	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	48.563	40.724	-6.256	34.468	45.917	31.735	23.144	19.947
Toevoeging aan reserves	1.200	12.603	3.701	16.304	3.700	1.200	1.200	1.200
Onttrekking aan reserves	17.853	16.546	-4.341	12.205	22.789	14.384	8.048	4.851
Subtotaal reserves	-16.653	-3.943	8.042	4.099	-19.089	-13.184	-6.848	-3.651
Resultaat	31.910	36.781	1.786	38.567	26.828	18.551	16.296	16.296

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 0,8 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Voor de subsidies 2019 MIT-regeling is naar verwachting meer tijd nodig dan het verleningsjaar. Daarom worden de lasten 2019 nu gespreid over meerdere jaren, via de reserve MIT. Ten opzichte van de voorjaarsnota wordt € 0,8 mln in de reserve gestort. In 2020 en later wordt dit weer onttrokken en aan de lasten toegevoegd. In de Voorjaarsnota 2019 is het Rijksdeel 2019 in de MIT-regeling voorgefinancierd, ten laste van de MIT-reserve (€ 2,3 mln). In de Meicirculaire 2019 van het Rijk is dit bedrag overgemaakt aan de provincie. Het desbetreffende bedrag komt nu ten gunste van dit doel, door een lagere onttrekking aan de reserve (zie onder). De lasten wijzigen niet.
€ 1,0 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. In de Begroting 2019 is de subsidieverlening voor de Spacecampus in Noordwijk vastgesteld (€ 8 mln). In de Voorjaarsnota 2019 is de verdeling van de kosten over de looptijd van het project aangepast en zijn de lasten 2019 verlaagd tot € 1,2 mln. Nu worden de lasten 2019 verder verlaagd met € 1 mln en herschikt over de resterende looptijd (2020-2023).
€ 1,0 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Het actuele proces SMITHZH laat een nadere spreiding van de activiteiten 2019 over de looptijd zien. Daarom wordt van de huidige lasten 2019 ad € 2 mln nu € 1 mln gefaseerd naar 2020 en volgende jaren.
€ 1,4 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. De lasten Fieldlabs 2019 ad € 1,9 mln zijn in de voorjaarsnota verlaagd met € 0,5 mln. Nu wordt op basis van actuele informatie de totale looptijd verlengd en het resterende budget (€ 1,4 mln) gefaseerd naar 2021-2022.
€ 0,4 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. In de Voorjaarsnota 2019 is € 1 mln extra voor het onderwerp EFRO-Interreg ter begroting gebracht, waarvan € 0,5 mln in 2019. De spreiding van de gesubsidieerde activiteiten over de looptijd wordt in de najaarsnota bijgesteld. Actuele verwachting is dat er in 2019 slechts € 0,1 mln zal worden besteed, in 2020 € 0,6 mln, in 2021 € 0,2 mln en in 2022 € 0,1 mln.
€ 0,1 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Onderdeel van de groeiagenda Drechtsteden is de ontwikkeling van een Fieldlab Smart Industry Campus op locatie 'Leerpark Drechtsteden'. Hiervoor zijn t/m 2031 middelen beschikbaar gesteld. In de voorjaarsnota is € 0,1 mln doorgeschoven van 2019 naar 2020. Op basis van actuele prognoses wordt in de najaarsnota ook de resterende € 50.000 naar 2020 gefaseerd.
€ 0,6 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Een gedeelte van het beschikbare procesgeld uit het Schaalsprongprogramma 2019 kan vrijvallen. Een bedrag van € 0,6 mln wordt aan de financiële ruimte toegevoegd.
€ 0,1 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Voor 'Zuid-Holland innoveert' is voor 2019 € 1 mln beschikbaar gesteld. Op basis van actuele informatie over de onderliggende plannen en thema's wordt de fasering over de jaren nu bijgesteld en verspreid over 2019, 2020 en 2021. Het effect in de najaarsnota is een verschuiving van € 50.000 van 2019 naar 2020.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
€ 1,0 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Een van de ambities in het kader van extra investeringen in slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland is de transitiecampus (ACCEZ). De spreiding over de looptijd van de € 5 mln die hiervoor bestemd is, is op basis van actuele informatie vanuit de partners nu bijgesteld. In de najaarsnota wordt € 1 mln verplaatst uit 2019 naar 2022.
€ 0,1 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Op basis van actuele informatie wordt het budget 2019 voor Life Science licht bijgesteld. In 2019 wordt daarom € 50.000 minder uit de reserve Life Science ter begroting gebracht. Ook de fasering na 2019 wordt enigszins bijgesteld. Dan wordt jaarlijks meer onttrokken (circa € 75.000 per jaar).

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
€ 3,7 mln (n)		N.v.t.	De lasten worden gebruikt voor de realisatie van dit doel. Als gevolg van wijzigingen in de lasten wordt de begrote storting in de programmareserve bijgesteld.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
€ 2,0 mln (n)		N.v.t.	De lasten van dit doel worden deels gedekt uit programmareserves. Hierin zijn middelen gereserveerd voor de realisatie van dit doel. Als gevolg van wijzigingen in de lasten wordt de begrote onttrekking uit de programmareserve bijgesteld.
€ 2,3 mln (n)		N.v.t.	In de Voorjaarsnota 2019 is het Rijksdeel 2019 in de MIT-regeling voorgefinancierd, ten laste van de MIT-reserve (€ 2,3 mln). In de Meicirculaire 2019 van het Rijk is dit bedrag overgemaakt aan de provincie. Het desbetreffende bedrag komt nu ten gunste van dit doel, door een lagere onttrekking aan de reserve.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 3 Interreg-cofinanciering EFRO	0	0	400	400	0	0	0	0
PR 3 Regionale netwerken topsectoren	0	803	-30	773	0	0	0	0
PR 3 Versterking economie	0	4.600	2.500	7.100	2.500	0	0	0
PR 3 MIT MKB Innovatiestimulering topsect	0	6.000	831	6.831	0	0	0	0
PR 3 Risicoreserve Regmed XB	1.200	1.200	0	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200
Totaal toevoeging aan reserve	1.200	12.603	3.701	16.304	3.700	1.200	1.200	1.200
PR 3 Bedrijventerreinen	500	500	0	500	0	0	0	0
PR 3 Overcommitting OP-West	0	0	0	0	1.650	1.650	0	0
PR 3 Interreg-cofinanciering EFRO	4.500	3.650	0	3.650	3.000	1.580	1.480	2.350
PR 3 Regionale netwerken topsectoren	860	600	0	600	1.257	822	223	0
PR 3 Versterking economie	5.868	5.439	-2.002	3.437	6.417	7.257	6.270	2.426
PR 3 MIT MKB Innovatiestimulering topsect	5.700	5.932	-2.289	3.643	10.390	3.000	0	0
PR 3 Risicoreserve Regmed XB	425	425	-50	375	75	75	75	75
Totaal onttrekking aan reserve	17.853	16.546	-4.341	12.205	22.789	14.384	8.048	4.851
Saldo reserves	-16.653	-3.943	-640	4.099	-19.089	-13.184	-6.848	-3.651

Doel 3-2 Schone en toekomstbestendige energie

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

De tussenstand van het Klimaatakkoord (juli 2018) geeft indicaties van het werk dat de provincie te wachten staat:

- Opstellen regionale energie strategieën
- (Ruimtelijk beleid voor) opgave hernieuwbare opwek op land tot 2030
- Planvorming en voorbereiding verduurzaming gebouwde omgeving* tot 2022 en realisatie (warmte)infrastructuur*
- Doorontwikkeling nieuwe energiedragers* (elektriciteit, waterstof, biomassa), opslag en conversie en bijbehorende infrastructuur* voor verduurzaming en circulair maken industrie
- Gebiedsaanpak emissiereductie veenweiden en innovaties glastuinbouw*
- Verdere verduurzaming OV, (brandstoffen voor) mobiliteit en infrastructuur
- Overeenkomen regionale energie strategieën*
- Arbeidsmarkt en scholing
- (Markt)financiering organiseren*
- Faciliteren burgerparticipatie*

Een deel hiervan is in de lijnorganisatie belegd, delen met * raken vooral/ook de werkzaamheden die nu in het Programma Energietransitie zijn ondergebracht.

Hoofdlijnenakkoord 2015-2019

In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is aangegeven dat de provincie een energieagenda opstelt en uitvoert. De afgelopen jaren is daar vorm aan gegeven. Het daarvoor vrijgemaakte budget loopt tot en met 2019. De huidige inzet is nog onvoldoende om de doelen van Parijs en de aangescherpte doelen voor 2030 die in de conceptteksten van het klimaatakkoord staan vermeld te halen. Om daar wel aan te kunnen voldoen, zal de provincie het huidige energieprogramma moeten intensiveren. We zullen nog meer ons instrumentarium gebruiken om energie te besparen en het gebruik van fossiele brand- en grondstoffen drastisch te verminderen bij de industrie, gebouwde omgeving en glastuinbouw en opwek van hernieuwbare energie mogelijk te maken in Zuid Holland. Dat doen we bijvoorbeeld via het stimuleren van innovaties en het uitbreiden van warmtenetten voor het verwarmen van kassen en steden met restwarmte of duurzame warmte en ruimte mogelijk maken van wind- en zonne-energie.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves.

Verduurzaming Industrie

In de Begroting 2019 is € 2,5 mln beschikbaar gesteld voor verduurzaming industrie. Deze middelen worden ingezet na afstemming van het verdelingsvoorstel met PS. In de Voorjaarsnota 2019 is van dit budget € 0,3 mln ingezet (o.a. voor waterstof). Er resteert dus nog € 2,2 mln. Deze middelen worden in 2019 niet meer ingezet. In afwachting van de besluitvorming over het klimaatakkoord (dit najaar) en de vorming van een nieuw College wordt het budget ad € 2,2 mln in een reserve gestort. Na afstemming van het verdelingsvoorstel vindt de bestemming van deze middelen plaats.

Botlekstoomnetwerk

In 2018 zijn Netverder (voorheen Stedin), Nouryon (voorheen AKZO), Lyondell-Basel, Huntsman, Air Liquide, AVR, CABOT onder leiding van het Havenbedrijf Rotterdam gaan onderzoeken of het mogelijk is een stoomnetwerk aan te leggen tussen de bedrijven zodat het gebruik van de gasboilers kan worden voorkomen. De berekende onrendabele top was zodanig dat het netwerk niet zonder overheidssteun kan worden aangelegd. Het ministerie van EZK en de provincie Zuid-Holland hebben respectievelijk € 10 en € 2 mln gereserveerd voor de aanleg van het Botlekstoomnetwerk. De verwachting was dat de uitvoering in 2019 zou starten en Provinciale Staten hebben daarvoor in de Begroting van 2019 € 2 mln gereserveerd. De laatste optimalisaties om de betrouwbaarheid te vergroten en de onrendabele top te verkleinen hebben het project iets vertraagd. Begin Q4 2019 zal de CAPEX, OPEX en beschikbaarheid/betrouwbaarheid voldoende duidelijk zijn en kunnen afnemers en aanbieders van commodity en infrastructuur de onderhandelingen afronden om de business case sluitend te krijgen. Naar verwachting kunnen dan in Q1 2020 de transport-, commodity en dispatch-overeenkomsten worden getekend indien subsidie wordt verleend. De subsidie zal dus in 2020 worden verstrekt. Dat betekent dat dit budget wordt overgeheveld naar 2020.

Energieloketten

Bij het vaststellen van de Begroting 2019 is door Provinciale Staten een eenmalig budget van € 0,4 mln beschikbaar gesteld voor het versterken van de energieloketten in Zuid-Holland. Er is een bestedingsvoorstel in ontwikkeling waarbij de energieloketten in staat gesteld worden om de toenemende vraag van woningeigenaren ten aanzien van besparing van energie, het vervangen van aardgas en het opwekken van energie tegen zo laag mogelijke kosten te kunnen blijven bedienen. De uitgave zal niet in 2019 maar in 2020 plaatsvinden omdat nog enkele juridische aspecten worden onderzocht. Het voorstel is daarom om de middelen door te schuiven naar 2020 en voor dit doel beschikbaar te houden.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
3.2.a	Aandeel duurzame energie in Zuid Holland (%)	3.1 %	7	9	10	14
3.2.b	totale productie van hernieuwbare energie in Zuid Holland (PJ)	13.4 PJ	30	39	44	56
3.2.c	Vermeden CO2 uitstoot door duurzame energie inzet in Zuid Holland (in Mton)	1.7 Mton	4.5	5.9	6.5	8.3
3.2.d	Absolute energiebesparing ten opzichte van 1990 (PJ)	-34 PJ	-21	-14	-14	- 0
3.2.e	Vermeden CO2 uitstoot door energie-efficiëntie, besparing en transitie ten opzichte van 1990 (Mton)	-4 Mton	-2	-1	0	1
3.2.f	Totale emissie broeikasgassen in Zuid Holland (Mton)	40 Mton	42	41	39	38
3.2.g	CO2 voetafdruk van de organisatie inclusief beheer en onderhoud infra en OV-concessies (kton CO2)"	64 kton	55	52	50	48

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	15.845	17.200	-4.600	12.600	9.925	4.808	4.797	2.297
Baten	0	130	0	130	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	15.845	17.070	-4.600	12.470	9.925	4.808	4.797	2.297
Toevoeging aan reserves	14.125	27.975	2.200	30.175	8.400	1.800	0	0
Onttrekking aan reserves	4.348	4.348	0	4.348	5.228	1.011	1.000	0
Subtotaal reserves	9.777	23.627	2.200	25.827	3.172	789	-1.000	0
Resultaat	25.622	40.697	-2.400	38.297	13.097	5.597	3.797	2.297

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 2,2 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Van het budget verduurzaming industrie wordt € 2,2 mln in een reserve gestort. Na afstemming van het verdelingsvoorstel met PS vindt de bestemming van deze middelen plaats.
€ 2,0 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van beleid / budget / planning. Voor het Botlekstoomnetwerk worden de beschikbare middelen van € 2 mln gereserveerd voor 2020 zodat de subsidieverlening in 2020 plaats kan vinden.
€ 0,4 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. De besteding van deze middelen zal plaatsvinden in 2020.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
€ 2,0 mln (n)		N.v.t.	De lasten worden gebruikt voor de realisatie van dit doel. Als gevolg van wijzigingen in de lasten wordt de begrote storting in de programmareserve bijgesteld.
€ 2,2 mln (v)			Na afstemming in het College worden de middelen bestemd voor de verduurzaming van de industrie.
€ 0,4 mln (n)		N.v.t.	De lasten worden gebruikt voor de realisatie van dit doel. Als gevolg van wijzigingen in de lasten wordt de begrote storting in de programmareserve bijgesteld.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Ottrekking aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 3 Mitigatie/Energie	2.300	2.300	0	2.300	0	0	0	0
PR 3 Risicoreserve Energiefonds	9.125	22.975	0	22.975	5.800	1.800	0	0
PR 3 Energietrans.gebouwde omg.&glastuinb	2.700	2.700	0	2.700	2.600	0	0	0
PR 3 2019 DP Verduurzaming Industrie	0	0	2.200	2.200	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	14.125	27.975	2.200	30.175	8.400	1.800	0	0
PR 3 Mitigatie/Energie	1.600	1.600	0	1.600	343	0	1.000	0
PR 3 Greendeal Zonnepanelen-asbest	300	300	0	300	0	0	0	0
PR 3 Versterking economie	170	170	0	170	250	0	0	0
PR 3 Energietrans.gebouwde omg.&glastuinb	2.278	2.278	0	2.278	2.434	1.011	0	0
PR 3 2019 DP Verduurzaming Industrie	0	0	0	0	2.200	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	4.348	4.348	0	4.348	5.228	1.011	1.000	0
Saldo reserves	9.777	23.627	2.200	25.827	3.172	789	-1.000	0

Doel 3-3 Beter benut (bebouwd) gebied

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

Steden en dorpen zijn de afgelopen tientallen jaren enorm gegroeid ten koste van de landelijke gebieden daarbuiten. De provincie wil daarom vooral bouwen binnen het bestaande bebouwde gebied. Op deze wijze gaan we zuiniger om met de schaarse ruimte. Een andere reden om dit te doen, is dat de steden steeds belangrijker zijn geworden als motor van de economie. De provincie wil de kwaliteit van het stedelijk gebied daarom verbeteren door het nóg aantrekkelijker maken om daar te wonen en te werken. Dit kan door te bouwen nabij knooppunten van openbaar vervoer, zoals treinstations. Ook kunnen leegstaande gebouwen en verwaarloosde gebieden opnieuw gebruikt worden, (vaak) voor een nieuwe functie. Het is niet de bedoeling dat de steden aaneengroeien tot één grote metropool. De verschillen tussen en binnen de steden zijn juist een belangrijke kwaliteit. Bruisende binnensteden zijn even belangrijk als rustige woonwijken.

Ook zijn er plekken nodig waar functies elkaar kunnen versterken, broedplaatsen voor vernieuwende bedrijven. De wijze en de schaal waarop dit gebeurt is per stad verschillend. De steden zijn onderling verbonden en vormen als het ware een netwerk. De provincie zet in op het verbeteren van dit netwerk.

Voorwaarden voor nieuwe ontwikkelingen zijn dat ze duurzaam zijn en inspelen op klimaatverandering en nieuwe vormen van energie.

Bovenstaande aanpak is een radicale wijziging ten opzichte van de “traditionele” verstedelijking en dus een enorme opgave die veel inzet van de provincie en een goede samenwerking met onze partners vraagt.

In dit kader is de concernopgave Implementatie Omgevingswet ook van belang. Doel is de provinciale organisatie samen met de bestuurlijke partners voor te bereiden op de invoering van deze wet per 2021. De wet beoogt minder regels voor burgers en initiatiefnemers, bundelt regelgeving, zorgt voor eenduidige instrumenten, kortere procedures en een landelijk digitaal stelsel dat randvoorwaardelijk is voor de invoering.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves.

Doorschuiven budget Knelpunten transformatie binnenstedelijke locaties en PDV

PS heeft bij de behandeling van de begroting 2019 via amendement A646 € 3 mln beschikbaar gesteld voor Knelpunten transformatie binnenstedelijke locaties en Perifere detailhandel Vestigingen (PDV). Hiervan is op dit moment circa 1,5 mln gereserveerd voor projecten in Nissewaard en Alphen a/d Rijn. Voor de benutting van de overige 1,5 mln zijn gesprekken gaande met diverse gemeenten. Gelet op de fase van onderhandeling met desbetreffende gemeenten is de verwachting dat deze middelen pas in 2020 daadwerkelijk zullen worden ingezet, derhalve wordt voorgesteld om €1,5 mln voor dit doel door te schuiven naar 2020.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	16.877	16.040	-1.403	14.637	17.380	12.315	9.808	9.758
Baten	0	70	0	70	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	16.877	15.970	-1.403	14.567	17.380	12.315	9.808	9.758
Toevoeging aan reserves	500	500	0	500	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	3.649	3.222	-70	3.152	5.733	2.500	0	0
Subtotaal reserves	-3.149	-2.722	70	-2.652	-5.733	-2.500	0	0
Resultaat	13.728	13.249	-1.333	11.915	11.647	9.815	9.808	9.758

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 0,2 mln (n)	Ja		Aan het programma Greenport wordt door verschillende afdelingen een bijdrage geleverd. Via deze mutatie worden de bijdragen vanuit doel 3.3 naar doel 2.1 verwerkt, zodat het benodigde budget ter beschikking komt van het programma Greenport.
€ 0,1 mln (v)	Ja		Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Voor het onderdeel 'Toekomstagenda' is het geplande onderzoek vertraagd vanwege uitloop van de voorbereiding. Niet bestede middelen worden teruggestort in de reserve.
€ 0,1 mln (v)	Ja		Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Een deel van het budget "Verkenningen en onderzoek" kan terug naar de algemene middelen aangezien we (onderdelen van) onderzoeken en verkenningen nu kunnen baseren op eigen data-analyses en dus minder extern hoeven in te kopen.
€ 0,1 mln (v)	Ja		Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Conform afspraken wordt er voor de uitvoering van het gebiedsprogramma Greenports vanuit programma 3 budget overgeheveld naar programma 2.
€ 1,5 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Doorschuiven budget Knelpunten transformatie binnenstedelijke locaties en PDV. Gelet op de fase van onderhandelingen met desbetreffende gemeenten zullen de middelen voor (PDV) voor een deel pas in 2020 worden ingezet. Derhalve wordt voorgesteld om een deel van het budget 2019 door te schuiven naar 2020.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
€ 0,1 mln (v)	Ja	N.v.t.	Voor het onderdeel 'Toekomstagenda' is het gepland onderzoek vertraagd vanwege uitloop van de voorbereiding. Niet bestede middelen worden teruggestort in de reserve.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 3 Opstellen integrale onderzoeksagenda	300	300	0	300	0	0	0	0
PR 3 Regionale gebiedsgerichte projecten	200	200	0	200	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	500	500	0	500	0	0	0	0
PR 1 Groene ambities	0	0	44	44	0	0	0	0
PR 3 Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	1.745	1.245	0	1.245	3.546	2.500	0	0
PR 3 Implementatie Omgevingswet	1.500	1.500	0	1.500	1.598	0	0	0
PR 3 Opstellen integrale onderzoeksagenda	304	333	-70	263	488	0	0	0
PR 3 IRP Goeree-Overflakkee	100	100	0	100	100	0	0	0
PR OMO Alertheidsbudget	0	44	-44	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	3.649	3.222	-70	3.152	5.733	2.500	0	0
Saldo reserves	-3.149	-2.722	-70	-2.652	-5.733	-2.500	0	0

Doel 3-4 Goede ruimtelijke kwaliteit

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

Zuid-Holland bestaat uit kenmerkende landschappen, zoals het kustlandschap, het veenweidelandschap, het rivierdeltalandschap maar ook het stedelijk landschap. De combinatie van deze landschappen maakt Zuid-Holland veelzijdig en uniek. Tegelijkertijd komen er ruimtelijke opgaven op Zuid-Holland af, die tot zichtbare veranderingen kunnen leiden. Denk daarbij aan de energietransitie, verdergaande verstedelijking en aanpassing aan klimaatverandering (klimaatadaptatie). De provincie geeft ruimte aan deze grote ontwikkelingen en ook aan lokale ruimtelijke veranderingen. Op zowel lokaal, regionaal als nationaal schaalniveau is het belangrijk om zorgvuldig om te gaan met aanwezige landschappelijke functies en nieuwe kwaliteit toe te voegen. De inzet van het ruimtelijke kwaliteitsbeleid is er op gericht om samen met onze partners te werken aan een aantrekkelijke leefomgeving.

De inzet vindt plaats in en buiten het Bestaand stads- en dorpsgebied (BSD). Aandacht voor ruimtelijke kwaliteit binnen BSD valt onder doel 3-3.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	2.007	2.007	-51	1.957	2.005	1.984	1.982	1.982
Baten	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	2.007	2.007	-51	1.957	2.005	1.984	1.982	1.982
Toevoeging aan reserves	0	509	0	509	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	0	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal reserves	0	509	0	509	0	0	0	0
Resultaat	2.007	2.516	-51	2.465	2.005	1.984	1.982	1.982

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 0,1 mln (v)			Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Deze wijziging betreft een aflaging van het Implementatie ruimtelijke kwaliteit budget. Gezien de toekomstige uitgaven is het volledige budget niet nodig en afgeroomd naar een realistisch budget.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 1 Groene ambities	0	509	0	509	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	509	0	509	0	0	0	0
Saldo reserves	0	509	0	509	0	0	0	0

Doel 3-5 Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

In deze periode van economische groei is de vraag naar woon- en werklocaties groot. De provincie wil zorgvuldig omgaan met de schaarse ruimte, bedrijfslocaties realiseren die de vitaliteit en kracht van het bedrijfsleven versterken en komen tot levendige en gezonde centra. Een goede balans van vraag en aanbod van werklocaties (bedrijventerreinen, kantoren, detailhandel) is hiervoor een basisvoorwaarde. Op dit moment is er een (kwalitatieve en kwantitatieve) onbalans tussen vraag en (plan)aanbod. Dit leidt tot ongewenste leegstand en een overschot aan onbenutte plancapaciteit. Het draagt ook niet bij aan een gezond en krachtig bedrijfsleven en leidt tot verslechtering van de leefkwaliteit.

De provincie voorziet op regionaal niveau, samen met gemeenten, marktpartijen en woningbouwcorporaties, in voldoende en passende woningen voor de verschillende doelgroepen. Hierbij gaat de voorkeur uit naar nieuwe woningbouw binnen bestaand stads- en dorpsgebied met hoogwaardig openbaar vervoer. De provincie is terughoudend over het toevoegen van nieuwe woningbouwlocaties buiten bestaand stads- en dorpsgebied en vraagt om de gevoeligheid voor bodemdaling van een gebied zichtbaar mee te wegen.

De provincie heeft de ambitie om alle woningen in Zuid-Holland in 2035 CO₂-neutraal en vóór 2050 zo ingericht en ingepast te laten zijn dat deze de klimaatveranderingen aan kunnen. Nieuwe woningen dragen bij aan een aantrekkelijke woon- en leefomgeving in Zuid-Holland. Nieuwe woningen zijn energie-neutraal of leveren energie en zijn toegerust op de gevolgen van klimaatverandering (heftige regenbuien, perioden van droogte en hittestress) en bodemdaling. Gemeenten maken, in samenspraak met de provincie, regionale woonvisies en regionale woningbouwprogramma's waarin bovengenoemde doelstellingen zijn uitgewerkt.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves. In totaal wordt er voor circa € 5 mln verplaatst vanuit 2019 naar 2020 en later. Er wordt geen bijdrage gevraagd uit de algemene middelen van de provincie.

Essentieel bij onderstaande beschrijvingen is dat dit doel voor een belangrijk deel moet worden geprognosticeerd op basis van schattingen (van derden of van de provincie zelf) voor geplande gesubsidieerde activiteiten van jaar op jaar. Slechts een beperkt gedeelte is gebaseerd op zekerheden bij derden. Uiteraard is de nu voorliggende prognose de beste die met de huidige informatie opgesteld kan worden. Echter, omdat de huidige informatie later nog zal worden herzien, zullen in een aantal gevallen ook in volgende bijstellingsrondes uitgavepatronen van jaar op jaar nog worden aangepast.

Greenports

Voor het onderwerp Greenports is t/m 2023 eerder € 10 mln vrijgemaakt en ter begroting gebracht. In 2019 is een begroot bedrag van € 0,3 mln niet aangesproken. Het bedrag werd bewaard in de programmareserve en is in Voorjaarsnota 2019 ter begroting van 2019 gebracht, voor het onderwerp Fieldlab Vertical Farming van de Wageningen Universiteit. Na de voorjaarsnota is bekend geworden dat dit project via EFRO – Kansen voor West zal worden gefinancierd. De middelen blijven alsnog in de reserve staan. Verder is de netwerkbijdrage aan de Greenports Boskoop en Aalsmeer dit jaar niet nodig, omdat beide Greenports de subsidie kostenneutraal hebben verlengd. Het budget ad € 0,2 mln wordt verplaatst naar 2023.

Bedrijventerreinen

De subsidieregeling voor herstructurering van bedrijventerreinen loopt af. Vanuit een van de resterende projecten (Port Valley Rotterdam) is looptijdverlenging aangevraagd. De financiële gevolgen daarvan worden in de

najaarsnota verwerkt. Het gaat om € 4 mln teruggaaf in het jaar 2019 als gevolg van bij de provincie t/m 2018 verantwoorde lasten. Vervolgens zullen deze lasten conform gevraagd uitstel alsnog in de periode 2019 t/m 2022 worden verantwoord. In elk van de jaren zal € 1 mln worden geboekt. Voor de jaren 2020 t/m 2022 zal in 2019 daarom zolang een storting in de reserve Bedrijventerreinen plaats vinden als € 3 mln.

Daarnaast is na voorjaarsnota bekend geworden dat project De Dijk in Maassluis is afgerond. Omdat activiteiten niet zijn uitgevoerd wordt € 0,8 mln aan de provincie terug gegeven. Deze middelen komen ten gunste van de algemene middelen van de provincie.

Procesgeld bedrijventerreinen e.a.

Uit de actuele prognose van de benodigde middelen voor procesgeld werklocaties (bedrijventerreinen e.a.) blijkt dat er € 0,4 mln niet nodig is in 2019. Dit wordt teruggegeven aan de algemene middelen van de provincie.

Human Capital

Uit actuele planningen van partners blijkt dat de activiteiten waar in 2019 budget voor is vrijgemaakt, voor een gedeelte in 2020 zullen plaatsvinden. Er wordt in het budget € 0,5 mln verplaatst van 2019 naar 2020.

Doorschuiven budget Subsidieregeling spreiding sociale woningbouw Regio Rotterdam

In samenwerking met de Rotterdamse regio heeft de provincie een subsidieregeling opgesteld om de spreiding van sociale woningbouw in deze regio te stimuleren. Voor dit doel is er voor een periode van 4 jaar een bedrag van € 5 mln beschikbaar, waarvan € 4 mln vanuit de provincie wordt bijgedragen en € 1 mln vanuit de gemeente Rotterdam. De planning was dat de subsidieregeling in juni/juli 2019 zou worden vastgesteld maar inmiddels is de verwachting dat dit 4^e kwartaal 2019 zal worden. De eerste subsidies zullen op zijn vroegst pas begin 2020 kunnen worden verleend, aangezien de aanvragen ook voor advies langs de samenwerkende gemeenten gaan. Derhalve wordt voorgesteld het voor 2019 gereserveerde budget van € 1,3 mln door te schuiven naar 2020.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
3.5.a	Aantal gemeenten dat in het kader van de rapportage Interbestuurlijk toezicht op het domein huisvesting vergunninghouders rood scoort	0	0	0	0	0
3.5.b	Leegstandspercentage kantoren in Zuid-Holland mag niet oplopen t.o.v. het leegstandspercentage kantoren in Nederland	1,7%	≤1,7%	≤1,7%	≤1,7%	≤1,7%

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	9.466	14.639	-6.509	8.130	19.971	16.828	14.537	9.598
Baten	0	450	-350	100	800	250	250	0
Totaal saldo baten en lasten	9.466	14.189	-6.159	8.030	19.171	16.578	14.287	9.598
Toevoeging aan reserves	0	0	650	650	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	500	2.602	-3.202	-600	5.205	3.635	2.370	433
Subtotaal reserves	-500	-2.602	3.852	1.250	-5.205	-3.635	-2.370	-433
Resultaat	8.966	11.587	-2.307	9.281	13.966	12.943	11.917	9.165

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 2,9 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Vanuit de subsidieregeling voor herstructurering van bedrijventerreinen is voor het project Port Valley Rotterdam looptijdverlenging aangevraagd. Van het totale bedrag van € 4 mln zal € 1,1 mln in 2019 worden verantwoord en in de jaren 2020 t/m 2022 in totaal € 2,9 mln. Daarom worden de lasten 2019 nu overeenkomstig verlaagd en gestort in de reserve Bedrijventerreinen.
€ 0,8 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Het herstructureringsproject De Dijk in Maassluis is afgerond. Omdat enkele activiteiten niet zijn uitgevoerd zijn de lasten € 0,8 mln lager dan begroot. Deze middelen komen ten gunste van de algemene middelen van de provincie.
€ 0,4 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Uit de actuele prognose van de benodigde middelen voor procesgeld blijkt dat de lasten € 0,4 mln lager zijn dan geraamd. Dit bedrag komt ten gunste van de algemene middelen van de provincie.
€ 0,6 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Voor Greenports is t/m 2023 € 10 mln vrijgemaakt en ter begroting gebracht. In Voorjaarsnota 2019 is voor Fieldlab Vertical Farming van de Wageningen Universiteit € 0,35 mln beschikbaar gesteld. Inmiddels is gebleken dat dit project niet wordt gefinancierd. Het desbetreffende bedrag wordt in de reserve gestort. De netwerkbijdragen aan de greenports Boskoop en Aalsmeer (€ 0,27 mln) worden gefaseerd naar 2023.
€ 0,5 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Uit actuele planningen voor het project Human Capitol blijkt een bijstelling van de fasering van de activiteiten. Daarom wordt van het budget 2019 € 0,5 mln verplaatst naar 2020.
€ 0,1 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Programmaplan Arbeidsmigranten is recent door GS vastgesteld. De te verwachten uitgaven zijn lager dan het budget. Hiermee wordt het budget qua kasritme gewijzigd en verschoven naar 2020.
€ 1,3 mln (v)	Ja	FR/OVP	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Doorschuiven budget Subsidieregeling spreiding sociale woningbouw Regio Rotterdam. De eerste subsidies worden naar verwachting begin 2020 verleend, derhalve wordt voorgesteld om de beschikbare middelen van 2019 door te schuiven naar 2020.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
€ 0,1 mln (n)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Programmaplan Arbeidsmigranten is recent door GS vastgesteld. De te verwachten baten worden in de lijn gebracht met de te verwachten uitgaven. Hiermee wordt het budget qua kasritme gewijzigd en verschoven naar 2020.
€ 0,3 mln (v)	Ja	OVP	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Doorschuiven budget Subsidieregeling spreiding sociale woningbouw Regio Zie toelichting lasten, € 0,3 mln hiervan betreffen middelen ontvangen van de gemeente Rotterdam.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
€ 0,7 mln (n)		N.v.t.	De lasten worden gebruikt voor de realisatie van dit doel. Als gevolg van wijzigingen in de lasten wordt de begrote storting in de programmareserve bijgesteld.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
€ 3,2 mln (n)		N.v.t.	De lasten van dit doel worden deels gedekt uit programmareserves. Hierin zijn middelen gereserveerd voor de realisatie van dit doel. Als gevolg van wijzigingen in de lasten wordt de begrote onttrekking uit de programmareserve bijgesteld.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 3 Versterking economie	0	0	650	650	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	0	650	650	0	0	0	0
PR 3 Bedrijventerreinen	0	75	-2.935	-2.860	3.105	2.765	2.075	0
PR 3 Alt.locatie Hoeksche Waard	0	1.260	0	1.260	720	360	45	45
PR 3 Versterking economie	0	767	-267	500	880	10	0	200
PR 3 Bedrijventerreinen:IRP Oude Rijnzone	500	500	0	500	500	500	250	188
Totaal onttrekking aan reserve	500	2.602	-3.202	-600	5.205	3.635	2.370	433
Saldo reserves	-500	-2.602	-2.552	1.250	-5.205	-3.635	-2.370	-433

Doel 3-6 Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

Cultuur en erfgoed zijn voor de samenleving van grote waarde. Het levert een fraaie omgeving op, je kunt er je identiteit aan ontleen en als je het slim aanpakt kun je er nog aan verdienen ook. Kijk maar naar waaraan de oude Hollandse steden hun toeristenstroom te danken hebben. Niet alleen toeristen, maar natuurlijk ook onze eigen inwoners en buitenlandse kenniswerkers voelen zich aangetrokken door een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving. Cultuur en erfgoed, dat daar wezenlijk onderdeel van uitmaakt, zijn als vestigingsfactor van essentieel belang voor de moderne economie. De voorheen 'zachte' vestigingsfactor cultuur, is inmiddels een nieuwe 'harde' vestigingsvoorwaarde, waarmee je kunt concurreren.

Maar dan moet cultuur en erfgoed er wel zijn, je moet het weten en erbij kunnen komen en vooral: er moet wat te beleven zijn. Pas dan benut je het optimaal. De provincie vervult daarbij een belangrijke rol. Niet alleen bij de restauratie van ons erfgoed, maar ook uit het weer beleefbaar maken van ons collectief verleden. Dat is de inzet bij de erfgoedlijnen, de aanpak van monumenten en bij publieksbereik archeologie. De inzet van vrijwilligers is daarbij van groot belang.

De provinciale doelstellingen op het gebied van Cultuur en Erfgoed worden voornamelijk met de instrumenten subsidieregelingen en boekjaarsubsidies bereikt. In 2018 zijn de subsidieregelingen en begrotingsubsidies Cultuur en Erfgoed over de periode 2015-2018 geëvalueerd en is de doeltreffendheid van de subsidieregelingen onderzocht.

De subsidieregelingen zijn beoordeeld als doeltreffend. Ze leveren bovendien een aannemelijke bijdrage aan de maatschappelijke opgave om het unieke erfgoed in Zuid-Holland te behouden voor toekomstige generaties en de kwaliteit van de leefomgeving te verbeteren.

In de onderzoeken zijn ook verbeterpunten genoemd, zoals de vereenvoudiging van de aanvraagprocedure voor subsidies en de subsidievoorwaarden, de aanscherping van de rangschikkingscriteria (bij publieksbereik archeologie en molens) en het meetbaar maken van de effecten door onder andere periodiek de restauratiebehoefte van rijksmonumenten inzichtelijk te maken met de Erfgoedmonitor. Ook wordt geadviseerd om, waar dat nog niet is gebeurd, specifieke en meetbare output en outcome beleidsindicatoren te benoemen en bredere beleidsevaluaties uit te voeren om te bepalen welke beleidsinstrumenten geschikt zijn om maatschappelijke doelen te realiseren. Indien wordt besloten voor 2020 opnieuw middelen beschikbaar te stellen voor erfgoed, zullen de subsidieregelingen op het gebied van Cultuur en Erfgoed in 2019 tegen het licht worden gehouden aan de hand van de aanbevelingen, en waar nodig worden gewijzigd.

Voor de subsidieregeling publieksbereik archeologie zijn alle korte termijn verbeteropgaven uit de evaluatie direct per 2019 doorgevoerd (versimpelen aanvraagformats, verbeteren vindbaarheid formulieren, motiveren afwijzingen). Indien de subsidieregeling na 2019 wordt voortgezet, zullen de overige verbeteropgaven worden doorgevoerd (verbeteren effectmeting, aanscherpen rangschikkingscriteria en mogelijk verlengen uitvoeringstermijn).

Het Erfgoedhuis is een belangrijke maatschappelijke partner van de provincie Zuid-Holland en ontvangt jaarlijks een boekjaarsubsidie van de provincie. In 2018 is op verzoek van de provincie een externe doorlichting uitgevoerd naar de organisatie van het Erfgoedhuis. Op basis van de uitkomsten wordt in 2019 een ontwikkelplan opgesteld. In dit ontwikkelplan komen in ieder geval de volgende aspecten terug:

- Betere aansluiting provinciaal beleid en uitvoering door het Erfgoedhuis
- Versterking interne organisatie van het Erfgoedhuis
- Versteving relatie met stakeholders door het Erfgoedhuis en uitbreiding van het netwerk

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves. Er worden geen bijdragen gevraagd uit de algemene middelen van de provincie.

Het college heeft de afgelopen jaren vanuit de intensiveringsmiddelen voor cultureel erfgoed geld vrij gemaakt voor subsidies voor Groot Onderhoud Molens. In 2019 is voornamelijk als laatste jaar daarvoor € 250.000 beschikbaar. Deze subsidies worden in de laatste twee maanden van 2019 verstrekt maar zullen pas in 2020 daadwerkelijk tot uitgaven leiden. Het voorstel is dan ook om dit bedrag door te schuiven naar 2020 omdat in dat jaar de bijbehorende prestaties geleverd worden.

Bij Erfgoedlijnen en restauratie rijksmonumenten zullen enkele subsidies voor Kanjermonumenten niet in 2019 maar in 2020 worden verleend. Daarnaast is voor erfgoedlijnen en rijksmonumenten de verdeling van de gesubsidieerde activiteiten over de jaren van de looptijd op basis van actuele gegevens bijgewerkt. De jaarbudgetten zijn hiervoor aangepast.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
3.6.a	Percentage bestemmingsplannen cultureel erfgoed zonder zienswijze	80	80	80	80	80
3.6.b	Aantal omwentelingen Zuid-Hollandse molens	200.000	200.000	200.000	200.000	200.000
3.6.c	Aantal bezoekers iconen erfgoedlijnen	595.000	650.000	650.000	650.000	650.000
3.6.d	Waardering bezoekers iconen erfgoedlijnen	8	8	8	8	8
3.6.e	Aantal vrijwilligersuren erfgoedlijnen	17.300	20.000	20.000	20.000	20.000
3.6.f	Aantal bezoekers website geschiedenis van Zuid-Holland.nl	92.000	100.000	100.000	100.000	100.000
3.6.g	Aantal bezoekers Archeologiehuis	50.000	55.000	55.000	55.000	55.000
3.6.h	Waardering bezoekers Archeologiehuis	8	8	8	8	8
3.6.i	Aantal bruiklenen Archeologisch Depot	38	40	40	40	40

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	17.402	17.821	-2.081	15.739	15.056	8.262	8.235	8.185
Baten	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	17.402	17.821	-2.081	15.739	15.056	8.262	8.235	8.185
Toevoeging aan reserves	2.300	4.118	-162	3.956	1.400	1.400	0	0
Onttrekking aan reserves	6.148	8.070	-1.755	6.314	7.937	1.450	50	0
Subtotaal reserves	-3.848	-3.952	1.593	-2.358	-6.537	-50	-50	0
Resultaat	13.554	13.869	-488	13.381	8.520	8.212	8.185	8.185

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 1,5 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Voor de kanjerprojecten, (totaal € 3 mln) is in 2019 € 1,5 mln aan lasten geraamd. Recente info leert dat sprake is van fasering naar 2020. De nadere uitwerking in samenwerking met het Rijk (de provincie cofinanciert) vindt dit jaar plaats en de subsidies worden naar verwachting eind 2019 afgegeven. De onttrekking aan de reserve wordt verlaagd.
€ 0,8 mln (v)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Op basis van de voortgang in verleningen 2019 voor restauraties monumenten worden de lasten 2019 neerwaarts bijgesteld. Een deel van de activiteiten wordt namelijk in 2020 uitgevoerd. De storting in de reserve wordt met € 0,5 mln verhoogd. In 2020 worden de lasten overeenkomstig verhoogd, ten laste van de reserve. Daarnaast is € 0,3 mln minder aan de reserve onttrokken omdat verleningen uit voorgaande jaren niet in 2019 maar in 2020 worden voorzien.
€ 0,7 mln (n)	Ja	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Op basis van de voortgang in verleningen voor erfgoedlijnen uit voorgaande jaren worden de lasten 2019 verhoogd. De storting in de reserve wordt daarom met € 0,7 mln verlaagd.
€ 0,3 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van planning. Vanuit de intensiveringsmiddelen voor cultureel erfgoed zijn middelen beschikbaar gesteld voor subsidies voor Groot Onderhoud Molens (in 2019 € 250.000). Deze subsidies worden in de laatste twee maanden van 2019 verstrekt maar zullen pas in 2020 daadwerkelijk tot uitgaven leiden. Daarom wordt dit bedrag, via de financiële ruimte, gefaseerd naar 2020 omdat in dat jaar de bijbehorende prestaties geleverd worden.
€ 0,3 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. In 2016 is subsidie verleend voor de restauratie van landhuis de Voorde (€ 0,3 mln). Het nu verzonden voornemen tot intrekking wordt gevolgd door een definitieve intrekking, omdat niet aan de subsidievoorwaarden is voldaan. Deze vrijval wordt daarom nu aan de algemene middelen toegevoegd.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
€ 0,2 mln (v)		N.v.t.	De lasten worden gebruikt voor de realisatie van dit doel. Als gevolg van wijzigingen in de lasten wordt de begrote storting in de programmareserve bijgesteld. De storting wordt verhoogd met € 0,5 mln (restauraties) en verlaagd met € 0,7 mln (erfgoedlijnen).

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
€ 1,8 mln (n)		N.v.t.	De lasten van dit doel worden deels gedekt uit programmareserves. Hierin zijn middelen gereserveerd voor de realisatie van dit doel. Als gevolg van wijzigingen in de lasten wordt de begrote onttrekking uit de programmareserve bijgesteld.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 4 Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	2.300	4.118	-162	3.956	1.400	1.400	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	2.300	4.118	-162	3.956	1.400	1.400	0	0
PR 2 Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	498	498	0	498	0	0	0	0
PR 4 Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	5.650	7.572	-1.755	5.817	7.937	1.450	50	0
Totaal onttrekking aan reserve	6.148	8.070	-1.755	6.314	7.937	1.450	50	0
Saldo reserves	-3.848	-3.952	-1.918	-2.358	-6.537	-50	-50	0

Doel 3-7 Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

In het verleden is niet altijd even netjes met de bodem omgesprongen. De bodem was eeuwenlang een plek waar afval in werd achtergelaten. De provincie wil een schonere bodem. Begin jaren 80 is een grote saneringsoperatie gestart. Na 35 jaar saneren komt een historische mijlpaal in zicht. Rond 2021 zijn er in de provincie Zuid-Holland geen locaties meer waar bodemverontreiniging voor onaanvaardbare risico's zorgt.

De provincie is conform de Wet bodembescherming de overheidslaag die verantwoordelijk is voor de aanpak van bodemverontreinigingen en de zogenoemde spoedlocaties. Dit zijn locaties met grote risico's voor mensen en/of risico's voor de natuur. De provincie Zuid-Holland zit aan het stuur, terwijl de uitvoering wordt gedaan door de vijf Zuid-Hollandse omgevingsdiensten. De gemeenten Rotterdam, Den Haag, Dordrecht, Leiden en Schiedam behoren niet tot het gebied waarvoor de provincie verantwoordelijk is. Die regelen de saneringen zelf. Met het Rijk zijn goede afspraken gemaakt over de financiering van de bodemsanering. Jaarlijks krijgt de provincie tot en met 2020 geld voor deze operatie.

Er zijn spoedlocaties die door de overheid worden gesaneerd en spoedlocaties die door de eigenaar worden gesaneerd. De meeste spoedlocaties moeten worden gesaneerd door de eigenaar. De overheid gaat dan in gesprek met de eigenaar en stimuleert de aanpak. De voortgang van deze categorie van spoedlocaties is dan ook moeilijk te voorspellen.

De bodem vormt letterlijk en figuurlijk de grond onder ons bestaan. Ze levert immers een belangrijke bijdrage aan maatschappelijke doelen, zoals bijvoorbeeld energievoorziening, drinkwatervoorziening, natuurontwikkeling en het aanpassen aan klimaatverandering. Wij willen op een innovatieve manier deze bijdrage zo groot mogelijk maken, waarbij voorop staat dat dit duurzaam, veilig en efficiënt gebeurt.

De provincie is op basis van de Nazorgregeling in de Wet milieubeheer verantwoordelijk voor de eeuwigdurende nazorg van gesloten stortplaatsen, die op of na 1 september 1996 nog in bedrijf waren. Het doel van de nazorgregeling is om zeker te stellen dat stortplaatsen ook na sluiting geen risico vormen voor het milieu. Voor stortplaatsen, maar ook de andere saneringslocaties, wordt ingezet op herontwikkeling. Onze inzet is een betere benutting van bodem en ondergrond.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Alle aanpassingen in de najaarsnota komen voort uit actuele voortgangsinformatie binnen bestaand beleid en worden gefinancierd uit de eigen programmareserves.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
3.7.a	Aantal spoedlocaties (MTR-lijst 2013) waarvan de risico's zijn gesaneerd dan wel zijn beschikt als niet-spoed locatie.	112	60%	80%	100%	100%
3.7.b	Aantal grondwater locaties met invloed op een KRW kwetsbaar object waarvan de risico's zijn gesaneerd dan wel alsnog als niet-spoed - locatie zijn beschikt.	0%	50%	100%	100%	100%

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	8.689	11.188	1.165	12.353	7.550	3.993	2.970	2.275
Baten	694	694	663	1.357	1.010	1.010	0	0
Totaal saldo baten en lasten	7.995	10.494	502	10.996	6.540	2.983	2.970	2.275
Toevoeging aan reserves	3.591	3.591	0	3.591	3.591	0	0	0
Onttrekking aan reserves	5.234	7.732	454	8.186	3.768	735	710	0
Subtotaal reserves	-1.643	-4.141	-454	-4.595	-177	-735	-710	0
Resultaat	6.352	6.352	49	6.401	6.362	2.248	2.260	2.275

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 0,7 mln (n)	Nee	BAL	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Vanuit de subsidieregeling Bedrijvenregeling is een nieuwe subsidie verleend, verdeeld over de periode 2019-2021. Het verleende subsidiebedrag ontvangt de provincie terug vanuit het Rijk. Hiermee is het een budget-neutrale post.
€ 0,2 mln (n)	Nee	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Vanuit GS is vastgesteld dat gemeente Gouda een bijdrage ontvangt voor het realiseren van een voetgangersbrug. Het betreft een toezegging van enkele jaren terug. Om diverse redenen is het in eerder stadium niet meer gebeurd. In dit begrotingsjaar vindt de bijdrage aan gemeente Gouda plaats.
€ 0,2 mln (n)	Nee	RES	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Vanuit GS is de wens uitgesproken dat de leeflaag die op de stortplaats van de Derde Merwedehaven wordt geplaatst een klasse hoger dient te zijn dan wat gebruikt wordt. Aan de betreffende wens heeft GS toegezegd de meerkosten van maximaal € 0,7 mln bij te dragen. Dit bedrag wordt verspreid over meerdere begrotingsjaren in lijn met de duur van het project tot en met 2021.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
€ 0,7 mln (v)	Nee	BAL	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Vanuit de subsidieregeling Bedrijvenregeling is een nieuwe subsidie verleend. Het verleende subsidiebedrag ontvangt de provincie terug vanuit het Rijk. Hiermee is het een budget-neutrale post.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
€ 0,2 mln (n)	Nee	N.v.t.	De lasten voor het bijdragen aan het realiseren van de Voetgangersburg te Gouda wordt gedekt vanuit de reserve Bodem. Hiertoe vindt een extra onttrekking plaats ter dekking van de activiteiten.
€ 0,2 mln (n)	Nee	N.v.t.	De lasten voor het plaatsen van een betere leeflaag bij de Derde Merwedehaven wordt gedekt vanuit de reserve Bodem. Hiertoe vindt een extra onttrekking plaats ter dekking van de activiteiten.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 3 Meerjarenplan Bodemsanering	3.591	3.591	0	3.591	3.591	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	3.591	3.591	0	3.591	3.591	0	0	0
PR 3 Meerjarenplan Bodemsanering	5.234	7.732	454	8.186	3.768	735	710	0
Totaal onttrekking aan reserve	5.234	7.732	454	8.186	3.768	735	710	0
Saldo reserves	-1.643	-4.141	454	-4.595	-177	-735	-710	0

Programma 4 Bestuur en Samenleving

De maatschappelijke dynamiek vraagt om een alerte en lerende overheid die de energie en het oplossend vermogen uit de samenleving weet in te zetten. De maatschappelijke opgave staat centraal en we werken aan die opgave via een netwerkaanpak. We doen mee in het netwerk als we een toegevoegde waarde kunnen leveren en kennen daarbij het provinciale belang. De sturing is op maat: dat wil zeggen gebiedsspecifiek, op het adequate schaalniveau gericht en omvat integrale maatwerkoplossingen boven generieke regels. Dat betekent ruimte laten voor verschil, experimenteren, maatwerk leveren en leren omgaan met onzekerheid. We beseffen dat het ruimte en vertrouwen geven op gespannen voet kan staan met het vertrouwde beeld van een rechtmatige overheid die volgens eenduidige regels opereert. In dit spanningsveld wil de provincie Zuid-Holland met maximale transparantie een oplossingsgericht, effectief en betrouwbaar bestuur zijn.

Wat mag dat kosten voor het programma

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Begroting t/m Voorjaarsnota 2019	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	27.310	28.549	1.308	29.857	27.325	24.819	24.123	23.623
Baten	386	419	200	619	386	386	323	323
Totaal saldo baten en lasten	26.924	28.130	1.108	29.238	26.939	24.433	23.800	23.300
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	1.615	2.446	0	2.446	748	118	0	0
Subtotaal reserves	-1.615	-2.446	0	-2.446	-748	-118	0	0
Resultaat	25.310	25.684	1.108	26.792	26.191	24.314	23.800	23.300

Doel 4-1 Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

De provincie streeft naar robuuste gemeenten, gemeenschappelijke regelingen en waterschappen en een slagvaardige provincie. Sterke gemeenten vormen een sterke provincie. Samen met gemeenten werkt de provincie aan hun en ons vermogen om, nu en in de toekomst:

- Wettelijke taken goed uit te voeren
- Maatschappelijke opgaven te realiseren, zelfstandig en in samenwerkingsverband
- In regionaal verband een krachtige partner te zijn voor andere overheden, ondernemers, maatschappelijke middenveld en inwoners

De provincie helpt gemeenten en gemeenschappelijke regelingen bij het bevorderen van een gezonde financiële huishouding en biedt daarmee meerwaarde aan de kwaliteit van het openbaar bestuur. Zij vormt met het instrument financieel toezicht één van de 'checks and balances' binnen het openbaar bestuur.

In 2018 is het Interbestuurlijk Programma (IBP) gestart, waarbij het Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten zich nadrukkelijk als 1 overheid presenteren. In programma klinkt duidelijk door dat elk van deze organisaties de maatschappelijke opgaven niet alleen kan en wil oppakken. Een groot deel van de uitvoering van het IBP zal in 2019 plaatsvinden. Welke gevolgen dat voor ons en onze gemeenten heeft is nog niet te overzien. Europa biedt in toenemende mate kaders en instrumenten die van belang zijn bij de realisatie van provincieopgaven. We kiezen voor een actieve rol om hierop in te spelen.

In 2019 wordt verder gewerkt aan het realiseren van een transparante provincie. 2019 staat in het teken van het afronden van het impulsprogramma TOP, dat naar aanleiding van het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is opgezet en het overdragen van de resultaten aan andere organisatieonderdelen.

Eventuele vernieuwingen die volgen uit coalitieakkoord 2019-2023 zullen extra aandacht vragen.

Bijstelling beleidsrealisatie

IPO (€ 0,1 mln)

Het huidige budget is in 2019 ontoereikend. Voorheen deden we een bijdrage aan de organisatie en bedrijfsvoeringsuitgaven (secretariaatskosten).

In 2018 zijn door het IPO een aantal aanvullende posten opgenomen in de begroting voor 2019 zoals kennishub en IBP algemeen enz. Hierdoor valt de bijdrage iets hoger uit. De definitieve vaststelling van de IPO-begroting heeft in december 2018 plaatsgevonden. Bij de voorjaarsnota is een bedrag ad € 100.000 geraamd. Dit bleek niet voldoende te zijn.

Bij deze najaarsnota wordt dekking voor het tekort van € 128.000 gevraagd. Deze structurele verhoging wordt ook bij de Begroting 2020 opgenomen.

Onvoorzienne kosten behandeling Wob-verzoek

De wet openbaarheid van bestuur (Wob) regelt het recht op informatie van de overheid. Overheidsinformatie is altijd openbaar, tenzij de Wob of andere wetgeving bepaalt dat de gevraagde informatie niet geschikt is om openbaar te maken. Er is sprake van een toename in aantal en omvang van Wob verzoeken. De behandeling is complex en vraagt veel extra capaciteit van de organisatie maar ook bijvoorbeeld juridische advisering en in sommige gevallen inzet van andere (semi) overheden. Bij deze najaarsnota wordt een bedrag gevraagd van € 0,5 mln. Voor de jaren 2020, 2021 en 2022 wordt bij begroting extra budget gevraagd. Voor 2020 € 1 mln, voor 2021 € 1 mln en voor 2022 € 0,5 mln.

De kans bestaat dat er een verdere stijgende lijn komt in vooral complexe en omvangrijke verzoeken om informatie waardoor de ambtelijke organisatie voor extra kosten komt te staan en capaciteit nodig heeft. Per geval kan de claim hoog zijn. Per verzoek kan het benodigde budget vele malen hoger zijn dan het hiervoor beschikbaar gestelde budget. De vraag van de buitenwereld om informatie is niet in te schatten. Het steeds verder openbaar maken van stukken binnen de PZH is al enige jaren bezig. De provincie moet hier voldoen aan de eisen zoals de centrale wetgeving die stelt en biedt geen mogelijkheid hieraan beperkingen op te leggen. Om dit risico beheersbaar te maken wordt bij de Begroting 2020 een bedrag van € 3 mln opgenomen in de paragraaf Weerstandsvermogen.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
4.1.a	Klanttevredenheid (schaal 1-10)	6,84	geen meting	>7,2	geen meting	>7,2
4.1.b	Aantal gemeenten onder preventief financieel toezicht	PM	0	0	0	0
4.1.c	Opkomst verkiezingen	PM	55%	55%	55%	55%

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	18.196	19.434	1.321	20.756	17.247	15.760	15.073	14.573
Baten	330	362	200	562	330	330	266	266
Totaal saldo baten en lasten	17.866	19.072	1.121	20.193	16.918	15.431	14.807	14.307
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	1.615	2.446	0	2.446	748	118	0	0
Subtotaal reserves	-1.615	-2.446	0	-2.446	-748	-118	0	0
Resultaat	16.252	16.626	1.121	17.748	16.170	15.312	14.807	14.307

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Enmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 0,5 mln (n)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Ten behoeve van een toename in aantal en omvang van WOB-verzoeken worden lasten geraamd ten laste van de algemene middelen. Voor 2019 betreft dit € 0,5 mln. In de Begroting 2020 zal het resterende bedrag ad € 2,5 mln worden gefaseerd over de jaren 2020-2022. De kosten hebben betrekking op externe juridische ondersteuning, projectteam, en externe inhuur..
€ 0,1 mln (n)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Het huidige IPO-budget 2019 wordt verhoogd omdat vanaf 2018 sprake is van aanvullende kosten in de IPO begroting. De bijdrage van de provincie valt hierdoor € 128.000 hoger uit.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
€ 0,2 mln (n)	Ja	BAT	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Ten behoeve van de uitvoering van het convenant Klimaatadaptief Bouwen zal in 2019 € 0,2 mln van derden worden ontvangen om daarmee opdrachten te verstrekken.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
€ 0,2 mln (v)	Ja	BAT	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Ten behoeve van de uitvoering van het convenant Klimaatadaptief Bouwen zal in 2019 € 0,2 mln van derden worden ontvangen om daarmee opdrachten te verstrekken. (zie lasten).

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
PR 3 Regionale gebiedsgerichte projecten	1.545	2.376	0	2.376	678	0	0	0
PR 3 Zuidelijke Randstad	70	70	0	70	70	118	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	1.615	2.446	0	2.446	748	118	0	0
Saldo reserves	-1.615	-2.446	0	-2.446	-748	-118	0	0

Doel 4-2 Cultuurparticipatie en bibliotheken

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

Iedereen moet actief of passief aan cultuur mee kunnen doen. Dat is primair een taak van gemeenten. Maar om de gemeenten bij hun taak te helpen, betalen wij mee aan de Basisvoorziening Cultuurparticipatie (bestaande uit Kunstgebouw, Jeugdtheaterhuis, Popunie en de Stichting Educatieve Orkest Projecten). De provincie wil de huidige Basisvoorziening Cultuurparticipatie deze periode waarborgen en continueert de subsidie aan Kunstgebouw, Jeugdtheaterhuis, Popunie en Stichting Educatieve Orkest Projecten gericht op het versterken van de actieve en passieve deelname van kinderen en jongeren aan cultuur. Belangrijke doelgroepen van de provinciale culturele basisvoorziening zijn de gemeenten en het onderwijs in Zuid-Holland.

De provincie wil haar wettelijke taken uit de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen goed uitvoeren en vindt het belangrijk dat inwoners van Zuid-Holland zo goed en volledig mogelijk bediend worden in hun zoektocht naar kennis, informatie en cultuur. Bibliotheken leveren hieraan een belangrijke bijdrage. De provincie Zuid-Holland ondersteunt de openbare bibliotheken en het bibliothekennetwerk in Zuid-Holland door middel van een boekjaarsubsidie aan de Provinciale Ondersteuningsinstelling (POI) ProBiblio. POI's zijn uit hoofde van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen verantwoordelijk voor onder andere distributie van fysieke werken door middel van interbibliothecair leenverkeer en het samen met andere partijen ontwikkelen van innovaties voor lokale bibliotheken. Vanaf 1 januari 2017 geeft de provincie uitvoering aan het besluit van Provinciale Staten om richting ProBiblio een sturend opdrachtgever te zijn en daartoe worden de actiepunten uit het Plan van aanpak Opdrachtgeverschap ProBiblio uitgevoerd. Dit naar aanleiding van de in 2016 uitgevoerde externe doorlichting van ProBiblio. De gesubsidieerde activiteiten van ProBiblio passen binnen het in 2017 ontwikkelde Toetsingskader provinciale ondersteuningsinstelling openbare bibliotheekvoorzieningen Zuid-Holland.

Het toetsingskader wordt in 2019 geëvalueerd, waarbij gemeenten en bibliotheken worden betrokken.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Er zijn geen wijzigingen in de beleidsrealisatie. Daarnaast melden wij hier dat er via een Amendement bij de behandeling van de Voorjaarsnota 2019 € 1 mln is toegevoegd aan dit doel voor de bijdrage van de provincie aan de organisatiekosten van het Eurovisie Songfestival 2020, indien dit in de regio wordt gehouden.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	6.658	6.658	-35	6.623	7.623	6.623	6.623	6.623
Baten	57	57	0	57	57	57	57	57
Totaal saldo baten en lasten	6.601	6.601	-35	6.566	7.566	6.566	6.566	6.566
Resultaat	6.601	6.601	-35	6.566	7.566	6.566	6.566	6.566

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
			Er hebben geen significante bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Doel 4-3 Borgen kennis sociaal domein

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

De provincie streeft naar het ontwikkelen en uitvoeren van gefundeerd ofwel "data driven" beleid. Dat is beleid dat is gebaseerd op betrouwbare gegevens over de ontwikkelingen in Zuid-Holland. Hiertoe voert de provincie de concernopgave Public Intelligence uit. Het borgen van de kennis van het sociaal domein is onderdeel hiervan. In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is opgenomen dat de kennis van het sociale domein geborgd wordt. Het doel is beleidsinformatie over maatschappelijke ontwikkelingen in Zuid-Holland te genereren als aanvulling op de sectorale beleidsinformatie. De beleidsinformatie over maatschappelijke ontwikkelingen omvat gegevens over en analyse van sociale, economische en demografische ontwikkelingen. In het fysiek-ruimtelijk beleid kan hiermee rekening worden gehouden. Zo kan integraal provinciaal beleid voor maatschappelijke opgaven worden ontwikkeld en uitgevoerd, waarbij rekening wordt gehouden met de inwoners van Zuid-Holland.

Bijstelling beleidsrealisatie

Ook voor dit doel is de Najaarsnota 2019 in verband met de collegewisseling beleidsarm opgezet. Binnen het bestaande budget zal € 1,3 mln nader worden ingezet voor Waardevol Digitaliseren, waarvan € 0,6 mln voor Basis op orde.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	2.457	2.457	22	2.478	2.455	2.436	2.427	2.427
Baten	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	2.457	2.457	22	2.478	2.455	2.436	2.427	2.427
Resultaat	2.457	2.457	22	2.478	2.455	2.436	2.427	2.427

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
			Er hebben geen significante bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Doel 4-4 Afbouw taken jeugdzorg

Doel 4-4 is per 1 januari 2017 vervallen.

Overzichten en Middelen

Dit hoofdstuk (voorheen programma 5) bevat de overzichten van de algemene dekkingsmiddelen, de bedragen voor de heffing voor de vennootschapsbelasting en de post onvoorzien. In de huidige begrotingsopzet werden overzichten en bedragen onder programma 5 gepresenteerd. Daarnaast bevat dit hoofdstuk doel 5.1 zoals voorheen opgenomen onder programma 5.

Exploitatie

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	4.971	-741	4.023	3.282	7.311	14.716	23.576	30.891
Baten	617.856	614.958	-692	614.266	613.490	616.467	623.163	630.386
Totaal saldo baten en lasten	-612.885	-615.699	4.715	-610.984	-606.179	-601.751	-599.587	-599.495
Toevoeging aan reserves	146.288	150.593	22.280	172.873	82.807	81.208	75.822	61.791
Onttrekking aan reserves	159.315	185.244	24.084	209.328	75.420	45.755	38.736	24.853
Subtotaal reserves	-13.027	-34.651	-1.804	-36.455	7.387	35.453	37.086	36.938
Resultaat	-625.912	-650.350	2.911	-647.439	-598.792	-566.298	-562.501	-562.557

Algemene dekkingsmiddelen

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m VJN/Kadernota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Provinciefonds	276.284	274.334	-692	273.642	270.340	273.117	280.513	289.336
Dividend	1.000	1.740	0	1.740	1.500	1.500	1.500	1.500
Lokale heffingen	340.050	337.550	0	337.550	341.150	341.350	340.650	339.050
Overige algemene dekkingsmiddelen	522	1.334	0	1.334	500	500	500	500
Totaal	617.856	614.958	-692	614.266	613.490	616.467	623.163	630.386

Doel 5-1 Financieel gezonde huishouding

Doel en beoogd maatschappelijk effect?

- Financieel gezonde huishouding
- Een belastingdruk voor de burger die past bij het provinciale voorzieningenniveau

De provincie streeft naar een financieel gezonde huishouding. Dit is van belang voor de rechtmatigheid van het provinciale handelen en voor de maatschappelijke legitimiteit van de provincie. De provincie werkt immers direct dan wel indirect (via het Rijk) met belastinggeld van burgers en bedrijven.

Een financieel gezonde huishouding komt in de eerste plaats tot uitdrukking in een sluitende begroting, waarin baten en lasten meerjarig met elkaar in evenwicht zijn. In de tweede plaats moet de provincie beschikken over voldoende weerstandscapaciteit. Deze is nodig om financiële consequenties van (niet-begrote) risico's op te kunnen vangen.

De provincie streeft naar een belastingdruk die past bij het provinciale voorzieningenniveau. De opcenten op de Motorrijtuigenbelasting is veruit de belangrijkste belastingheffing van de provincie. Provinciale Staten stellen jaarlijks het opcententarief vast. Dit tarief is gebonden aan een wettelijk maximum, dat jaarlijks door het Rijk (op basis van de inflatieontwikkelingen) wordt aangepast. Beleidslijn van het college is om het tarief blijvend te verlagen, zodat de relatieve lastendruk voor inwoners van Zuid-Holland afneemt.

Bijstelling beleidsrealisatie

Provinciefonds

Provincies krijgen voor de uitvoering van hun taken onder andere budget uit het provinciefonds. Dit fonds wordt beheerd door de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Financiën. Het fonds bestaat uit een algemeen deel (algemene uitkering) en een deel dat geoormerkt is voor bepaalde doelen (decentralisatie-uitkeringen). Alle middelen uit het provinciefonds zijn vrij besteedbaar en provincies worden door middel van circulaire's die verschillende malen per jaar worden uitgebracht door het ministerie van BZK geïnformeerd over de ontwikkeling hiervan. Het aandeel van de provincie Zuid Holland betreft op dit moment 11,5% van het fonds.

De ontwikkeling van de algemene uitkering wordt voor een belangrijk deel bepaald door de ontwikkeling van de totale rijksuitgaven. Wijzigingen in de hoogte van de rijksuitgaven hebben direct invloed op de omvang van de algemene uitkering. Deze toe- of afname wordt het accres genoemd.

Wijzigingen naar aanleiding van de Meicirculaire en Septembercirculaire provinciefonds 2019

Algemene uitkering

Ten opzichte van de Septembercirculaire 2018 wordt het accres in 2019 voor alle provincies bij elkaar met € 21 mln positief bijgesteld. De afrekening van het accres 2018 heeft echter wel een neerwaarts effect in 2019 van € 23 mln.

Voor de periode van 2020 tot en met 2024 wordt de accresontwikkeling neerwaarts bijgesteld, oplopend tot structureel € 56 mln in 2023. De belangrijkste verklaring voor de neerwaartse bijstelling ligt in de lagere ontwikkeling van de lonen en prijzen. De raming hiervan in het Centraal Economisch Plan (CEP) is lager dan bij de Miljoenennota gepresenteerd. Overigens is het gebruikelijk dat er fluctuaties plaatsvinden.

Met de Voorjaarsnota / Kadernota 2019 is rekening gehouden met een te verwachten neerwaartse bijstelling, in verband met de herindeling van Vijfheerenlanden van de algemene uitkering van € 1,9 mln op jaarbasis. Met de Meicirculaire 2019 zijn enkele verdeelmaatstaven aangepast naar de nieuwe situatie. Dit geeft echter een negatiever beeld dan wij verwachten op basis van het rapport van de commissie Jansen. Binnenkort vindt overleg

plaats met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over het effect van de herindeling op de maatstaven.

Met de Septembercirculaire 2019 wordt het accres voor het jaar 2019 (voor alle provincies) neerwaarts bijgesteld met € 30 mln. Dit komt voornamelijk doordat het Rijk dit jaar naar verwachting minder uitgeeft dan geraamd. De aanpassing leidt tot een daling van het accres in 2019 maar tot een stijging in de daaropvolgende jaren. De verwachte ruimte onder het BTW plafond van € 11 mln voor 2019 is toegevoegd aan de algemene uitkering.

De hoogte van de algemene uitkering is voor de provincie in 2019 € 245 mln.

Decentralisatie-uitkeringen

In de Meicirculaire zijn ten opzichte van de Septembercirculaire 2018 voor 2019 drie decentralisatie-uitkeringen toegevoegd van in totaal € 5 mln, namelijk:

- MKB innovatiestimulering topsectoren € 2,3 mln
- Amendement Hoogland (fietsroutes) € 2,7 mln
- Jong leren eten (voedseleductie) € 0,05 mln

In de Septembercirculaire zijn ten opzichte van de Meicirculaire 2019 twee decentralisatie-uitkeringen toegevoegd van in totaal € 5,1 mln, namelijk:

- Regiodeals € 4,8 mln
- Zoetwater € 0,3 mln

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2019	2020	2021	2022
5.1.a	Weerstandsvermogen (>2.0)		≥ 2,0	≥ 2,0	≥ 2,0	≥ 2,0

Wat heeft dat gekost?

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	4.971	-741	4.023	3.282	7.311	14.716	23.576	30.891
Baten	617.856	614.958	-692	614.266	613.490	616.467	623.163	630.386
Totaal saldo baten en lasten	-612.885	-615.699	4.715	-610.984	-606.179	-601.751	-599.587	-599.495
Toevoeging aan reserves	146.288	150.593	22.280	172.873	82.807	81.208	75.822	61.791
Onttrekking aan reserves	159.315	185.244	24.084	209.328	75.420	45.755	38.736	24.853
Subtotaal reserves	-13.027	-34.651	-1.804	-36.455	7.387	35.453	37.086	36.938
Resultaat	-625.912	-650.350	2.911	-647.439	-598.792	-566.298	-562.501	-562.557

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 4,0 mln (n)	Nee	N.v.t.	Door de vorming van de gemeente Vijfheerenlanden is een deel van het provinciaal areaal overgedragen aan de provincie Utrecht. De commissie Janssen heeft ingeschat dat de provincie Zuid-Holland structureel € 5,5 mln minder uitgaven heeft door deze vorming. Bij de Voorjaarsnota 2019 is daarom een stelpost van € 5,5 mln aan lagere lasten opgenomen. Een gedeelte van deze stelpost ad € 4 mln wordt ingevuld met een bijdrage uit de diverse programma's. Het restant van € 1,5 mln moet nog over de programma's verdeeld worden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
€ 0,7 mln (n)	Nee	FR	Dit is het verschil tussen de negatieve bijstelling van de algemene uitkering van het provinciefonds en de stijging van de decentralisatie uitkeringen

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
€ 0,04 mln (n)		N.v.t.	Bij Jaarrekening 2018 is er minder geld in de reserve Alertheidsbudget gestort dan gepland. Hierdoor wordt de reserve Alertheidsbudget met ingang van 2019 negatief met € 35.000. In de najaarsnota wordt dit bedrag gecorrigeerd en wordt de reserve opgeheven.
€ 22,2 mln (v)	Ja	FR	Per saldo wordt € 19,2 mln toegevoegd aan de algemene reserve (€ 22,2 mln toevoeging en € 3,1 mln onttrekking aan de algemene reserve). Dit bedrag bestaat gedeeltelijk uit diverse vrijval van programma reserves naar de algemene reserve en deels uit de mutaties zoals beschreven in het financieel beeld. Zie voor een toelichting op deze mutaties de toelichting op het mutatie-overzicht Najaarsnota 2019.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
€ 0,9 mln (v)		N.v.t.	Bij de vaststelling van de Begroting 2019 hebben PS besloten de reserve Afschrijvingslasten op te heffen. Bij de Jaarrekening 2018 bleek de werkelijke onttrekking lager dan geraamd. Dit verschil wordt nu alsnog in de najaarsnota verwerkt.
€ 3,1 mln (n)	Ja	FR	Zie de toevoeging aan de reserve van € 22,2 mln.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Primaire Begroting 2019	Bijgestelde Begroting 2019 t/m Voorjaarsnota	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
AR Algemene reserve	73.684	77.989	22.245	100.234	79.557	80.118	75.822	61.791
PR 1 Apparaatslasten DLG	3.250	3.250	0	3.250	3.250	1.090	0	0
PR OMO Alertheidsbudget	0	0	35	35	0	0	0	0
PR OMO Begrotingssaldo 2024-2031	69.354	69.354	0	69.354	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	146.288	150.593	22.280	172.873	82.807	81.208	75.822	61.791
AR Algemene reserve	74.613	98.069	3.088	101.158	71.914	45.755	38.736	19.853
PR 1 Luchtkwaliteit (NSL)	0	0	1.479	1.479	0	0	0	0
PR 1 Vlietland	0	0	106	106	0	0	0	0
PR 1 Apparaatslasten DLG	3.398	3.398	0	3.398	3.398	0	0	0
PR 1 Milieuaspecten omgevingbeleid	0	0	192	192	0	0	0	0
PR 2 1%-regeling Kunst	0	0	172	172	0	0	0	0
PR 2 Egalisatiereserve expl proj PZI	0	0	17.500	17.500	0	0	0	0
PR 1 Kosten/risico bestuursdwang OD's	0	0	421	421	0	0	0	0
PR 3 Mitigatie/Energie	0	0	100	100	0	0	0	0
PR 3 Overcommitting OP-West	1.400	1.400	5	1.405	0	0	0	0
PR OMO Groot onderhoud MJOP gebouwen	0	2.473	0	2.473	0	0	0	0
PR OMO Egalisatiereserve afschrijvingslst.	75.687	75.687	896	76.582	0	0	0	0
PR OMO Alertheidsbudget	2.735	2.735	0	2.735	0	0	0	0
PR OMO Begrotingssaldo 2024-2031	0	0	0	0	0	0	0	5.000
PR OMO Friciekosten algemeen	0	0	126	126	0	0	0	0
PR OMO Egal.kaplast Nota IWA Bedrijfsvoer.	1.483	1.483	0	1.483	109	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	159.315	185.244	24.084	209.328	75.420	45.755	38.736	24.853
Saldo reserves	-13.027	-34.651	46.363	-36.455	7.387	35.453	37.086	36.938

Overzicht Overhead

Exploitatie

Bedragen x € 1.000	Primaire Begroting 2019	Begroting t/m Voorjaarsnota 2019	Bijstelling Najaarsnota 2019	Bijgestelde Begroting 2019	Raming 2020	Raming 2021	Raming 2022	Raming 2023
Lasten	93.573	99.486	-3.611	95.875	103.731	104.651	103.375	104.286
Baten	2.227	2.558	-215	2.342	2.387	2.387	2.387	2.987
Totaal saldo baten en lasten	91.346	96.929	-3.396	93.533	101.344	102.263	100.987	101.298
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	250	250	-50	200	150	50	0	0
Subtotaal reserves	-250	-250	50	-200	-150	-50	0	0
Resultaat	91.096	96.679	-3.346	93.333	101.194	102.213	100.987	101.298

Toelichting bijstelling

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Lasten			
€ 0,25 mln (v)	Ja	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget en planning. Aanpassing kasritme Wet normalisering rechtspositie ambtenaren De Wet Normalisering rechtspositie Ambtenaren (WNRA) beoogt de invoering van de nieuwe Ambtenarenwet 2017 als opvolger van de Ambtenarenwet 1929. Invoering van de WNRA staat gepland op 1 januari 2020. In het uitvoeringstraject kan een gedeelte van de in 2019 geraamde activiteiten pas volgend jaar worden uitgevoerd. Een gedeelte van het beschikbare budget ad € 0,25 mln wordt bij najaarsnota doorgeschoven naar 2020.
€ 0,1 mln (n)	Nee	FR	Deze wijziging betreft een bijstelling van budget. Receptie en beveiliging bestuursgedeelte Provinciehuis Het bestuur van de provincie is, vanwege de renovatie van het deel van het Provinciehuis waar het bestuur is gehuisvest, verhuisd naar een ander deel van het Provinciehuis. Hiertoe dient er een tijdelijke receptie te worden ingericht, die moet voldoen aan eisen van veiligheid, voor bewoners en bezoekers van het gebouw. Voor 2019 bedragen de extra kosten € 0,12 mln ten laste van financiële ruimte.
€ 0,4 mln (n)	Ja	FR	Bijstelling exploitatiebudget tijdelijke locatie Op basis van regelgeving in Besluit Begroting en Verantwoording dient er een technische aanpassing plaats te vinden tussen het exploitatie- en investeringsbudget (€ 0,4 mln) van het projectbudget Renovatie C gebouw.
€ 3,3 mln (v)	Nee	FR	De loonkosten worden als gevolg van de CAO-verhoging in 2019 bij deze najaarsnota aan de Programma's 1 tot en met 4 toegerekend.
€ 0,1 mln (v)	Ja	FR	Ontwikkelingen in de organisatie hebben ertoe geleid dat het Expertisecentrum in het afgelopen half jaar veel tijd en energie heeft gestoken in zaken rondom organisatieontwikkeling. Hierdoor is een aantal geplande activiteiten van het Expertisecentrum niet uitgevoerd.
€ 0,5 mln (v)	Nee	n.v.t.	Voor het beheer van provinciaal onroerend goed wordt budget van Overhead naar Programma 1 overgeheveld. Beheer van provinciaal onroerend goed betreft namelijk geen overhead maar primair proces.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Baten			
€ 0,25 mln (n)	Ja	n.v.t.	Voor het beheer van provinciaal onroerend goed wordt budget van Overhead naar Programma 1 overgeheveld. Beheer van provinciaal onroerend goed betreft namelijk geen overhead maar primair proces.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Toevoeging aan reserve			
			Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Financiële mutaties	Eenmalig Ja/Nee	Bron	Toelichting / onderbouwing op mutatie
Onttrekking aan reserve			
€ 0,05 mln (n)	Ja	N.v.t.	Uit de reserve Jonge ambtenaren wordt € 0,05 mln minder onttrokken vanwege het feit dat er dit jaar geen MBO-kandidaten zijn aangenomen. Door de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt bestaat er voor deze doelgroep voldoende mogelijkheden.

Paragraaf Bedrijfsvoering

Doel 1: De omvang en kwaliteit van de organisatie van de provincie Zuid-Holland moet in overeenstemming zijn met het door ons voorgestane takenpakket. Wij werken aan een innovatieve, lerende en op de uitvoering gerichte organisatie die effectief en efficiënt is.

Effectenindicator 1.1: Werken aan een op de uitvoering gerichte organisatie die effectief en efficiënt is						
Prestatie-indicator		Nulmeting	2019	2020	2021	2022
1.1.1	Percentage overhead	38	38	38	38	38

Toelichting

1.1.1 Percentage Overhead

De overhead betreft het geheel van functies gericht op de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces. Een laag overheadpercentage is een indicatie van een effectieve en efficiënte organisatie.

In de CAO is een aantal afspraken gemaakt die van invloed zijn op de verhouding indirecte en directe fte. Zo is afgesproken dat structureel werk door eigen medewerkers moet worden uitgevoerd. Met name binnen de bedrijfsvoeringsafdelingen vindt een aantal werkzaamheden plaats die binnen deze categorie vallen. Dit leidt tot een toename van het aantal indirecte functies en daarmee tot een stijging van de overhead. Gelet op de Organisatiekoers, waarin opgavegericht werken leidend is, zullen medewerkers uit de bedrijfsvoering en managers steeds meer integraal onderdeel zijn van de uitvoering van de primaire taken. Op taak- en functieniveau wordt hierdoor minder onderscheid mogelijk tussen primair proces en overhead. Het percentage overhead wordt hierdoor onvoldoende betrouwbaar om uitspraken te kunnen doen over de efficiëntie en effectiviteit van de organisatie. De verwachting is dat het onderscheid tussen primair proces en overhead steeds verder zal vervagen als gevolg van de verregaande flexibilisering van de opgave.

Effectenindicator 1.2: Kwaliteit dienstverlening						
Prestatie-indicator		Nulmeting	2019	2020	2021	2022
1.2.1	Afhandeling facturen binnen 30 dagen in %	85	85%	90%	90%	90%
1.2.2	Doorlooptijd bezwaar- en beroepsprocedures (niet zijnde belastingen) en klachten (percentage binnen termijn) in %	74	75	75	75	75
1.2.3	Doorlooptijd advisering bezwaren en klachten in %	-	85	85	85	85
1.2.4	Doorlooptijd belasting bezwaren in %	-	90	90	90	90
1.2.5	Klanttevredenheid (rapportcijfer op tienpuntsschaal)	6,8	Geen meting	≥7,2	Geen meting	≥7,2
1.2.6	Informatie voor PS is beschikbaar op jaarbasis	99,8%	99,7%	99,7%	99,7%	99,7%
1.2.7	Aantal uitgevoerde onderzoeken naar de informatieveiligheid	9	9	PM	PM	PM

Toelichting

1.2.1 Afhandeling facturen binnen 30 dagen in %

De afhandeling van de facturen binnen 30 dagen ligt op dit moment op 87,4%. Hiermee wordt het streven van 85% binnen 30 dagen behaald.

1.2.2 Doorlooptijd bezwaar- en beroepsprocedures (niet zijnde belastingen) en klachten (% binnen termijn)

Ten aanzien van de bezwaar- en klachtenbehandeling zijn afgelopen jaren procesverbeteringen doorgevoerd. Er zullen altijd beslissingen op bezwaar niet binnen de termijn genomen kunnen worden (te late doorzending vanuit andere organisaties of noodzakelijk onderzoek voor juiste beslissing waarbij bezwaarde niet instemt met opschorting van de termijn). De verwachting is dat de huidige (effect)indicator van 75% gehaald zal worden. Het huidige percentage beslissingen op bezwaar en klachten dat binnen de termijn is genomen is 83%.

1.2.3 Doorlooptijd advisering bezwaren en klachten

Deze indicator heeft betrekking op de advisering door de bezwaarschriftencommissie en klachtenfunctionaris en ziet toe op het percentage adviezen op bezwaarschriften en klachten dat binnen een termijn van 12 weken respectievelijk 10 weken wordt uitgebracht. Ook hier geldt dat in sommige gevallen de termijn door externe omstandigheden, bijvoorbeeld onder 1.2.2 genoemd, niet gehaald kan worden. De verwachting is dat de indicator van 85% gehaald zal worden. Het huidige percentage adviezen dat binnen 12 weken is uitgebracht is 80%.

1.2.4 Doorlooptijd belasting bezwaren

De verwachting is dat de indicator van 90% gehaald zal worden. Het huidige percentage beslissingen op belastingbezwaren bedraagt 100%.

1.2.5 Klanttevredenheid (rapportcijfer op tienpuntsschaal)

Deze indicator is voor 2019 niet van toepassing.

1.2.6 Informatie is beschikbaar op jaarbasis

Informatie op de corporate website en op het SIS (Staten Informatie Systeem) is voor de Staten beschikbaar. Het SIS wordt extern gehost en is beschikbaar voor alle Statenleden. De beschikbaarheid wordt gemeten op basis van 24 uur x 7 dagen, met uitzondering van het geplande en met de gebruikersorganisatie afgestemde onderhoud. De beschikbaarheid van het SIS over de laatste 12 maanden is 99,9% en daarmee boven het streefcijfer van de indicator.

1.2.7 Aantal uitgevoerde onderzoeken naar de informatieveiligheid

De provincie neemt continu maatregelen om de veiligheid van de informatievoorziening te waarborgen. Deze maatregelen zijn bedoeld om de beschikbaarheid, exclusiviteit en integriteit van informatievoorziening te garanderen en de gevolgen van incidenten te beperken. Het aantal uitgevoerde onderzoeken ligt op schema.

Doel 2: We zijn een aantrekkelijk en goed werkgever

Effectenindicator 2.1: We zijn maatschappelijk betrokken en streven naar een divers personeelsbestand						
Prestatie-indicator		Nulmeting	2019	2020	2021	2022
2.1.1	Aantal trainees	20	22	22	22	22
2.1.2	Aantal participatiebanen (in fte)	14	33	38	43	49
2.1.3	Aantal stageplaatsen	50	70	70	70	70
2.1.4	Aantal werkervaringsplaatsen (voor o.a. statushouders & mbo'ers)	12	10	-	-	-
2.1.5	Aantal uitwisselingen van personeel tussen mede-overheden	50	50	50	50	50

Toelichting

2.1.1 Aantal trainees

De provincie investeert de laatste jaren in een divers personeelsbestand. Dat gaat dan niet om één specifieke doelgroep maar een goede mix van man vrouw, jong oud en medewerkers met verschillende culturele achtergronden. Net als vele andere overheden heeft de provincie te maken met vergrijzing. Het aanbieden van traineeprogramma's draagt onder andere bij aan verjonging van de organisatie en het borgen van waardevolle kennis van oudere medewerkers die vertrekken wegens pensioen. Uitgangspunt voor deze indicator was het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019 waarbij gedurende deze collegeperiode tenminste twee concernbrede WO-traineeprogramma's zouden worden gerealiseerd.

In 2018 is een nieuwe groep van 12 WO-trainees geselecteerd. Daarnaast is een pilot-project voor 8 HBO-trainees gestart die worden ingezet op bedrijfsvoeringstaken. Beide groepen zijn in september 2018 van start gegaan.

Eveneens is een pilot-project van technische trainees uitgevoerd in samenwerking met Noord-Holland, Utrecht en Flevoland (P-4). Hiervan zijn er 2 in dienst bij de provincie Zuid-Holland. Naar aanleiding van een positieve evaluatie is besloten in september 2019 wederom een technisch traineeprogramma op te starten.

Vooruitlopend op het nieuwe collegeprogramma is er de ambitie om in 2020 minimaal te starten met 12 nieuwe WO-trainees.

2.1.2 Aantal participatiebanen

Op 1 januari 2015 is de Participatiewet van kracht geworden. Deze wet is in plaats gekomen van de Wet werk en bijstand, de Wet sociale werkvoorziening en een deel van de Wet werk en ondersteuning jonggehandicapten. Met de Participatiewet wil de regering ervoor zorgen dat meer mensen met een arbeidsbeperking, participanten genoemd, meedoen op de arbeidsmarkt. In tien jaar tijd moeten er 125.000 banen komen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, bij overheid en bedrijfsleven. Een 'baan' bestaat uit 25,5 verloonde uren, ongeacht het aantal mensen dat dit werk uitvoert en de aard van de arbeidsrelatie. Mensen uit de doelgroep zijn opgenomen in het doelgroepregister van het UWV.

Doordat de sector Overheid als geheel de banenafpraak niet heeft gehaald, heeft het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) met ingang van 2018 besloten om de quotumregeling uit de Participatiewet te activeren. Over 2019 moet de provinciale organisatie 40,5 fte invullen. Het gemiddelde tot nu toe is 36,4 fte, dat betekent dat nog een aantal fte moet worden ingevuld.

Medio najaar wordt een brief van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid verwacht waarin nieuwe richtlijnen zijn opgenomen met betrekking tot de quotumregeling, ziekteverzuim e.d..

2.1.3 Aantal stageplaatsen

Uitgangspunt voor deze indicator is dat conform het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019 een royaal aanbod van stage- en werkervaringsplaatsen voor jongeren wordt aangeboden. Hiermee toont de provincie haar

maatschappelijke betrokkenheid én wordt tegelijkertijd een impuls gegeven aan de diversiteit van het personeelsbestand.

De provincie geeft actief invulling aan haar stagebeleid. Dit resulteert jaarlijks in het aanbod van tenminste 70 stageplaatsen voor jongeren uit het MBO, HBO en WO. Daarnaast is er een experiment voor het aanbod van maatschappelijke snuffelstages voor klassen uit het basisonderwijs. Tevens wordt stagiaires de mogelijkheid geboden om een afstudeeropdracht bij de provincie te realiseren. Momenteel zijn er 45 medewerkers uit de doelgroep werkzaam.

2.1.4 Aantal werkervaringsplaatsen (voor o.a. statushouders & mbo-ers)

Uitgangspunt voor deze indicator is dat conform het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019 een royaal aanbod van stage- en werkervaringsplaatsen voor jongeren wordt aangeboden. Met het innovatieve project Kickstart streeft de provincie naar een aanbod van werkervaringsplaatsen voor jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt. Het project Kickstart is bedoeld om tenminste 32 maatschappelijke werkervaringsplaatsen voor jonge statushouders en recent afgestudeerde mbo-ers te creëren.

In 2018 was vanwege het succes van Kickstart, en vanuit maatschappelijke overwegingen, ingestemd met het beschikbaar stellen van 10 extra werkervaringsplaatsen voor statushouders.

De provincie geeft de komende jaren verder vorm aan deze ambitie als onderdeel van de opgave 'Goed Werkgeverschap'. In 2019 betekent dat 6 nieuwe werkervaringsplaatsen. De focus is daarbij breder en schenkt, naast statushouders, daarbij ook aandacht aan andere kwetsbare doelgroepen op de arbeidsmarkt. Denk aan kansarme jongeren en 55-plussers.

2.1.5 Aantal uitwisselingen van personeel tussen mede-overheden

Het stimuleren van kennisuitwisseling tussen mede-overheden, bedrijven en instellingen is één van de speerpunten uit het Hoofdlijnenakkoord 2015 - 2019. Kennisuitwisseling draagt bij aan de diversiteit van ons personeelsbestand. Door de realisatie van detacheringen haalt de provincie kennis van andere organisaties op een efficiënte en effectieve wijze naar het provinciehuis en/of wordt door de provincie vergaarde kennis verder gebracht bij andere organisaties. Het is de intentie om de uitwisseling van personeel meer en meer te benutten als een effectief strategisch instrument voor het aanvullen van ontbrekende (specialistische) kennis in onze organisatie.

Het aantal uitwisselingen is medio 2019 reeds 58 en zal mogelijk nog toenemen als gevolg van de vergroting en intensivering van het overheidsbrede mobiliteitsnetwerk.

Effectenindicator 2.2: We doen onderzoek naar en werken actief aan het werkgeversmerk 'provincie Zuid-Holland' bij werkzoekenden en personeel							
Prestatie-indicator		Nulmeting	2019	2020	2021	2022	
2.2.1	Rapportcijfer beste werkgever / werkplezier	6,7	-	7,3	-	-	

Toelichting

2.2.1 Rapportcijfer beste werkgever / werkplezier

Er wordt geen bijstelling van de meetwaarde van de indicator verwacht. Het eerstvolgende werkbelevingsonderzoek wordt uitgevoerd in 2020.

Doel 3: De provincie voert een duurzaam inkoop- en aanbestedingsbeleid

Effectenindicator 3.1: Bij het voeren van een duurzaam inkoop- en aanbestedingsbeleid gaat provincie Zuid-Holland verder dan alleen het oorspronkelijke uitgangspunt, te weten: de minimumeisen.

Prestatie-indicator		Nulmeting	2019	2020	2021	2022
3.1.1	Aanpak Duurzaam GWW is binnen de ROVK ingenieursdiensten uitgangspunt bij alle uitvragen	100	100	100	100	100

Toelichting

3.1.1 Aanpak Duurzaam GWW is binnen de ROVK ingenieursdiensten uitgangspunt bij alle uitvragen
Partijen, Rijk, provincies, Waterschappen, ProRail en gemeenten als opdrachtgevers, marktpartijen en kennisinstituten hebben afgesproken om de komende jaren een duurzame aanpak in de GWW te bevorderen. Het motto is: Duurzaamheid is in 2020 een integraal onderdeel van alle spoor-, grond-, water-, en wegenbouwprojecten (duurzaamheid is “business as usual”).

De ROVK Ingenieursdiensten 2019-2023 is gesloten om snel te kunnen reageren op een behoefte aan ingenieurs- en adviesdiensten, de (wettelijke) rechtmatigheid van de uitvragen van ingenieurs- en adviesdiensten zeker te stellen en daarbij ook een optimale samenwerking en partnerschap met de markt te creëren waarin innovatie en duurzaamheid een belangrijke plaats innemen om goede kwaliteit te waarborgen. Instrumenten om de kansen en ambities voor duurzaamheid in kaart te brengen zijn onder andere de Omgevingswijzer en het Ambitiweb.

Investeringsbudgetten

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden

De wijzigingen voor programma 2 zijn opgenomen in het nieuwe PZI 2020-2049 dat in november als onderdeel van de Begroting 2020 wordt behandeld.

Binnen het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur, onderdeel beheer- en onderhoud, worden de investeringen in 2019 met € 4,6 mln verhoogd. Dit bedrag bestaat uit het saldo van:

- Doorgeschoven middelen voor projecten die in 2018 niet zijn geactiveerd (€ 5,6 mln). Het betreft diverse projecten, o.a. N214a/b, N216a, N222a en N479a/N480b in de voorbereidingsfase (€ 2,4 mln). Daarnaast worden een aantal projecten die in 2018 of eerder zijn opgeleverd, nu financieel afgesloten (€ 3,2 mln);
- Projecten die al in 2019 worden opgeleverd in plaats van 2020 (€ 8,4 mln). Het betreft onderhoud aan de kunstwerken op traject 5 en 7;
- Extra projecten die worden uitgevoerd. Dit betreft kleine oeververvangingsprojecten in traject 1 en 2 (€ 0,5 mln);
- De scopewijziging binnen het onderhoud N231 (€ 2 mln). Knelpunten rond de aanleg van de verkeersveiligheidsmaatregel, rotonde op de kruising N231 met de weg Achtienvakels, zijn opgelost. Hierdoor kan de rotonde in de N231, gemeente Nieuwkoop, nog wel binnen het planmatig onderhoud aan de N231 worden aangelegd;
- Projecten die in de uitvoering duurder zijn geworden doordat in de uitvoering meer kosten zijn gemaakt dan begroot. Het betreft oeververvangings Gouwe (€ 0,5 mln), puin in ondergrond en vertraging, en onderhoud aan de N207 (€ 0,5 mln), noodzakelijke aanpassingen in het bestek voor realisatie damwand in combinatie met kabels en leidingen;
- Projecten waarvan de oplevering en daarmee de activering van het werk is doorgeschoven naar 2020 (€ 13 mln). Het betreft onder andere het onderhoud aan de N207, N218 en de N470. De vertraging is ontstaan door een combinatie van interne en externe factoren: de langer dan geplande doorlooptijd in het overleg met de omgeving, de totstandkoming van het bestek, het niet realiseren van de minnelijke verwerving van de benodigde gronden en de technische complexiteit van de uit te voeren werken.

De belangrijkste wijzigingen voor de nieuwbouwprojecten 2019 zijn:

Projectnaam (bedragen x € 1 mln)	Uitg/Ink	Wijziging	Toelichting
Paragraaf Wegen			
Brug Leidschevaart (corridor N207 Noord)	U	0,9	Nazorgfase, project in 2018 geactiveerd
N207 obstakelvrije zone, vervangen rotonde en grondverbetering (Functionele verbeteringen wegen)	U	0,5	Bijstelling projectbudget
N216B rotonde Goudriaan (Functionele verbeteringen wegen)	U	-1,4	Naar 2020
Gelijkvloerse kruising N214/216	U	0,3	In 2018 niet geactiveerd
Wegenproject Westland algemeen	U	-0,3	Nazorgfase, project 1 keer geactiveerd
	I	0,6	Nazorgfase, project 1 keer geactiveerd
N222 Verdubbeling Veilingroute	U	-1,5	Bijstelling projectbudget
	I	-1,5	Bijstelling projectbudget
Bijdrage aan GO traject N231 a	U	1,9	Bijstelling projectbudget
N470 Groot onderhoud en verkeersveiligheids- en energiemaatregelen (Maatregelen verkeersveiligheid en Energietransitie Infrastructuur)	U	-8,5	Naar 2020

Projectnaam (bedragen x € 1 mln)	Uitg/Ink	Wijziging	Toelichting
Beter Benutten Goederenvervoer Centrale As	U	-14,3	Naar 2020
	I	-10,8	Naar 2020
Pilot SolaRoad zwaar verkeer (Energietransitie Infrastructuur)	U	1,8	Van 2018
Uitrol opwaarderen VRI's (Dynamisch Verkeersmanagement (DVM))	U	-0,9	Naar 2020
Bijdrage aan infrastructuur (Westelijke Dordtse Oevers)	U	-4,4	Naar 2021
Inpassing Sportlaan Lisse	U	1,3	Van 2020
Openbaar Vervoer			
Buscorridor Alphen-Schiphol: N207 Kruisweg-Rijnswoude (T3) (HOV-net Zuid-Holland Noord)	U	-0,2	Nazorgfase, project in 2018 geactiveerd.
Voorziening Bestuursovereenkomst Leiden: bijdrage (HOV-net Zuid-Holland Noord)	U	-30,2	Naar 2025
P+R voorziening Numansdorp	U	0,6	Bijstelling projectbudget
HOV-Net Zuid-Holland Noord	U	-2,5	Bijstelling projectbudget en deel naar latere jaren
	I	0,5	Bijstelling projectbudget en deel naar latere jaren
R-Net (HOV-net Zuid-Holland Noord)	U	3,1	Bijstelling projectbudget
Fietspaden (Uitvoeringsagenda 'Samen verder fietsen')			
Projectmanagement Fiets (2019-2023)	U	-2,8	Naar 2023
F227.5 Virulypad Zoetermeer-Delft	U	1	Van 2018
F228.5 P. Bregmanlaan - Kleihoogt (SFR)	U	-0,3	Bijstelling projectbudget
	I	-0,2	Bijstelling projectbudget
F228.6 Hoogseweg - Pijnacker (SFR)	U	0,1	Van 2018
F431.1 Groot Ammers Molenkade	U	-0,5	Naar 2020
F570 Fietstunnel Nieuwe Tonge (N215)	U	-0,7	Naar 2020
F508.2 Fietsbrug Haagse Trekvlief (SFR)	I	-0,5	Naar 2021
F605 Fietspaden Nieuwe Driemanspolder	U	-0,5	Naar 2020
F606 Lage Rijndijk – Hoge Rijndijk	U	0,2	Naar 2020
F608 Fietspad Oegstgeesterkanaal	U	-0,1	Bijstelling projectbudget
Extra inzet fietsveiligheid (amendement 517)	U	-0,6	Naar 2020
F691 Overstapplaats Auto-Fiets-Auto (AFA)	U	-0,5	Naar 2022
Uitbreiding fietsenstallingen Sassenheim	U	-0,2	Naar 2020
Uitbreiding fietsenstallingen Gorinchem CS	U	-0,1	Naar 2021
Uitbreiding fietsenstallingen Leiden Lammenschans	U	-0,5	Naar 2021
F900.5 Fietsbrug Oude Rijn (Katwijk)	U	6,3	In 2018 niet geactiveerd
Verkeersveiligheid			
Verkeersveiligheid maatregel N211a: Turborotonde N211/N465 (Monster)	U	-3,4	Naar 2020
	I	-2,2	Naar 2020
N215 Melissant - Dirksland	U	-15,4	Naar 2020
	I	-6,4	Naar 2020

Projectnaam (bedragen x € 1 mln)	Uitg/Ink	Wijziging	Toelichting
Verkeersveiligheidsmaatregelen traject N218-N496 (Maatregelen verkeersveiligheid)	U	-0,5	Naar 2021
Ronde N223 Oostbuurtseweg/Noordierweg (De Lier) (Aanpassingen hoofdrijbaan N223 (Westland, Midden-Delfland))	U	-0,7	Bijstelling projectbudget
	I	0,6	Bijstelling projectbudget
N223 Duurzaam Veilig fase 3 (Aanpassingen hoofdrijbaan N223 (Westland, Midden-Delfland))	U	0,5	In 2018 niet geactiveerd voorbereidingsfase
Aanpassing kruising N446/Oudendijkseweg (Maatregelen verkeersveiligheid)	U	0,1	In 2018 niet geactiveerd
Reconstructie N484	U	0,1	In 2018 niet geactiveerd voorbereidingsfase
Vaarwegen			
Realiseren vaarwegmanagement (DVM)	U	0,9	Bijstelling projectbudget
Doorontwikkeling centrale objectbediening (Realiseren vaarwegmanagement (DVM))	U	-4,1	Naar 2020
Loswal Hoogewaard (Functionele verbeteringen VW (bijdrage aan GO VW))	U	0,1	In 2018 niet geactiveerd voorbereidingsfase

Overzicht Overhead

Projectnaam (bedragen x € 1 mln)	Fase V/U	Te activeren was	Te activeren wordt	Jaar activeren was	Jaar activeren wordt
Implementatie digitale dienstverlening omgevingsdiensten en PZH	U	1	0	2019	2020
Totaal afdeling I&A		1	0		
Nieuwe meldkamer beveiliging	U	1	1,4	2019	2019
MJOP Provinciehuis-Bouwkundig	U	1,1	0,4	2019	2019
MJOP Provinciehuis-Installaties	U	4,5	0,6	2019	2019
Totaal afdeling Facilitaire Zaken		6,6	2,4		
Project Renovatie C gebouw	U	0,4	0	2019	-
Totaal Renovatie C gebouw		0,4	0		

In bovenstaande tabel worden de afwijkingen op de Investeringskredieten weergegeven in jaar en of bedrag met betrekking tot jaarschijf 2019

Implementatie digitale dienstverlening omgevingsdiensten en PZH

Dit betreft het verschuiven van het investeringskrediet van 2019 naar 2020 voor de Implementatie digitale dienstverlening omgevingsdiensten en PZH.

In 2020 stond er reeds een separaat investeringskrediet van € 1,1 mln aangaande dit onderwerp, na deze mutatie in de najaarsnota worden deze kredieten samengevoegd en bedraagt het totaal na deze wijziging € 2,1 mln.

Nieuwe meldkamer beveiliging

Aanvraag aanvullend Investeringskrediet voor de nieuwe meldkamer beveiliging.

De aanbesteding voor de meldkamer komt € 0,4 mln hoger uit als gevolg van marktwerking.

MJOP Provinciehuis (Bouwkundig en Installaties)

Het MJOP (het meerjaren-onderhoudsprogramma voor het Provinciegebouw) wordt periodiek eens in de 4 jaar herijkt. Voor deze herijking heeft een extern bureau eind 2018 een nulmeting uitgevoerd van het actuele onderhoudsniveau van het gebouw. De resultaten van deze meting zullen financieel worden vertaald in het nieuwe MJOP 2019-2022.

In de huidige begroting is op totaalniveau voor de periode 2019-2033 voldoende investeringskrediet aanwezig om de benodigde werkzaamheden welke voortkomen uit het nieuwe MJOP met een Investeringskarakter op te vangen. Wel vindt er onder meer een herschikking van € 4,6 mln vanuit de jaarschijf 2019 naar latere jaren plaats, zodat de verdeling van de Investeringskredieten aansluiten bij de planning.

Project Renovatie C gebouw

Bijstelling exploitatiebudget tijdelijke locatie

Op basis van regelgeving in Besluit Begroting en Verantwoording dient er een technische aanpassing plaats te vinden tussen het exploitatie- en investeringsbudget (€ 0,4 mln) van het projectbudget Renovatie C gebouw.

Arbeidskosten (loonkosten en Inhuur)

Inleiding

In dit deel van de paragraaf Bedrijfsvoering wordt ingegaan op de arbeidskosten. De hieronder opgenomen bedragen voor loonkosten en kosten van inhuur betreffen de wijzigingen op de door de Provinciale Staten toegekende budgetten die zijn opgenomen in de meerjarenramingen van de Begroting 2019.

De middelen voor arbeidskosten bestaan uit:

- loonkosten voor de formatie van de provincie Zuid-Holland;
- loonkosten voor medewerkers in dienst van de provincie welke worden gedekt vanuit materiële budgetten;
- kosten voor de inhuur van externen.

Totaalbeeld arbeidskosten

In de onderstaande tabel zijn voor de totale arbeidskosten de beginstand, mutaties en eindstand voor het jaar 2019 opgenomen.

Totaalbeeld arbeidskosten

Omschrijving (bedragen x 1 mln)	Begroting 2019 inclusief mutaties Voorjaarsnota 2019	Mutatie 2019	Na Najaarsnota 2019
A. Loonkosten formatie	125,7	0	125,7
B. Loonkosten M voor P	6,6	0,3	6,9
C. Kosten voor inhuur van externen	17,8	1,9	19,7
Totaal arbeidskosten	150,1	2,2	152,3
Percentage inhuur	11,86%		12,93%

Toelichting A. Loonkosten voor de formatie van de provincie Zuid-Holland

Er hebben geen bijstellingen plaatsgevonden.

Toelichting B. Loonkosten voor medewerkers in dienst van de provincie welke worden gedekt vanuit materiële budgetten

Dit onderdeel betreft de medewerkers in dienst van de provincie, waarvan de loonkosten worden gedekt uit materiële budgetten. De najaarsnota bijstelling heeft betrekking op het aanwenden van dat deel van de investeringsimpulsgelden, dat voor arbeidscapaciteit mag worden ingezet (5% proceskosten).

Omschrijving (bedragen x 1 mln)	2019
Materieel budget voor personele inzet	0,3

Toelichting C. Kosten voor de inhuur van externen

Dit onderdeel betreft de kosten voor inhuur van externen. De najaarsnota-bijstelling heeft betrekking op het aanwenden van bestaand materieel budget voor inzet van externen.

Het betreft een bedrag van € 0,5 mln voor het programma Verstedelijking waarbinnen een vliegende brigade wordt ingesteld. Abusievelijk is het met de Begroting 2019 toegekende budget niet toegevoegd aan het budget voor externe inhuur. Het betreft de jaren 2019 tot en met 2023.

Het betreft een bedrag van € 1,4 mln voor de inhuur van expertise voor de implementatie van nieuwe innovatieve hard- en software, welke de systemen stabiel en flexibeler maken.

Omschrijving (bedragen x 1 mln)	2019
Materieel budget voor externe inhuur	1,9

Kijklijnen

Extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland

In de bestuurlijke inleiding van de Begroting 2017 is aangegeven dat de provincie ruimte en vertrouwen heeft om de ambities verder te versnellen, te verdiepen en te versterken door middel van incidentele en structurele inzet van middelen. Hierbij is welbewust naar kansen gekeken die nog in de resterende collegeperiode kunnen worden uitgevoerd (of verplicht). In de Begroting 2017 zijn 12 voorstellen benoemd, waarover bij de Voorjaarsnota 2017 een afweging is gemaakt. In deze kijklijn wordt een totaaloverzicht gegeven van de 12 voorstellen gevolgd door een toelichting op de stand van zaken en een eventuele afwijking ten opzichte van hetgeen in de Begroting 2019 is opgenomen.

Totaaloverzicht extra investeringen in slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland

Nr.	Onderwerp (bedragen in €)	Besluit Voorjaarsnota 2017	I/S	R/B	Doel	Actualisatie t.o.v. de Voorjaarsnota 2019
Versnellen transitie naar innovatieve en duurzame toekomst						
1	Fonds ter financiering kleinschalige, maatschappelijke energieprojecten	2.000.000	I	R	3.2	Nee
2	Bijdrage aan de transitie van het chemiecluster in de Rotterdamse haven	7.500.000	I	R	3.1	Afgerond
3	Nieuwe impuls voor verduurzaming mobiliteit	6.000.000	I	B	2.1	Nee
		4.000.000	I	B	2.2	Nee
4	Accez	5.000.000	I	B	3.1	Afgerond
Versterken Zuid-Hollandse economie						
5	Reservering voor de uitvoering van 'Investeren in vernieuwing'	5.000.000	I	R	3.1	Afgerond
6	Bijdrage aan de modernisering van het glastuinbouwcluster in het Westland	4.000.000	I	R	3.1	Afgerond
7	Extra bijdrage t.b.v. cofinanciering van de innovatiestimulering MKB	1.000.000	I	R	3.1	Afgerond
8	Ophoging budget voor regionale gebiedsgerichte werken	5.000.000	I	R	3.1	Afgerond
Verdiepen van bestaande ambities						
9	Behoud aanbod en verbetering van het openbaar vervoer (m.i.v. 2018 € 1,5 mln)	3.000.000	S	B	2.2	Afgerond
10	Oplossen knelpunten openbaar vervoer	1.500.000	I	B	2.2	Afgerond
11	Beperkte verlaging opcenten op de MRB (m.i.v. 2017 € 1 mln)	3.000.000	S		5	Afgerond
12	Extra impuls om Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving versneld te versterken	500.000	I	R	1.6	Afgerond
		500.000	I	B	1.6	Afgerond
Totaal		48.000.000				

I/S = Incidenteel / Structureel

R/B = toevoeging aan Reserve of Budget

1. Fonds ter financiering kleinschalige, maatschappelijke energieprojecten

De extra middelen voor kleine Verenigingen van Eigenaren (VvE's) en particulieren worden volgens planning toegekend, nu volgens geldende regeling al aan kleine VvE's. Om ook particulieren te kunnen helpen, moet de regeling gewijzigd worden. Daarvoor wordt aangesloten bij een experiment microsubsidies in het kader van Transparante en Open Provincie (TOP), gereed laatste kwartaal 2019. Voor energiematregelen achter de voordeur zijn de eerste projecten gestart.

2. Bijdrage aan de transitie van het chemiecluster in de Rotterdamse haven

In de Voorjaarsnota 2017 is een bedrag van € 7,5 mln gereserveerd voor een bijdrage aan de transitie van het chemiecluster in de Rotterdamse haven. Het project Waste to Chemistry is aan deze transitieopgave gekoppeld. Het gaat hierbij om de realisatie van een fabriek in de Rotterdamse haven die afvalstoffen zal omzetten naar duurzame chemische bouwstenen (methanol). De provincie werkt in de projectuitwerking naast de private initiatiefnemers samen met andere publieke partijen (zoals de gemeente Rotterdam en Rijksoverheid). Doordat de subsidie wordt verstrekt in de vorm van een lening is er een (grote) kans dat het leningbedrag wordt terugbetaald. Er is voor het risico rond deze lening een risicoreserve ingesteld van 40% (dus € 3 mln) van de lening. Mocht blijken dat het risicoprofiel na verloop van tijd is veranderd, dan zal de risicoreserve worden aangepast.

3. Nieuwe impuls voor verduurzaming mobiliteit

Met de investeringen van de "Nieuwe Impuls Verduurzaming Mobiliteit" is het de afgelopen jaren gelukt om, met de realisatie van proeftuinen ("living labs"), de nodige innovatie en vernieuwing op gang te brengen binnen het terrein van mobiliteit en infrastructuur. Hierdoor is het concept "weg van de energietransitie" gerealiseerd op de provinciale wegen N211 en N470. Samen met het ministerie van Economische Zaken en Klimaat is een SBIR (Small Business Innovation Research)-competitie in gang gezet. Het SBIR-traject wordt een proeftuin voor natte infrastructuur waar vooral ook MKB bedrijven van profiteren. Daarnaast is de impuls gebruikt om via de Subsidieregeling Mobiliteit innovaties van andere wegbeheerders mogelijk te maken. Een groot deel van de middelen is inmiddels gebruikt of bestuurlijk toegezegd. De combinatie van gebiedsgericht werken en het koppelen aan innovaties, samen met onze Zuid-Hollandse kennisinstututen, leidt tot een succesvol innovatie impuls met relatief beperkte middelen. Het is een vorm van stimulering die zeker in de volgende jaren navolging verdient.

4. Bijdrage aan een Zuid-Hollandse transitiecampus - echt groene groei (ACCEZ)

Bij Voorjaarsnota 2017 is een bedrag van € 5 mln vanuit de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland beschikbaar gesteld en toegevoegd aan Versterking economie. Dit bedrag is middels vaststelling van de Begroting 2018 op 8 november 2017 ingezet op exploitatie. In de Voorjaarsnota 2018 is het kasritme opgenomen ter besteding van de middelen voor de komende jaren. Het meerjarig programma is in april 2018 onder de naam ACCEZ (Accelerating Circular Economy Zuid-Holland) van start gegaan. Ongeveer 70% van de middelen wordt besteed aan funderend en kort cyclisch onderzoek, 30% aan organisatiekosten, inclusief PR. De activiteiten binnen de investeringsimpulsen zijn uitgevoerd binnen de reguliere arbeidscapaciteit.

5. Reservering voor de uitvoering van 'Investeren in vernieuwing'

In de Jaarrekening 2017 stond dat het SMITZH-programma (smart manufacturing) vergroot moet worden met meer publieke en private middelen. Er is in 2018 een voorstel voorgelegd aan PS, waarbij ook de inzet werd betrokken van de € 3,5 mln vanuit de investeringsimpuls Investeren in vernieuwing die voor de Fieldlabs bestemd was. Met de € 2 mln die reeds in de Begroting 2018 voor Fieldlabs was opgenomen, is daarmee in 2018 een budget van maximaal € 5,5 mln vrij gemaakt voor SMITZH. In het najaar van 2018 is het voorstel m.b.t. SMITZH goedgekeurd door PS. De gesubsidieerde activiteiten lopen naar huidige opgave door tot en met 2022. De overige € 1,5 mln die onder Investeren in vernieuwing was vrij gemaakt zal in 2019 worden besteed aan de 'Campusregeling' voor de TU Delft en Universiteit Leiden.

6. Bijdrage aan de modernisering van het glastuinbouwcluster in het Westland

De vrijgemaakte middelen ad € 4 mln zijn volledig in de regio besteed. De gesubsidieerde activiteiten lopen bij de subsidieontvangers conform huidige planning nog door tot en met 2021.

7. Extra bijdrage t.b.v. cofinanciering van de innovatiestimulering MKB

Deze impuls van € 1 mln is in 2017 extra geïnvesteerd in het subsidieplafond van de regeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren Zuid-Holland (MIT ZH). Er zijn met deze middelen meer MIT R&D samenwerkingsprojecten gefinancierd in 2017 en daarmee is deze impuls al enige tijd afgerond.

8. Verhoging budget voor regionale gebiedsgerichte economische werken

Op 14 december 2017 hebben Gedeputeerde Staten het Maatregelenpakket gebiedsgericht werken Zuid-Holland 2017 vastgesteld, waarmee een bedrag van in totaal € 6.085.000 in de vorm van subsidies zal worden verstrekt aan de gebieden Hoeksche Waard, Alblasserdam - Vijfheerenlanden, Goeree Overflakkee, Alphen aan den Rijn – Midden-Holland – Woerden, en de Leidse Regio voor het realiseren van dragende gebiedsopgaven. Het budget restant ad € 915.000 is inmiddels ingezet als onderdeel van de door Dordrecht gevraagde cofinanciering voor de Maakfabriek Dordrecht, als onderdeel van de Campusontwikkeling Drechtsteden in het kader van de Groeiagenda Drechtsteden (looptijd t/m 2031).

9. Behoud aanbod en verbetering van het openbaar vervoer

De structurele middelen voor behoud aanbod en verbetering van het openbaar vervoer worden deels ingezet voor de exploitatiesubsidie van het veer Maassluis - Rozenburg. Het restantbedrag is gereserveerd voor versterking van het personenvervoer over water. Daarmee zijn de middelen van deze impuls volledig ingezet.

10. Oplossen knelpunten openbaar vervoer

Middelen van de investeringsimpuls voor "Oplossen knelpunten openbaar vervoer" worden in 2017 t/m 2019 ingezet voor projecten om een aantal buslijnen langer door te laten rijden in de avonduren en om een aantal rustigere buslijnen te behouden die anders zouden zijn opgeheven. Hiermee is de leefbaarheid en bereikbaarheid van met name het landelijk gebied verbeterd. Het budget is inmiddels uitgeput, waardoor voor 2020 geen middelen meer beschikbaar zijn en deze investeringsimpuls is afgerond.

11. Beperkte verlaging opcenten op de MRB (m.i.v. 2017 € 1 mln)

De inkomsten uit opcenten zijn opgebouwd uit de omvang van het wagenpark en het door de provincie vastgestelde tarief. Het tarief is in de collegeperiode als volgt ontwikkeld:

- In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is vastgelegd dat het opcententarief is verlaagd van 95 naar 92 opcenten.
- De intensiveringsimpuls voor een "Slimmer, schoner, sterker Zuid Holland" in 2016 bevat een kleine verlaging naar 91,7 opcenten in 2017.
- In de Kadernota 2016, naar aanleiding van het amendement 'Tijdelijke verlaging opcenten', is het tarief verder verlaagd naar 91,4 opcenten.
- Tot slot is in de Begroting 2018 het tarief voor twee jaar (2018 en 2019) vastgesteld op 90,4 opcenten.

12. Extra impuls om Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving versneld te versterken

De Impuls heeft op verschillende opgaven een lerend effect gehad en een bijdrage geleverd aan het ontwikkelen van de kennis en expertise bij zowel de provincie als de omgevingsdiensten. Dit wordt geborgd en doorgezet in de trajecten die buiten de Impuls verder gebracht worden zoals de (programmatische) aanpak van Zeer Zorgwekkende Stoffen, de sturing op de omgevingsdiensten en het risicogericht toezicht. De resultaten van het programma Impuls VTH zijn beschreven in de [eindrapportage](#).

Bijlagen

Bijlage 1 Voordracht en Besluit

Bijlage 2 Amendementen en moties

Bijlage 3 Subsidie-overzichten

Begrotingssubsidies 2019 in vergelijking met 2018

Doel	Naam instelling (bedragen in €)	Maximaal te subsidieren bedrag in 2018	Opgenomen in de Begroting 2019	Vastgesteld bij Voorjaarsnota 2019	Voorstel Najaarsnota 2019	Maximaal te subsidieren in 2019 en op te nemen in de begroting voor 2019
Programma 1						
1.1	Gemeente Westland	147.000	147.000	116.606	0	263.606
1.1	Gemeente Den Haag	140.000	140.000		0	140.000
1.1	Waterschap Rivierenland t.b.v. klimaatdijk Streefkerk	150.000	0	0	0	0
1.2	Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden t.b.v. het project Klimaat-slimme landbouw	0	0	1.600.000	0	1.600.000
1.2	Provincie Utrecht t.b.v. twee projecten	0	0	0	100.000	100.000
1.2	Gemeente Alphen aan den Rijn t.b.v. één project	0	0	0	1.000.000	1.000.000
1.2	Gemeente Krimpenerwaard t.b.v. één project	0	0	0	678.246	678.246
1.2	Gemeente Woerden t.b.v. zeven projecten	0	0	0	797.000	797.000
1.2	Gemeente Gouda t.b.v. twee projecten	0	0	0	1.316.500	1.316.500
1.2	Veenweide Innovatie Centrum t.b.v. één project	0	0	0	1.374.702	1.374.702
1.2	Deltares t.b.v. één project	0	0	0	560.000	560.000
1.2	Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden t.b.v. één project	0	0	0	119.240	119.240
1.2	Stichting Blauwzaam t.b.v. de pilot Drukdrainage	0	0	0	405.000	405.000
1.3	Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid (IVN) t.b.v. het project Tiny Forest	0	0	500.000	0	500.000
1.3	Stichting Goede Waar t.b.v. het project GO3D market	0	0	50.000	0	50.000
1.3	Stichting Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland t.b.v. het project Groenste familie van Zuid- Holland	0	0	50.000	0	50.000
1.3	Stichting Nationaal Park Hollandse Duinen t.b.v. o.a. het verkrijgen en behouden van het Nationaal Park	0	0	181.500	181.500	363.000
1.3	Parkschap De Biesbosch t.b.v. beheer recreatiegebied	400.670	412.000	0	0	412.000
1.3	Gemeente Pijnacker-Nootdorp t.b.v. het beheer recreatiegebied de Dobbeplas en Groene Keijzer	270.888	278.000	0	0	278.000
1.3	Natuur- en recreatieschap IJsselmonde t.b.v. het beheer recreatiegebied	407.400	418.000	0	0	418.000
1.3	Natuur-recreatieschap Midden Delfland t.b.v. het beheer recreatiegebied	148.700	153.000	0	0	153.000
1.3	Natuur- en recreatieschap Groenalliantie Midden-Holland	1.827.426	1.875.000	0	0	1.875.000
1.3	Natuur- en recreatieschap Voorne-Putten- Rozenburg t.b.v. het beheer recreatiegebied	974.700	1.001.000	0	0	1.001.000
1.3	Natuur- en recreatieschap Zuidwestelijke Delta t.b.v. het beheer recreatiegebied	2.000.000	0	0	0	0
1.3	Stichting Wandelnet	51.990	0	0	0	0
1.3	Stichting Landelijk Fietsplatform	59.672	0	0	0	0
1.3	Prins Bernhard Cultuurfonds t.b.v. het fonds groenblauwe schoolpleinen	0	500.000	0	0	500.000

Doel	Naam instelling (bedragen in €)	Maximaal te subsidieren bedrag in 2018	Opgenomen in de Begroting 2019	Vastgesteld bij Voorjaarsnota 2019	Voorstel Najaarsnota 2019	Maximaal te subsidieren in 2019 en op te nemen in de begroting voor 2019
1.3	Gemeente Dordrecht t.b.v. Nationaal Park programmamanagement Nieuw Stijl NLDelta-gebied	0	0	65.000	130.000	195.000
1.3	Gemeente Dordrecht t.b.v. opzet en organisatie Nationaal Park Nieuw Stijl NLDelta-gebied	0	0	85.000	165.000	250.000
1.3	Gemeente Goeree Overflakkee t.b.v. expeditie Haringvliet (recreatieve vaarverbinding op het Haringvliet)	0	0	50.000	-50.000	0
1.4	Gemeente Gouda t.b.v.de afkoop beheer Steinse groen	0	0	50.000	0	50.000
1.4	Gemeente Gouda t.b.v.de inrichting Steinse groen	0	0	200.000	0	200.000
1.4	Voet en fietsveren gemeente Kaag en Braassem, gemeente Krimpenerwaard en gemeente Ridderkerk	69.000	69.000	0	0	69.000
1.4	Stichting natuurmonumenten t.b.v. deelgebied Meijengraslanden	270.000	0	1.060.000	0	1.060.000
1.4	BoerenNatuur Zuid-Holland t.b.v.het project m.b.t. agro-biodiversiteit en natuur	0	0	385.000	0	385.000
1.4	Coöperatie Collectief De Groene Klaver	0	0	89.255	0	89.255
1.4	Coöperatie Collectief Hoeksche Waard	0	0	70.000	0	70.000
1.4	Coöperatie Collectief Krimpenerwaard	0	0	48.000	0	48.000
1.4	Coöperatie Collectief Midden Delfland	0	0	74.500	0	74.500
1.4	Coöperatie Collectief Alblasserwaard Vijfheerenlanden	0	0	320.000	0	320.000
1.4	Waterschap Rivierenland t.b.v. de gebiedsagenda Water en Groen Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	0	0	0	2.808.675	2.808.675
1.5	Agrarische Natuurvereniging Vockestaert t.b.v. weidevogelkerngebied Commandeurspolder	750.000	0	0	0	0
1.5	Stichting voedsel families Zuid-Holland	200.000	0	500.000	0	500.000
1.5	Programma "Jong Leren Eten"	300.000	0	0	0	0
1.5	Coöperatie Hoeve Biesland BA	139.422	139.422	0	0	139.422
1.4	Faunabeheereenheid Zuid Holland	405.000	440.000	0	0	440.000
1.5	Gemeente Midden-Delfland duurzaam boer blijven	695.000	0	0	0	0
1.5	F Franzen t.b.v. Akkerbouw Innovatie en Kenniscentrum	780.000	0	0	0	0
1.5	Gebiedscoöperatie Buitenland van Rhooen	0	1.500.000	0	0	1.500.000
	Totaal	10.186.868	7.072.422	5.494.861	9.585.863	22.153.146
Programma 2						
2.1	Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH) t.b.v. duurzame bereikbaarheid	0	366.000	0	0	366.000
2.1	Gemeente Rotterdam t.b.v. verlenging van het spoor naar Hoek van Holland strand.	0	15.100.000	0	0	15.100.000
2.1	Verkeersonderneming t.b.v. project Logistiek in de stad (Cityhubs en City Logistics lab)	0	0	200.000	0	200.000
2.1	Verkeersonderneming t.b.v. project Logistiek in de stad (Marktplaats voor mobiliteit, en infrastructuur en werkgeversaanpak)	0	0	200.000	0	200.000
2.1	Bereik t.b.v. het project Regelaanpak/moving traffic	0	0	98.140	0	98.140

Doel	Naam instelling (bedragen in €)	Maximaal te subsiëren bedrag in 2018	Opgenomen in de Begroting 2019	Vastgesteld bij Voorjaarsnota 2019	Voorstel Najaarsnota 2019	Maximaal te subsiëren in 2019 en op te nemen in de begroting voor 2019
2.1	VNO-NCW West t.b.v. maatregelen op het gebied van Smart Mobility en smart Logistics	0	0	200.000	0	200.000
2.1	Ministerie I&W t.b.v. A20 Nieuwerkerk a/d IJssel-Gouda	0	700.000	0	0	700.000
2.1	Ministerie I&W t.b.v. innovatieve aanpak A15	0	2.600.000	0	0	2.600.000
2.1	Royal Flora Holland t.b.v. het project beter benutten goederenvervoer	0	0	590.000	0	590.000
2.2	Rijkswaterstaat t.b.v. aansluiting A16 en de N3	17.153.000	0	0	0	0
2.2	Rijkswaterstaat t.b.v. rijksweg A15 tussen Papendrecht en Sliedrecht	5.350.000	0	0	0	0
2.2	Fietsersbond	43.000	43.000	0	0	43.000
	Totaal	22.546.000	18.809.000	1.288.140	0	20.097.140
Programma 3						
3.1	Stichting Space Campus Noordwijk t.b.v. inrichting Campus-ontwikkeling	0	0	255.000	0	255.000
3.1	TNO t.b.v. SMITZH-3 blok 1	0	0	3.200.000	0	3.200.000
3.1	Innovation Quarter t.b.v. SMITZH-3 blok 2	0	0	2.025.000	0	2.025.000
3.1	Innovation Quarter	2.772.250	2.272.000	75.250	0	2.347.250
3.1	Stichting Kenniscentrum Plantenstoffen	200.000	175.000	0	0	175.000
3.1	Stichting Biobased Delta	242.000	242.000	0	0	242.000
3.1	Stichting Nederlandse Wetenschappelijk Onderzoek Instituten t.b.v. SRON-gebouw	7.000.000	0	0	0	0
3.1	Gemeente Rotterdam t.b.v. Global Centre of Excellence Climate Adaption	250.000	0	0	0	0
3.1	W2C i.o. KvK 1355022 t.b.v. transitie chemiecluster	7.500.000	7.500.000	0	0	7.500.000
3.1	Regmed XB t.b.v. ontwikkelen regeneratieve geneeskunde	0	125.000	0	0	125.000
3.1	Stimuleren in de Bouw 2030 (STIB)	0	0	75.000	0	75.000
3.2	Deltalinqs t.b.v. onderzoek energiebesparing industrie	0	0	200.000	0	200.000
3.5	Greenport West-Holland	0	0	100.000	0	100.000
3.6	Erfgoedhuis Zuid-Holland	1.675.273	1.675.273	0	0	1.675.273
3.6	Stichting molenviergang Aarlanderveen	22.058	22.500	0	0	22.500
3.6	Kunstgebouw	1.222.200	1.222.200	0	0	1.222.200
3.6	Stichting Educatie Orkest Projecten (SEOP)	30.555	30.555	0	0	30.555
3.6	Zuid-Hollandse Popunie	127.313	127.313	0	0	127.313
3.6	Bevrijdingsfestival	23.648	23.648	0	0	23.648
3.6	Stichting Jeugdtheaterhuis Zuid-Holland	203.700	203.700	0	0	203.700
3.6	Stichting Restauratie Opleidingsprojecten Zuid-West	20.000	20.000	0	0	20.000
3.2	Deltalinqs t.b.v. fase 3 van H-Vision project Blauwe waterstof	0	0	100.000	0	100.000
3.2	Netverder B.V. t.b.v. de realisatie van een open netwerk voor stoom	0	2.000.000	0	0	2.000.000
3.5	Gemeente Alphen aan de Rijn t.b.v. project tussen de Kerken	0	0	200.000	0	200.000

Doel	Naam instelling (bedragen in €)	Maximaal te subsidiëren bedrag in 2018	Opgenomen in de Begroting 2019	Vastgesteld bij Voorjaarsnota 2019	Voorstel Najaarsnota 2019	Maximaal te subsidiëren in 2019 en op te nemen in de begroting voor 2019
3.3	Germeente Nissewaard t.b.v. pilot verstedelijkingsbeleid en opheffen PDV-locaties	0	0	1.250.000	0	1.250.000
3.5	Gemeenschappelijke regeling Nieuw Reijerwaard t.b.v. project Groene inpassing Nieuw Reijerwaard	9.000.000	0	0	0	0
3.7	Gemeente Rotterdam inzake bodemsanering Kralingse Plas	500.000	0	0	0	0
3.7	PROAV B.V.	0	0	0	700.000	700.000
	Totaal	30.788.997	15.639.189	7.480.250	700.000	23.819.439
Programma 4						
4.2	Probiblio	5.042.640	5.042.640	0	0	5.042.640
	Totaal	5.042.640	5.042.640	0	0	5.042.640
	Totaal programma 1 t/m 4	68.564.505	46.563.251	14.263.251	10.285.863	71.112.365

Subsidieplafonds 2019 voor boekjaar- en projectsubsidies

Doel	Subsidie regeling nummer	Titel van regeling	Door PS in 2017 of 2018 vastgesteld subsidie plafond m.b.t. 2018 (in €)	Maximaal te subsidiëren in 2019 (in €) en opgenomen in de Begroting 2019	Vastgesteld bij Voorjaarsnota 2019	Voorstel Najaarsnota 2019	Maximaal te subsidiëren in 2019 (in €) en op te nemen in de begroting voor 2019	Aanvraag-periode 2019
1.4	1.6.21	Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL)	13.000.000	30.000.000	0	0	30.000.000	Afhankelijk van het openstellingsbesluit
1.4	1.6.60	Subsidieregeling Natuur en Landschapsbeheer Zuid-Holland 2013	160.000	150.000	0	0	150.000	Afhankelijk van het openstellingsbesluit
1.4.	1.6.68	Subsidieregeling Natuur en Landschapsbeheer Zuid-Holland 2016	18.410.000	8.150.000	0	0	8.150.000	Afhankelijk van het openstellingsbesluit
1.5	1.6.69	Subsidieregeling Plattelands Ontwikkeling Programma 2014-2020 (POP3)	20.900.000	7.000.000	14.500.000	0	21.500.000	Wordt in de loop van 2019 bekend
1.3, 1.4 en 1.5	1.6.76	Subsidieregeling Groen Zuid-Holland 2016	4.845.000	8.482.500	2.490.000	150.000	11.122.500	
1.3	1.6.75	Subsidieregeling Gebiedsprogramma's Groen Zuid-Holland	1.195.000	0	0	0	0	
1.6	1.6.81	Subsidieregeling Opruiming drugsafval Zuid-Holland 2016	43.049	41.036	0	0	41.036	Als het bedrag niet is besteed komt dit ten goede van 2019
1.6	1.6.79	Subsidieregeling Asbest eraf? zon er op! Zuid-Holland 2017	850.000	500.000	0	0	500.000	Meerjaren subsidie plafond 2017-2023

Doel	Subsidie regeling nummer	Titel van regeling	Door PS in 2017 of 2018 vastgesteld subsidie plafond m.b.t. 2018 (in €)	Maximaal te subsidiëren in 2019 (in €) en opgenomen in de Begroting 2019	Vastgesteld bij Voorjaarsnota 2019	Voorstel Najaarsnota 2019	Maximaal te subsidiëren in 2019 (in €) en op te nemen in de begroting voor 2019	Aanvraag-periode 2019
2.1, 2.2 en 2.3	1.6.74	Subsidieregeling Mobiliteit Zuid-Holland 2017 (SRM)	14.707.000	14.563.080	0	0	14.563.080	2019
3.1	1.6.65	Subsidieregeling MKB innovatiestimulering topsectoren Zuid-Holland	13.440.000	13.440.000	0	0	13.440.000	wordt bekend in de loop van 2019
3.1	1.6.86	Subsidieregeling Campussen Zuid-Holland	0	1.500.000	2.500.000	0	4.000.000	2019
3.2	1.6.78	Subsidieregeling Lokale initiatieven energietransitie 2017	4.500.000	0	2.000.000	0	2.000.000	Meerjaren subsidieplafond 2017-2019
3.4	1.6.47	Subsidieregeling planvorming bedrijventerreinen Zuid-Holland 2017	500.000	500.000	0	0	500.000	
3.4	1.6.62	Subsidieregeling regionale netwerken topsectoren Zuid-Holland	1.000.000	0	0	0	0	
3.1	1.6.64	Subsidieregeling Cofinanciering EFRO Zuid-Holland (interreg)	4.999.923	3.000.000	1.000.000	0	4.000.000	meerjarensubsidieplafond
3.1	1.6.90	Subsidieregeling Cofinanciering EFRO Zuid-Holland (Kansen voor West II)	0	12.850.000	3.305.000	0	16.155.000	meerjarensubsidieplafond
3.1	1.6.85	Subsidieregeling regionale netwerken voor innovatie Zuid-Holland	750.000	2.500.000	0	0	2.500.000	1-11-2018 t/m 31-12-2019
3.5	1.6.84	Subsidieregeling Energie op bedrijventerreinen Zuid-Holland	1.000.000	0	0	0	0	
3.1	1.6.82	Subsidieregeling Planvorming Detailhandel Zuid-Holland	500.000	500.000	0	0	500.000	1-3-2019 t/m 1-7-2019
3.5	1.6.83	Subsidieregeling Spreiding Sociale Woningbouw Regio Rotterdam	0	0	5.000.000	0	5.000.000	2019 t/m 2022
3.6	1.6.36	Subsidieregeling restauratie rijksmonumenten Zuid-Holland 2013	4.821.000	3.302.602	0	0	3.302.602	
3.6	1.6.42	Subsidieregeling Erfgoedlijnen Zuid-Holland	4.579.058	3.220.050	0	0	3.220.050	3 mnd na publicatie maatregelen pakket
3.6	1.6.46	Subsidieregeling molens Zuid-Holland 2013	4.800.000	1.440.000	580.000	0	2.020.000	

Doel	Subsidie regeling nummer	Titel van regeling	Door PS in 2017 of 2018 vastgesteld subsidie plafond m.b.t. 2018 (in €)	Maximaal te subsidiëren in 2019 (in €) en opgenomen in de Begroting 2019	Vastgesteld bij Voorjaarsnota 2019	Voorstel Najaarsnota 2019	Maximaal te subsidiëren in 2019 (in €) en op te nemen in de begroting voor 2019	Aanvraag-periode 2019
3.6	1.6.73	Subsidieregeling publieksbereik Archeologie Zuid-Holland 2016	365.000	350.000	0		350.000	
4.1	1.6.77	Subsidieregeling bevorderen intergemeentelijke samenwerking Zuid-Holland 2017	200.000	200.000	0		200.000	1-1-2019 t/m 31-12-2019
4.1	1.6.87	Subsidieregeling 75jaar vrijheid in Zuid-Holland	0	0	600.000		600.000	31-8-2019 t/m 1-5-2020
4.1	1.6.83	Maatregelenpakket gebiedsgericht werken Zuid-Holland 2017	6.342.000	0				meerjarenplafond
Totaal (€)			121.907.030	111.689.268	31.975.000	150.000	143.814.268	

Begrotingssubsidies 2020 in vergelijking met 2018 en 2019

Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag in 2018	Maximaal te subsidiëren in 2019 en opgenomen in de begroting van 2019	Vastgesteld bij voorjaarsnota 2019 t.b.v. 2020	Voorstel Najaarsnota 2019 t.b.v. 2020	Maximaal te subsidiëren in 2020 en op te nemen in de begroting voor 2020
3.6	Erfgoedhuis Zuid-Holland	1.675.273	1.675.273	1.675.273	0	1.675.273
3.6	Stichting molenviergang Aarlanderveen	22.058	22.500	22.058	0	22.058
3.6	Kunstgebouw	1.222.200	1.222.200	1.222.200	0	1.222.200
3.6	Stichting Educatie Orkest Projecten (SEOP)	30.555	30.555	30.555	0	30.555
3.6	Zuid-Hollandse Popunie	127.313	127.313	127.313	0	127.313
3.6	Bevrijdingsfestival	23.648	23.648	23.648	0	23.648
3.6	Stichting Jeugdtheaterhuis Zuid-Holland	203.700	203.700	203.700	0	203.700
3.6	Stichting Restauratie Opleidingsprojecten Zuid-West	20.000	20.000	20.000	0	20.000
3.1	Stichting Biobased Delta	242.000	242.000	242.000	0	242.000
4.2.	Probiblio	5.042.640	5.042.640	5.042.640	0	5.042.640
4.2.	Gemeente Rotterdam Eurovisie Songfestival	0	0	1.000.000	0	1.000.000
totaal		8.609.387	8.609.829	9.609.387	0	9.609.387

Subsidieplafonds 2020 voor boekjaar- en projectsubsidies

Doel	Subsidie regeling nummer	Titel van regeling	Door PS in 2017 of 2018 vastgesteld subsidie plafond m.b.t. 2018 (in €)	Maximaal te subsidiëren in 2019 (in €) en opgenomen in de Begroting 2019	Vastgesteld bij Voorjaarsnota 2019 t.b.v. 2020	Voorstel Najaarsnota 2019 t.b.v. 2020	Maximaal te subsidiëren in 2020 (in €) en op te nemen in de Begroting 2020	Aanvraagperiode 2020
3.1	1.6.65	Subsidieregeling MKB innovatiestimulering topsectoren Zuid-Holland	13.440.000	13.440.000	13.440.000	0	13.440.000	wordt bekend in de loop van 2020
3.6	1.6.36	Subsidieregeling restauratie rijksmonumenten Zuid-Holland 2013	4.821.000	3.302.602	2.266.942	0	2.266.942	Par 2. Van 1-12-2019 t/m 29-2-2020
3.6	1.6.46	Subsidieregeling molens Zuid-Holland 2013	4.800.000	1.440.000	336.000	0	336.000	2020 wordt later gepubliceerd
totaal			23.061.000	18.182.602	16.042.942		16.042.942	